HEDVIG ELEONORAS

DROTTNINGHOLM

ANTECKNINGAR

TILL

SLOTTETS ÄLDRE BYGGNADSHISTORIA

AF

DR JOHN BÖTTIGER
INTENDENT FÖR H. M. KONUNGENS KONSTSAMLINGAR.

STOCKHOLM
GERNANDTS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
1889

H. M. KONUNGEN

UNDERDÅNIGST.

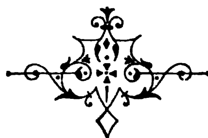
FÖRETAL.

Till allmänheten öfverlämnas härmed några undersökningar rörande Drottningholms slotts äldre byggnadshistoria, tryckta med bidrag af 1887 års anslag till resestipendier samt läroböckers etc. utgifvande. Källorna för den följande framställningen finnas i Kammararkivet, Riksarkivet och Husgerådskammarens arkiv. Å förstnämda ställe hafva slottsräkenskaperna från början af 1660-talet och till 1716 äfvensom Hedvig Eleonoras hufvudböcker och hofkassaräkningar lämnat ett rikhaltigt material, hvilket författaren så mycket som möjligt sökt bruka, då en stor del af dessa handlingar genom fukt årligen varder mindre och mindre användbar. I Riksarkivet har enkedrottningens konceptsamling äfvensom åtskilliga samlingar af bref blifvit genomgångna. På samma ställe förvarade lifgedingsacta och handlingar rörande arfsdelningskommissionen 1724—1726 hafva visat sig innehålla många upplysningar af värde. Från Husgerådskammarens arkiv hafva brukats åtskilliga inventarieförteckningar öfver slottet, af hvilka särskildt den af år 1719 för framställningen varit af intresse. Af äldre författare, som skrifvit öfver Drottningholm, har jag i allmänhet ej kunnat anföra mycket. Anders Björklund, hvars Beskrifning öfver Kungliga lustslotten Drottningholm och China trycktes år 1796, har för den carolinska tiden ringa eller intet värde; Octavia Carléns Drottningholm, dess historia, samlingar och närmaste omgifningar (Stockholm 1861), liksom en äldre i Stockholm 1821 utgifven beskrifning öfver Drottningholm, dess slott och märkvärdigheter hafva inga andra an-

språk än vägvisarens. Eichhorns uppsats i Svenska studier 1869 däremot innehåller den första efter källorna gjorda framställning af slottets byggnadshistoria, och det är författaren endast en kär pligt att erkänna sin skuld till sistnämde om svenska konsthistorien mer än någon annan förtjänte forskare. Det må på samma gång tillåtas mig att frambära min vördsamma tack till dem, som på ett eller annat sätt underlättat mitt arbete, så särskildt förste Hofmarskalken Grefve Nils von Rosen; Kammarherre G. H. von Celsing, Arkivarierna E. V. Bergman och J. Löfdahl, Friherre Emanuel Cederström och Amanuensen C. A. Ossbahr. Författaren ber till sist få påpeka, att hans arbete icke är afsedt att tjäna som vägvisare å det nuvarande Drottningholm; ej häller att utgöra någon underhållande läsning. Min enda önskan har varit att lämna ett användbart material för den, som en gång i framtiden kan komma att skildra den svenska konstens historia i sin helhet, hvilken uppgift kräfver en mängd detaljundersökningar. Äga dessa torra anteckningar i nämda hänseende något värde, har samlaren icke arbetat förgäfves och är belönad.

Stockholm den 23 Augusti 1889.

John Böttiger.

INNEHÅLL.

Hedvig Eleonoras förhållande till konsten i allmänhet; särskildt till tidens arkitektur. Strömsholm. Gripsholm. Vadstena slott och klosterkyrka. Jacobsdal. Restaurationsarbeten. Understöd åt kyrkobyggnader. Reseunderstöd åt konstnärer och handtverkare. Det äldre Drottningholm. Anläggningen af det nya slottet. Nicodemus Tessin d. ä. ledare af byggnadsarbetet. Nicodemus Tessin d. y. dito. Deras olika andelar i slottsbyggnaden. Handtverkare. Frakter. Mynt. Tegel. Kalk. Sten. Virke. Arbetslöner: murare; timmermän; stenarbetare; målare; soldater. Perioder i det yttre byggnadsarbetet; dito i det inre. Slottets omfång. Tiden för uppförandet af slottets olika delar. Yttre dekoration. Färg. Fönster. Ändringar i byggnadsplanen. Arbetet med inredningen i slottet. Perioder i inredningsarbetet. Arbetet i slottets hufvudparti: målning; stuck; af konstnärer utförda dekorationsarbeten. Inredningsarbetet i flyglarna och södra tornet. Allmän öfversigt af inredningen i slottsrummen: handtverksmässig målning; dekorationer i stuck. Enkedrottningens paradsängkammare. Konstnärlig dekoration: målning. Ehrenstrahl. Van der Meulen. Sylvius. Lemke. Chauveau. Müller. Konstnärlig dekoration: skulptur. Millich. Slottets omfång. Tillfällig dekoration: väggbeklädnad; historik öfver inköp och beställningar; tapeter å Drottningholm; damast, atlas och brokad; gyllenläder; cassian och papperstapeter; lärft. Möblering: historik öfver möbelhandtverkare; ruminredningen; gardiner; himlar; paradbäddar; nattdukslådor; stolar; bord; speglar; gueridoner; skåp; kronor; mattor. Hedvig Eleonora och skulptörerna. Hedvig Eleonora och målarne. Konstsamlingarna å Drottningholm: skulptur; taflor. Historik öfver konstslöjdsamlingen. Konstslöjdsamlingen å Drottningholm. Trädgårdsanläggningarna vid Drottningholm. Terrasserna. Arkaderna. Kaskaderna. Dammar och vattenkonster. Planerna bortom kaskaderna. Labyrinten. Järnportarna. Statyer och grupper. Äldre förslag till slottsbyggnad å Drottningholm. Afbildningar af slottet. Hamnanläggningen. Sanitära förhållanden. Hedvig Eleonoras besök å Drottningholm. Bilagor. Tillägg.

Förkortningar.

D. B. R. = Drottningholms byggnadsräkning.
H. K. B. = Hedvig Eleonoras hofkassabok.
H. E. Hufvudb. = Hedvig Eleonoras hufvudbok.
H. E. K. = Hedvig Eleonoras koncept.
A. D. K. H. = Arfsdelningskommissionens handlingar.
K. R. A. = K. riksarkivet.
K. K. A. = K. kammararkivet.

Hedvig Eleonora, konung Carl Gustafs gemål, härstammade från en familj, som i flera led vårdat sig om konstnärliga intressen. Hos hennes fader, den anno 1659 aflidne hertig Fredrik den tredje, framträder detta slägtdrag särdeles utprägladt. Furstedottern från Gottorp fann hos sin kunglige make en liknande förkärlek, ehuru hans regering blef för kort och för orolig att i nämnvärdare grad verka till konstens fromma. Men antydningar saknas ingalunda, att konungen, om ett längre lefnadsmått blifvit honom förunnadt, skulle låtit sitt vakna och omfattande intresse arbeta äfven i denna riktning.

Praktlystnad och håg att omgifva sig med konstföremål låg dessutom vid denna tid så att säga i luften. De funnos hos oss väckta till nytt lif sedan drottning Christinas dagar. Genom krigen och de till en ädlings uppfostran hörande resorna hade stormännen kommit i beröring med den kultur, hvilken från Italien utbredde sig öfver Europa; och de materiela vilkoren för tillfredsställandet af en mer förfinad smaks fordringar fyldes af ökade rikedomar. Det är egentligen under denna tid man börjar *samla.* 1600-talets förra hälft tillförde Sverge den sannolikt betydligaste mängd dyrbarheter det någonsin erhållit. Åren mellan vestphaliska fredens afslutande och Carl den elftes förmyndarregering bilda sålunda liksom den kulturhistoriskt nödvändiga förberedelsen till den carolinska periodens konstutveckling.

En framstående — om ej den yppersta — plats i detta tidehvarf tillkommer Hedvig Eleonora. Hon upptager samlarintresset och utbildar det till mæcenatskap, därvid ernående en mera omfattande konsthistorisk betydelse genom sin särskilda omvårdnad af arkitekturen, den konst,

som för sin uppgift kräfver flere och mer olikartade krafter än de andra, och hvars uppblomstring alltid visat sig utgöra den mäktigaste häfstången för konstintressets allmännare spridning.

Jag kan här ej utan att altför mycket aflägsna mig från ämnet skildra enkedrottningen som samlare eller vidlyftigare granska hennes förhållande till den samtida konsten i allmänhet, hvilket dessutom den följande framställningen åtminstone i någon mån kommer att antyda, utan inskränker mig till att nämna ett par ord om den del hon tog i tidens byggnadsverksamhet, mot hvilken — i alla händelser endast skizzerade — bakgrund Hedvig Eleonoras största arkitektoniska företag, Drottningholms slottsbyggnad, sedan i mera utförda drag kan afteckna sig.

Enkedrottningen var ännu ej trettioårig, då hon stäldes i spetsen för den nya förmyndarstyrelsen, i hvilken hon, som bekant, ej kom att intaga någon politiskt framstående plats. Hon tyckes också inom kort med förkärlek egnat sig åt utöfvande af det ärfda konstintresse, som nu genom en i ekonomiskt hänseende lysande ställning — den årliga inkomsten af hennes lifgeding utgjorde omkring 40000 Rdsp. [1] — mer än tillförene kunde tillgodoses. Hon återfann i öfrigt äfven hos andra af regeringens medlemmar den håg för konsten och särskildt för större byggnadsföretag, hvilken synes varit ett utmärkande drag i tidens skaplynne. Magnus Gabriel de la Gardie — också en af hufvudpersonerna i carolinska tidens konstutveckling — hade bygt eller ombygt sex slott. [2] Carl Gustaf Wrangel var sedan början af 1650-talet sysselsatt med uppförandet af Sko och vid denna tidpunkt äfven med sin furstliga bostad i Stockholm; Gustaf Bonde och hans efterträdare som riksskattmästare Seved Bååt bygde äfven de hvar sitt palats i hufvudstaden. Enkedrottningen följde inom kort deras exempel.

Man kan söka en af anledningarna — om också ej den mest verksamma — i behofvet af ett slott närmare Stockholm än de af Hedvig Eleonora vid denna tid disponerade Gripsholm och Svartsjö. Både Jacobsdal och Carlberg tillhörde nämligen ännu M. G. de la Gardie. Inredningen i de tvänne gamla Vasaslotten kanske ej häller stod i full öfverensstämmelse med de fordringar på prakt och beqvämlighet, som Hedvig Eleonora medfört från fädernehemmet och vid besöken å Danmarks kungaborgar under kriget 1658—59 haft tillfälle att än vidare stegra.

Redan år 1661 köpte hon af grefve M. G. de la Gardie Drottning-

[1] Lifgedingsacta: Calculation öfver H. K. M. Rijks Enkiedrottningens Liffgedings inkomst 1670—1704. K. R. A.

[2] Jfr. Arkitekturens historia af W. Lübke, öfvers. af C. Eichhorn. Stm. 1871. s. 696.

holm och började, då den gamla byggnaden samma år nedbrunnit, uppbyggandet af det slott, hvars äldre historia jag i det följande ärnar söka skildra. År 1669 tillhandlade hon sig af samme de la Gardie Jacobsdal mot en summa af 85000 Rdsp.[1] och begynte under loppet af nämda år ännu en annan slottsbyggnad, nämligen Strömsholm.

Det var, som man kan förstå, icke obetydliga summor, som åtgingo till så omfattande företag. Hvad Drottningholm angår, skall läsaren i detta hänseende längre fram finna mer detaljerade upplysningar. Här vill jag endast nämna, att exempelvis 1669 — sålunda just det år, då Jacobsdalsköpet ägde rum — Drottningholms byggnadsräkning stiger till omkring 16000 DS., under det att för arbetena vid Strömsholm åtgingo närmare 18000 daler samma mynt.

Detta sistnämda slott, till hvilket Nicodemus Tessin d. ä. gjort ritningen, uppfördes å den plats, där ett äldre stenhus stått, under åren 1669—1677 och kostade under dessa år mer än 70000 DS.[2] Arbetet var dock vid denna tidpunkt ännu ej färdigt, ty under åren 1680, 1683, 1684, 1686 (mellanliggande års räkningar fattas) nedlades å inredning af slottet och diverse anordningar utomkring detsamma i det närmaste lika mycket eller omkr. 65000 DS. Det stannade säkerligen ej härvid, ehuru de stora luckorna i hufvudböckerna efter denna tid göra det omöjligt att härom bilda sig någon uppfattning.

Samtidigt med dessa båda slottsbyggnader företogos emellertid äfven åtskilliga inrednings- och ombyggnadsarbeten å Jacobsdal, som enligt en uppgift i 1682 års hufvudbok, fol. 231, under åren 1676—1682 kostade öfver 50950 DS.

Enkedrottningen egnade dessutom, såsom man af det närmast följande skall finna, en ganska noggrann omvårdnad åt andra inom hennes lifgeding belägna äldre byggnader, såsom Gripsholm, Vadstena slott och klosterkyrka m. fl. Gripsholm, där Hedvig Eleonora under Carl Gustafs *Gripsholm.* krigståg gärna vistades, synes vid denna tidpunkt varit ganska förfallet. Hufvudböckerna omtala år efter år mindre reparationer. 1680 anmäler hopmannen, att de rum, hvilka enkedrottningen plägade bebo, voro så dåliga, »att hon intet säkert sjelf deruti kunde logera». Lika dåligt var äfven stora slottstaket och de fyra rundelarnas (tornens) tak. Memorialet klagar vidare öfver »de många vindshålen, som äro uppe uti öfversta våningen åt borggården» och »de två karnapen utan på den stora kyrko-

---

[1] H. K. B. 1669, fol. 22.

[2] Räkenskapen för 1671 saknas.

rundeln så ock det, som sitter mot muren inpå borggården», hvilka alla förmälas åstadkomma mycket dropp och skada.[1] Mot slutet af 1680-talet och under följande årtionde företogs också till en början under ledning af ingeniör Spihler en större reparation, hvarvid mellan kyrktornet och den södra murlängan tillbygdes en ny flygel (Drottningflygeln), och i öfrigt företogos åtskilliga för slottets vidmakthållande mera än för detsammas stilriktiga utseende nyttiga ändringar.[2] Arbetet med flygelns uppförande pågick, enligt hopman Vestphals memorial, från år 1691.[3] Samtidigt undergick äfven Mariefreds eller, som hon vanligen kallades, Gripsholms kyrka en genomgripande reparation. Som ofta vid dylika tillfällen erhöll församlingen hjälp till anskaffande af altartafla, predikstol och annat ur enkedrottningens kassa.

Vadstena slott och kloster-kyrka.

Äfven å Vadstena slott och klosterkyrka gjordes under denna tid åtskilliga restaurationsarbeten. Till underhåll af dessa båda byggnader voro anslagna boskaps-, mantals-, tull- och bakugnspenningar af Vadstena stad samt häradshöfdingeräntan af Göstrings härad. Särskildt från och med 1675 omförmälas årligen reparationer, stundom uppgående till cirka 1000 DS. pr år för hvardera. Men 1691 ingaf guvernören öfver lifgedinget grefve Carl Gyllenstierna till enkedrottningen ett memorial, hvari slottshopmannen Jacob du Rees försumlighet i afseende på båda de nämda byggnadernas underhåll rätt skarpt klandras. Taktäckningen å slottet omtalas sålunda vara synnerligen bristfällig, särskildt »de närmast till ruin lutande rundelarna». Slottsgrafven, som borde »såsom en härlighet till slottet med dess inlopp conserveras», var igenvuxen och förfallen, så att »den härliga fisk, som för detta der trifvits, derigenom var i fara att utödas. Af Clösterkyrkans härliga byggning borde det, som återstår, till dess fullkomlighet med allra första befordradt blifva» o. s. v.[4] Samma vår kom enkedrottningens svar i ej synnerligen blida ordalag hennes hopman till handa.[5] Grundritning af kyrkans situation och beskaffenhet, modell af torn, läktare, predikstol och bänkar infordras »ofördröjligen» för att underställas kammarherre N. Tessins pröfning. Å slottet skulle bland annat repareras »trumpetaregången, vindbron, slottstaket och vallmuren». De jämte den ännu bevarade grundritningen till klosterkyrkan insända kostnadsförslagen för nu nämda reparationer gingo till respektive 764 och 877 DS. Ett par

[1] H. E. K. 1680.
[2] Jfr G. Upmarks förträffliga uppsats i Nordisk tidskrift 1888.
[3] H. E. K. 1691.
[4] H. E. K. Mem. 31/3 1691.
[5] H. E. K. 18/5 1693.

år senare — 1696 — företogs likaledes en ombyggnad af Vadstena stadskyrka, som i följd af tidigare ändringar hotade att instörta.

Jag har i förbigående omnämt, att enkedrottningen, sedan hon tillhandlat sig Jacobsdal, där gjorde flera förbättringar. För det intresse de äga i afseende på tidens sätt att restaurera, må här nedan lämnas några meddelanden om ett par arbeten, som i början af förra århundradet gjordes vid sist nämda slott, hvilket omkring 1704 synes varit nog förfallet. Dahlbergs Suæcia antiqua lämnar läsaren de behöfliga illustrationerna. Det är ett memorial af intendenten Johan Horleman, som upplyser om de åtgärder, hvilka nu vidtogos. *Jacobsdal.*

I den byggnad, som vanligen nämdes grottan, blefvo nu de mycket förfallna väggarna äfvensom trapporna till den ofvanför liggande salen iståndsatta. »Salen mellan orangehusen» — porticus horti Jacobsdahlensis — af hvilken Suæcia lämnar en ståtlig bild — refs, emedan kollonnerna voro alldeles förfallna. Anläggningarna för vattenkonsten på berget bakom grottan, där en staty framställande Andromeda ännu vid denna tid fans qvar, borttogos, platsen torflades, och den ovala dammen framför grottan, hvilken man liksom det öfriga återfinner hos Dahlberg, igenfyldes. Taket å den gamla slottsflygeln, paviljongerna bakom slottet i hörnen af den lilla terrassen åt sjösidan — också de att se i Suæcia — balustraden mellan borggården och parterrerna jämte åtskilligt annat förbättrades äfven vid denna tid.[1]

Såsom man af det ofvan anförda finner, framgick den restaurerande handen ej alldeles varsamt. Jämför man detta förfaringssätt med andra likartade arbeten under enkedrottningens tid, såsom t. ex. reparationerna af den gamla Vasaborgen Gripsholm, kan icke nekas, att, trots den historiska pietet, som återfinnes t. ex. i det ofvan berörda memorialet om Vadstena klosterkyrka, restaurationsarbete vid denna tid ofta var liktydigt med förstöring. Om bristande aktsamhet i detta hänseende vittnar ock det sätt, hvarpå man handskades med de gamla vattenkonstfigurer, som vid olika tider hemförts som troféer, men vid förefallande behof nedsmältes till taktäckning. Deras dödsdom är emellertid — trots gjorda förböner, om hvilka ett i bilaga Lit. A. meddeladt bref upplyser läsaren — underskrifven af den yngre Nicodemus Tessin, som måhända ej kan frikännas från all skuld i detta som ofvan anförda fall. Men man tycker sig nästan kunna förstå, om också ej försvara, en viss ringaktning mot det gamla hos en konstnär, som kände sin förmåga och själf i likhet med sin samtid trodde på hennes skapande kraft. *Restaurationsarbetets förstörelser.*

---

[1] H. E. K. 28/5 1704.

Jag återvänder till skildringen af Hedvig Eleonoras förhållande till tidens byggnadsverksamhet.

Understöd åt kyrkobyggnader.

Det var särskildt i afseende på kyrkliga företag enkedrottningen utöfvade ett ganska omfattande mæcenatskap. För om- eller nybyggnad hafva bland andra Finska kyrkan i Stockholm, Tyska kyrkan i Norrköping, kyrkorna i Kolbäck, Lofö, Carlskrona samt Söderhamn, Munsö kyrka och ännu flera erhållit understöd, hvilka utgingo dels in natura (såsom virke, tegel, takspån o. d.), dels i form af penningemedel, till storleken växlande mellan 100 och 2000 DS. Ofta begärdes och lämnades bidrag för ett bestämdt uppgifvet ändamål, såsom då enkedrottningen 1691 till altarprydnaden i Kolbäcks kyrka skänkte 600 DS. Bildhuggaren mäster Hans Jerling gjorde det ännu bevarade och duktigt utförda träsnideriet för 300 DK. »Det myckna guldet, som till verket användt är» och som målaren Anders Lorentz pålade, kostade enligt prestens i församlingen berättelse 440 DK.[1] Anno 1695 erhöll Munktorps kyrka 200 DS. till en ny altartafla. 1707 gaf enkedrottningen för »Guds namns ära» 5000 DS. till en predikstol i Upsala domkyrka. Arbetets utförande anförtrodde hon åt »ehrborne och konsterfarne bildhuggaremästaren» Burchard Precht.[2] År 1713 fick Sala kyrka till sitt nya altare en tafla, som målades af H. G. Müller. Träsnideriet utfördes af Daniel Kort.

Det anförda, som ej gör anspråk på någon fullständighet, må vara nog för att bekräfta vår ofvan uttalade mening om enkedrottning Hedvig Eleonoras mæcenatskap. Till sist vill jag nämna ännu ett drag, som kanske icke bör fattas i en äfven så kortfattad skildring som min, då det säkerligen bidrager att väcka vår sympati för en personlighet, om hvilken historiens dom ej alltid fallit blid. Jag menar de upprepade gånger ur enkedrottningens kassa utgående reseunderstöden för konstnärer och handtverkare i hennes tjänst; såsom för Nicodemus Tessin d. y., för v. Been och Chauveau, för C. G. Tessin o. s. v.[3]

Reseunderstöd åt konstnärer och handtverkare.

En särskildt anslående form har denna välvilja tagit i den åldriga furstinnans omvårdnad om en ung och fattig finsk konstnär vid namn Anders Aspholm. Året före sin bortgång skrifver Hedvig Eleonora sålunda: »Emedan Wij utaf den särdeles ovanliga disposition och böjelse till måhlare konsten, som Wij funnit hoos een ifrån Finland hijt öfverkommen pilt Anders Aspholm äre blefne bevekte att taga honom till oss och draga försorg för hans vijdare undervijsning och underhåld, så

[1] H. E. K. 15/1 1691.
[2] H. E. K. 10/10 1707.
[3] H. E. K. 1687, 1697, 1703, 1713.

hafve Wij i nåder för godt funnit att anslå dertill årligen een summa af två hundrade Dahl. Smt, hvilken summa Wij på sådant sätt wehle hafva disponerat, att halfparten — — må gifvas åt den, som honom i Ritare- och Måhlare konsten informerar, det Wij helst skulle see at vår Hofjunkare Utterhielm måtte på sigh taga, den andra halfparten måtte så användas, att sextio Dr. Smt årligen gifves för hans kost och fyratio Dr. Smt årligen för någon skickelig person, som kan utsees till att undervisa honom i hans christendom samt läsande och hvad elliest nyttigt för honom kan pröfvas, tagande alt detta sin begynnelse ifrån den 1 octob. nästkommande. Men dess uthom vele Wij, att han nu strax måtte få en tienlig klädning ifrån hufvud och till foot med der till hörande linkläder och att han alt framgent må njuta det samma alt som det efter hand kan behöfvas, varandes Wår nådiga vilje, at han af dem, som honom undervisa må hållas till flijt och arbetsamheet och at han altjemt under deras ögon och upsicht förblifver, så at hans tijd måtte med nytta vederbörligen användas. — — — Stockholm den 6 September 1714.» [1]

Den unge konstnären, som äfven under det sista året af enkedrottningens lifstid finnes uppförd å staten till det bestämda beloppet, och som, enligt räkenskapens upplysning, också informerades i ritning af Erik Utterhielm, försvinner sedan, och konsthistorien, åt hvilken han ej lämnat något namn, känner ej hans vidare öden. Men detta drag af välvilja för en begåfvad och fattig yngling bör därför ej blifva förgätet. Det tillhör den intimare delen af häfden, som vanligen ej hinner så långt som till prentet, men, där den någon gång påträffas, flätar liksom en blomma kring en människas minne.

[1] H. K. B. 1714, fol. 776.

den trakt, där det nuvarande Drottningholm är beläget, låg, då Hedvig Eleonora af grefve Magnus Gabriel de la Gardie tillhandlade sig godset, såsom förut är omtaladt, ett gammalt slott med samma namn som det nuvarande.

Jag ärnar icke söka följa platsens äldre öden, för hvars framställning en lång och till sina resultat ganska tvifvelsam undersökning vore af nöden; så mycket mindre, som man saknar den anknytningspunkt för intresset, som ligger i ett från forntiden bevaradt byggnadsverk, utan jag vill här endast lämna en kort öfversigt af det äldre Drottningholms historia.

Enligt en berättelse i arfsdelningskommissionens handlingar åren 1724—1726 var Drottningholm från 1559 upptaget i kronans räkenskap som en staten tillhörig kungsgård. Anno 1649 den 23 Februari förlänades det med underliggande gods och hemman på Lofön till enkedrottningen Maria Eleonora, som sedan den 20 Mars 1651 donerade Drottningholm till furstinnan och pfaltzgrefvinnan Maria Euphrosina, grefve Magnus Gabriel de la Gardies husfru.

»Men», heter det vidare i ofvannämda relation, »som Drottningholmsgodset var uppå en förbuden och för kronan omistelig ort beläget samt borde för den skull likmätigt Reduktions-stadgan och Riksdagsbeslutet af år 1655 till kronan åter indragas, så har H. M. konung Carl Gustaf, emedan hans syster Pfaltzgrefvinnan en stor omkostnad på Drottningeholm anlagt hade, genom resolution af den 9 Juli 1655 förordnat, att nämda Pfaltzgrefvinna och dess arfvingar skulle förblifva vid en rolig och obehindrad possession af Drottningholm med dess tillhörigheter, tills K. Maj:t antingen till dem betalte all den nedlagda omkostnaden eller gåfve dem vederlag derför. Sedermera slöt enkedrottningen Hedvig

Eleonora ett köp med grefve M. G. de la Gardie och dess gemål om Drottningholm för 22000 Rdsp., hvilket grefven den 16 Februari 1661 qvitterade. Men som dåvarande Reduktionskollegium på enkedrottningens förfrågan afgifvit det svar, att Drottningholm vore reduktion underkastadt och således af grefve de la Gardie ej kunde försäljas med annan rätt än hans grefvinna bekommit; ty värderades af Reduktionskollegium den från 1650 till 1661 använda omkostnad (till) 31507 D. 6 öre 9⅗ pen. smt (värderingskommissionens räkning $^{22}/_{4}$ 1661), hvilken värdering gillades af Reduktionskollegiet, som ock förklarade, att enkedrottningen endast kunde possidera och behålla Drottningholm loco hypothecæ eller såsom en underpant till dess den af kollegiet gillade meliorationsräkningen riktigt betalt blefve, då godsen åter till Kongl. Maj:t och kronan hemfalla skulle; hvarefter kollegium bestämde, att Maria Euphrosina skulle på grund af Carl Gustafs försäkring bibehållas vid possessionen af Drottningholms hus, tills meliorationssumman (31507 etc. DS.) eller dess equivalens blefve afbetald. På grund häraf ändrades aftalet mellan Hedvig Eleonora och grefve de la Gardie derhän, att den senare för en summa af 22000 Dsp. öfverflyttade på enkedrottningen all den rätt till Drottningholms gård och gods, som hans gemål af konung Carl Gustaf den 9 Juli 1655 bekommit, med vilkor att differensen mellan bemälta summa Riksdrotsen af Hedvig Eleonora för cessionen undfått och de 31507 DS., till hvilka meliorationen blifvit värderad, skulle å Riksdrotsens hos K. Maj:t och kronan hafvande fordran afdragas och H. M. Drottningen till godo beräknas — —.»

Det äldre Drottningholm.

Det är på grund af ett genom ofvan nämda värderingskommission den $^{17}/_{2}$ 1661 uppgjordt inventarium öfver Drottningholms Hus vi kunna lämna några för öfrigt helt torftiga upplysningar om det gamla slottet, hvilket, som bekant, under konung Johan den tredjes tid omkring 1581 uppfördes af Vilhelm Boy. Enligt nämda handling var det ett stenhus i två våningar med torn, omfattande i nedre våningen omkring 20 rum och ett kapell, i den öfre vid pass 10 rum samt en stor sal med 36 fönster. Taket var täckt med spån; tornet, å hvilket befann sig »ett förgylt beläte med en flagga i handen», hade kopparbeläggning och var försedt med några förgylda rosor i samma metall.[1]

[1] Angående det inre gifva ett par från grefve de la Gardies tid qvarvarande räkningar några antydningar. Sålunda omtalas, att 1652 en augsburgisk målare Johan Hirt arbetat i slottet med ett »kungligt konterfej i hel positur». Under nästa och följande år nämnas bland handtverkarne mäster Marcus Bildhuggare, stenhuggaren Didrik Blom och målaren mäster Jacob. En orgelbyggare Frantz Bohl erhåller 1655 2400 DK. för orgelverket i slottskapellet, och samma år var en mäster Carli-

Om detta slotts utseende i öfrigt hafva vi alls ingen kunskap, ty samma år, som det af enkedrottningen köptes, utbröt en vådeld, hvilken synes hafva fullständigt tillintetgjort den gamla byggnaden.

Närmare underrättelser om denna brand har jag ej att meddela. Endast så mycket är säkert, att den ägt rum under loppet af år 1661, ty i byggningsskrifvaren Erik Gynterson Helsings materialräkning för 1662 — den älsta mig bekanta handling rörande det n. v. Drottningholm — tages i Januari sistnämda år till uppbörd 40000 tegel, som utletats af det gamla huset »efter förbränningen», och bland utgifterna förekomma diverse poster för inköp af verktyg till murarnas nedbrytande. [1]

Drottningholms slott anlägges.

Anno 1662 är sålunda det nuvarande Drottningholms födelseår. Om en af några författare omtalad högtidlig grundläggning den 27 April 1662 [2] har jag ej funnit tillförlitliga underrättelser och lämnar därför denna uppgift i sitt värde.

N. Tessin d. ä. ledare af byggnadsarbetet.

Ledningen af byggnadsarbetena å Drottningholm anförtrodde Hedvig Eleonora åt Nicodemus Tessin d. ä.

Denne ypperlige konstnär, som under Christinas dagar inkommit till Sverge, var vid denna tid i sin mannaålders fulla kraft. Född år 1615, hade han redan 1646 efterträdt Simon de la Vallée som drottningens arkitekt och byggmästare. Hans tidigare verksamhet är föga känd. Att döma efter det i Tessinska samlingen å riksarkivet bevarade passbrefvet gjorde han år 1651 en resa till Tyskland, Italien, Frankrike och Holland, men var på våren 1654 åter i Sverge. Konstnären tillhör egentligen den carolinska epoken, af hvilken åren mellan 1660 och 1680 utmärka hans verksammaste tid. Borgholms slott, de båda Wrangelska palatsen, Bååtska huset i Stockholm, Ekolsund, Ållonö, Näsby, Eriksberg, Strömsholm, Sjöö, Salsta, Bankens hus och Stadshuset å söder äro de ännu delvis väl bevarade minnena af hans konst.

Hans betydelse inom den svenska arkitekturens historia är väl ännu knappast till fullo betonad och kan af författaren, på grund af

---

nus sysselsatt med arbete å en »gipskammare» i slottet. 1659 utbetalades till målaren Valery, som f. ö. arbetat å Drottningholm sedan 1654, 700 DK. för målning af altartaflan till kapellet. För förgyllning af dess antagligen snidade inramning erhåller Jacob Konterfejare s. å. 1000 DS. o. s. v. (K. R. A. de la Gardieska samlingen.)

Inventariet omnämner endast få möbler, såsom gyllenläderstolar i Hans furstliga nådes matsal, en »hvit kakelugn med jerndörr och spjäll» i ett litet tornkabinett, mässingsstakar och ljuskronor med 8 armar i kyrkan etc.

[1] D. B. R. 1662.

[2] Så Salvius: Beskrifning öfver Sveriget I. 215. Eichhorn: Svenska studier 1869, s. 128.

bristande jämförande studier i utlandet, tyvärr ej häller såsom sig borde, angifvas.

Det förefaller mig emellertid, som om en fackmässig undersökning af Tessins konstnärskap skulle komma att anvisa honom en plats ungefär lik den, som intages af François Mansart inom den samtida franska konsten — en plats, belägen närmare området af den sena renässansen än af barocktiden. Men i motsats till Mansart, med hvars konstnärskap Tessins för öfrigt synes äga flera beröringspunkter, har den svenske mästaren intet särskildt nationelt element att upprätthålla, utan anknyter sig omedelbart till de franska och italienska förebilderna. Hans originalitet som konstnär blef måhända härigenom mindre än den franske arkitektens. Men arten af de i förhållande till utlandets jämförelsevis små omständigheter, under hvilka han arbetade, kom honom att af de främmande förebilderna endast upptaga det bästa — hänsynen till arkitekturens grundprinciper. Ur denna aktning för konstens lagar har hans individualitet utvecklat sitt förnämsta behag: ett till beundransvärd finhet skärpt sinne för öfverensstämmelsen mellan byggnaden och dess olika delar samt dessa sinsemellan och en älskvärd måtta i användningen af det dekorativa.

Denna måttfullhet antager särdeles under Tessins senare år karaktären af en viss stränghet, hvilken är så mycket mera tilltalande, som man i detta förhållande naturligen återfinner ett uttryck af konstnärens eget, under den alt mera försvinnande inflytelsen af främmande förebilder, utvecklade skaplynne. Det torde ur denna synpunkt vara af ganska stort intresse att jämföra t. ex. de tidigare byggnaderna Sko och Wrangelska palatset med Bååtska huset, Drottningholm, Eriksberg, Sjöö och Salsta.

Tessin uppfördes å Drottningholmsstaten 1663, till en början med 100 dukater om året. Från 1671 uppbar han 350 DS., och enl. K. Br. $^{16}/_{12}$ 1679 450 DS. i årlig lön. [1] Han hade att för denna summa utöfva öfverinseendet öfver byggningsverket, till hvars detaljer han, enligt räkenskapen, lämnade en mängd ännu delvis bevarade ritningar. [2]

Som bekant afled han 1681 omkring 76 år gammal. Drottningholms slott var då ännu ej färdigt, och ledningen af arbetena gafs åt sonen, Nicodemus Tessin d. y., som upptog faderns verksamhet och i rykte så mycket öfverglänste honom, att ännu, när Tessins namn nämnes i sammanhang med ett byggnadsverk, flertalet därunder förstår den yngre

N. Tessin d. y. ledare af byggnadsarbetet.

---

[1] D. B. R. 1663, fol. 37; d:o 1671, v. 38; d:o 1679.

[2] I Tessinska samlingen af arkitekturritningar å Nationalmuseum.

af de båda konstnärerna. Hvad särskildt Drottningholm beträffar, har sonens andel ofta blifvit öfverskattad, såsom af den följande detaljundersökningen skall framgå. Redan här må emellertid påpekas, att under den äldre Tessins lifstid hela slottet med flyglar, gångar och paviljonger, äfvensom södra kupolen blef färdigt — och det ej, såsom t. ex. Estlander i de Bild. Konst. Hist. s. 408 synes antaga, blott »till och med takbandet», utan till hela det yttre — utom norra kupolen — och en ej obetydlig del af det inre. Så exempelvis öfre och nedre vestibulen, trapphuset, drabantsalarna i andra våningen, enkedrottningens alkov o. s. v.

Tessinernas olika andelar i slottsbyggnaden.

Den yngre Tessin, som efter sin faders bortgång med en lön af något mer än 1000 DS. om året öfvertog tillsynen af byggnadsverket vid Drottningholm, kan dessförinnan knappast hafva utöfvat något inflytande på detsamma.

Född 1654 hade han tillbringat tiden mellan 1673 och 1680 till största delen utom fäderneslandet för att bereda sig till den redan tidigt insedda och erkända lefnadsuppgiften. Hans andel i Drottningholms slott består i ledningen af de artistiska dekorationsarbetena inomhus samt ordnandet af de vidsträckta trädgårdsanläggningarna, hvarjämte, såsom ofvan antyddes, äfven den norra kupolen blifvit under hans tid, men i öfverensstämmelse med det af Nicodemus Tessin d. ä. uppförda södra tornet, fulländad. Drottningholm i sin ursprungliga skepnad är därför hufvudsakligast den äldre Tessins verk och bär också prägeln af den honom egna konstuppfattningen.

Jag har nämt de stora ledarne af arbetet vid Drottningholms byggnadsverk, och den följande framställningen skall göra oss bekanta med åtskilliga till slottets dekorering använda konstnärer och konsthandtverkare. Men under och före dessa sträfvar en falang af duktiga handtverkare, hvars redbara arbete man, ännu ett par hundra år sedan det gjordes, har skäl att beundra, och hvilkas namn därför icke böra blifva onämda i slottets byggnadshistoria. Till dem höra murmästaren Andreas Fischer, stenhuggarne Johan Kiöpke, Christoffer Edter och Anders Brokamp, den förre äfven murare, snickaren Lucas Meylandt och byggmästaren Gabriel Cristman, målarne David Frumeri och Magnus Medelwijk samt förgyllaren Johan Vetterman.

Handtverkare vid slottsbyggnaden.

Byggnadsmaterialet till slottet anskaffades från ganska olika håll. Det fördes vanligen af säljaren å lådjor, espingar, pråmar eller andra

farkoster till Drottningholm. Frakterna utgingo under den långa tid byggningsarbetet fortsattes tämligen lika. Sålunda betalades för tegel från Strömsholm 7½ DK. per tusendet, från Gripsholm 5 DK., från Väntholmen ej mer än 3 daler samma mynt. För en skutlast bräder från Stockholm steg frakten till 20 à 25 DK. o. s. v.[1] Största delen material köptes emellertid å stranden vid Drottningholm. *Frakter.*

För bedömandet af de omkostnader, en slottsbyggnad vid denna tid kräfde, äro prisen å byggnadsmaterial liksom arbetslönernas storlek af intresse, och jag har därför här nedan i dessa hänseenden gjort några anteckningar. Betalningen räknas i byggnadshandlingarna före 1666 i daler kopparmynt, efter detta år i daler silfvermynt, ehuru beräkningen i den förra myntsorten ända till slutet af den period, med hvilken vi sysselsätta oss, bland de säljande tämligen uteslutande användes. Å en daler species gick 5 DK., å en daler smt 3 DK. o. s. v. *Mynt.*

Tegel till slottsbyggnaden köptes i början från olika håll, såsom Mälsåker, Vårby, Brogård, Målhammar, Gripsholm, Strömsholm, Enhörna, Alsnö, Björklunda, Säby, Ängsö, Lagnö, Sillvik o. s. v. Efter 1666 kom det uteslutande från Väntholmen, hvilket bruk sedermera drefs hufvudsakligast för Drottningholms behof, ehuru något af tillverkningen äfven gick till Svartsjö och Strömsholm. Man betalade till en början 26 à 30 DK. per tusendet (golftegel 31 DK.). Tegelslagaren å Väntholmen hade 10 mk kmt per 1000 tegel, hans drängar 3 mk kmt om dagen. *Tegel.*

Kalk togs från Åland, Gotland och Lifland, den vida större parten dock från förstnämda ställe.[2] Lästen betalades med 8—12 DK.; den från Gotland och Lifland vanligen något mera (resp. 5 och 6 DS. per läst). *Kalk.*

Sandsten lämnades af bönderna från Tjurkö, Väddö, Mälsåker, Näsby och Frötuna. Man räknade 4 DK. per hundradet, hvalfsten 5 à 6 mk kmt, 22 à 24 öre kmt aln; blocksten à 90 DK. för 100 fot. Sträcksten per aln 4 öre smt; ½ aln tjock 7 à 9 öre smt o. s. v. Golfsten o. d. fördes från Öland och Gotland. *Sten.*

Virket kom äfvenledes från långt skilda håll. Så skänktes till enkedrottningen från Vestervik, Königsmarckska slägtens grefskap, 100 st. ekar; timmerhus uppköptes från Åland för 15 à 20 DK. stycket o. s. v. men större delen upphandlades, som annat, af bönder, hvilka kommo från *Virke.*

[1] Då det endast skulle medföra onödig vidlyftighet att för dessa uppgifter på hvarje ställe angifva källan, hänvisas läsaren härmed till byggnadsskrifvarens årliga räkenskap med tillhörande verifikationer, från hvilken samtliga dessa detaljer äro hämtade.

[2] Söderby, Lemböte, Surby, Knutsby, Södresunna, Markalsö, Bistorp, Öster Kalmar, Dalkarlby, Jomala by, Ytterby o. s. v.

Söderhamn, Hudiksvall, Gefle eller från Roslagen. Prisen ställa sig härvidlag något olika, så att de s. k. helsingebräderna i allmänhet blefvo billigare än roslagsvirket. Enkla helsingebräder betalades sålunda med 3 DK. à 13 mk kmt per tolft; dubbla med 6 à 6½ daler, under det att för dubbla roslagsbräder erhölls 10 och för enkla 5 DK. tolften. Prisen å gröfre virke framgå ungefärligen af att långa bjälkar betalas med 5 DK.; syllar med 7 DK. En bjälke till hammarband, 25 alnar lång, kostade anno 1664 15 DK.; för 50 st. om 15 alnar betalades 1666 8 öre kmt aln; för 23 st. om 18 alnar 10 öre kmt aln o. s. v.[1]

Arbetslöner.

Arbetslönerna voro under den långa tid slottsbyggnaden fortgick i det hela tämligen konstanta. De stälde sig något olika för olika slag af arbeten.

Murare.

Murargesällerna uppburo sålunda under 1660-, 70- och 80-talen 2 DK. om dagen, handtlangare och kalkrörerskor 16 öre, under det att mästarlönen utgick med 25 DK. för 6 dagar. Senare på hösten minskas vanligen aflöningen till respektive 1½ DK. och 14 öre samma mynt. Under 1690-talet och intill arbetets slut utgår aflöningen med 2¼ DK. per dag för gesällen, men är i öfrigt såsom förut.

Timmermän.

Timmerarbetaren aflönades, så att mästarlönen under 1670- och 80-talen utgick med 3 DK. om dagen, timmerkarl undfick 5 à 6 mark, senare på året 1 DK per dag. För kantning, hyfling och spåntning af bräder betalades år 1665 14 mark kmt per tolft, för spånslagning och täljning under 1670-talet 7 DK. per tusendet. För sågning af ek och furuvirke erlades 2½ à 3 öre kmt aln, snedt ekvirke 1667 11 öre kmt.

Stenarbetare.

En stenhuggares dagaflöning var 2 DK., senare på året 6 mark, men betalades han vanligast efter arbetad aln. Stenklyfvaren hade endast 3 mark om dagen, mästaren 2 DK.

Målare.

Målaren erhöll 2 D. 16 öre kmt per dag o. s. v.

Soldaternas aflöning.

Utom de egentliga handtverkarne sysselsattes äfven å Drottningholm under hela deu tid byggningsarbetet fortgick ett större eller mindre antal dit kommenderade soldater af Södermanlands, Uplands eller Vestmanlands regementen, stundom ända till 300 man och därutöfver. En mindre del af dessa (10 à 20 man) utgjorde den s. k. gårdsfanan, hvilken ej så ofta ombyttes som den öfriga truppen.

I början aflönades dessa till allehanda förefallande arbeten använda soldater med 2 DK. per man i veckan, hvarjämte af kunglig nåd bestods

---

[1] Af öfriga materialpris kunna antecknas följande: rödfärg 15 DK. per tunna, tjära 6 DK., gips 16 Rdr. kistan, bly 4⅓ D. per L℔, stångjärn 25 DK. per Sk℔.

hvar och en 1 kanna spisöl om dagen (räknad till 1 öre kmt) och dessutom åt samtliga i hvarje vecka 1 t:a strömming (16 DK.) eller lax (38 à 40 DK.) eller sill (36 DK.) samt vid de stora högtiderna 1 fat öl (30 DK.). Befälet, en löjtnant och en sergeant, hade respektive 8 och 4 DK. i veckan, den förre dessutom 1 kanna svagöl (4 öre kmt), den senare 1 stop d:o (18 penningar) om dagen.

Men då folket emellertid ej fann detta tillräckligt, utan »knorrade», höjdes dagaflöningen till 16 öre kmt per man, d. v. s. 3 DK. i veckan; för befälet med respektive 8 D. 24 öre och 4 D. 12 öre kmt, hvilket sedan blef vanligt, men den extra förplägningen indrogs. Ville de arbeta å de tidt och ofta infallande sön- och helgdagarna (böndagar, Johanni dag, Per Pauli dag, Maria besökelsesdag, Jacobi dag, Bartholomæi dag o. s. v.) »dock sedan de varit i predikan», erhöllo de samma betalning; för arbete »efter firaven» gafs 2 öre kmt i timmen. Vid särskildt svåra arbeten, såsom exempelvis då taket täcktes, höjdes aflöningen med 4 öre kmt per dag.

Det är ej möjligt, att år från år följa fortgången af byggnadsarbetet, då dels handlingarna ej äro fullständigt bevarade, dels arbetet icke alltid fortsattes till slut på en och samma plats, innan det upptogs å en annan. Man får därför nöja sig med en allmän öfversigt af hufvudpunkterna, till hvilken sedermera skola fogas skildringar af enskilda intressantare partier.

Perioder i det yttre byggnadsarbetet.

Det yttre byggnadsarbetet sönderfaller i tvänne af ett längre mellanrum skilda perioder, den ena från tiden för slottets grundläggning eller 1662 och intill år 1680; den andra mellan 1696 och 1700. Under den förra af dessa båda tidrymder, då den äldre Tessin förestod byggnadsverket, uppfördes slottets hufvudparti med flyglar, gångar och paviljonger äfvensom den södra kupolen. Under den senare, då Nicodemus Tessin d. y. öfvertagit ledningen af det hela, kyrkan (norra kupolen) med omkring liggande partier af byggnaden.

Perioder i inredningsarbetet.

Inredningen inom slottet tager sin början redan år 1665 och fortgår följande tvänne decennier. Under loppet af 1680- och 90-talen äfvensom ett stycke in på följande sekel arbeta inkallade mästare med slottsrummens konstnärliga dekoration. Under de första hårda åren af förra århundradet afstannar arbetet och återupptages ej vidare i riksenkedrottningens dagar.

Inom den nu nämda ramen kunna några upplysande enskildheter tillfogas. Hvad slottets omfång beträffar, framgår detta redan af hvad jag ofvan anfört. Det bör emellertid observeras, att ehuru grundplanen är densamma som ännu i dag, slottet både hvad angår det yttre utseendet och utrymmet i det inre genom en af Lovisa Ulrika företagen tillbyggnad undergått ej obetydlig förändring. Hedvig Eleonoras Drottningholm omfattade nämligen byggnadens n. v. hufvudparti med fyra framspringande flyglar, de i räkenskapen så kallade vestra, södra, norra och östra (»stora») fyrkanterna, hvilka medelst låga envåningsgångar (»altanerna») voro förenade med fyra mindre fyrkanter, äfven de oftast nämda efter väderstrecken. Mellan lilla vestra och södra fyrkanten höjde sig den så kallade stora rundeln, d. v. s. södra kupolen, hvilken mot slutet af århundradet fick sin motsvarighet i det öfver slottskapellet bygda norra tornet. Slottets utseende angifves sålunda med några obetydliga undantag fullt riktigt af gravyrerna i Dahlbergs Suæcia antiqua.

Slottets omfång.

Lovisa Ulrikas tillbyggnad, som man genom misstag ansett hafva större omfång, inskränkte sig altså till påbyggnad af de låga envåningsgångarna och med denna sammanhängande ändringar i dispositionen af utrymmet inom de stora fyrkanterna, ett arbete, hvars omfattning ganska tydligt utmärkes af drottningens i fönstergallren anbragta namnchiffer.

Tiden för uppförandet af slottets olika delar.

Man kan naturligen ej efter byggnadsräkningarna exakt bestämma tiden, då slottets olika partier i det yttre blefvo färdiga, men att döma af taktäcknings- och putsningsarbetena, hvilka först sedan det mesta blifvit undangjordt kunde företagas, synas nedanstående år ungefärligen kunna betraktas såsom gränspunkterna för arbetet å byggnadens delar. Hufvudpartiet af slottet var troligen uppfördt till midsommaren år 1664, då kontrakt slöts med kopparslagaren Christian Siegel om »stoore steenhuusetz taakz Beslagh med koppar»,[1] hvilket arbete fortgick åren 1664 och 1665.[2] År 1667 fortsattes taktäckningen å slottets södra flygel, som sålunda vid denna tid var uppbygd.[3] Taktäckningen under 1670-talet är på grund af handlingarnas bristfälliga skick omöjlig att följa, men år 1678 om hösten finner man spånslagare sysselsatta »på runda kupolen af stora köket», d. v. s. det södra tornet, hvilket altså nu var färdigbygdt,[4] och i 1679 års räkning nämnas alla de fyra större flyg-

[1] Jfr D. B. R. 1665, fol. 159. Kontraktet är af den 25/6 1664.

[2] Härtill åtgingo 4497 plåtar 27 räknade på ett Sk℔ eller tillsammans 164 Sk℔ och 19 plåtar. D. B. R. 1665, fol. 38.

[3] Detta arbete, hvilket utfördes af kopparslagaren Peter Grimsten, erfordrade omkring 500 st. plåtar eller omkring 22 Sk℔ koppar. D. B. R. 1667, fol. 124.

[4] D. B. R. 1678, v. 162. 1000 spån à 7 DK.

larna och de mellanliggande gångarna, hvadan dessa sålunda vid denna tid voro uppförda. [1]

Sammanställas dessa fakta med handlingarnas uppgifter om putsningsarbetena, hvilka togo sin början sommaren 1679 och fortgingo till och med 1685, under hvilken tid såväl hufvudpartiet af slottet som de större och mindre fyrkanterna rappades, torde man med tämligen hög grad af säkerhet kunna angifva tidpunkten omkring 1680 såsom den, då slottet, utom norra kupolen, till det yttre blifvit färdigt.

Arbetet med tornet öfver slottskapellet utfyller, såsom ofvan sades, den andra perioden af Drottningholms yttre byggnadshistoria.

Redan 1690 afIät enkedrottningen en ordre till guvernören öfver lifgedinget angående »det champlun, som kammarherre Tessin skall göra öfver Drottningholms kyrka att bekomma hvad omkostnader, som kan fordras till samma modells förfärdigande», [2] i enlighet med hvilken ordre också till Tessin utbetalades 600 DS. [3] Men arbetet började, ehuru med ringa fart, först 1694 och synes ej med allvar blifvit fortsatt förr än ett par år senare (1696). [4] Af hopman Knut Törnhielms memorial den 14 Januari 1699 framgår, att kopparslagaren Grimsten under vintern sist nämda år kunde utföra taktäckningen. [5]

De nyuppförda partien af slottet, liksom byggnadens äldre delar, anströkos 1700 med »en röd couleur; cornichen, pilastrarna och fönsterkarmarna åter med hvit kalkfärg», [6] men arbetet afstannar därefter under flera år. Ännu 1710 voro inga fönster insatta, utan hålen blott igenslagna med bräder. [7] Såsom af beskrifningen i arfsdelningskommissionens handlingar synes, blef denna del af Drottningholms slott ej under Hedvig Eleonoras dagar inredd.

De dekorativa elementen användes å det yttre af byggnaden endast högst sparsamt. *Yttre dekoration.*

Det förnämsta är tvifvelsutan den taklist, som omgifver slottets

[1] D. B. R. 1679, fol. 191.

[2] H. E. K. 1690 19/11.

[3] H. K. B. 1690.

[4] D. B. R. 1695, v. 150.

[5] Till denna åtgingo 35½ Sk㎏ koppar och 2 Sk㎏ järnplåt. D. B. R. 1699, fol. 141.

[6] D. B. R. 1700, v. 153.

[7] H. E. K. 1710 26/7. Resol. å hopmannens mem.

hufvudparti. Arbetet med densamma tog sin början redan 1664. I April månad detta år uppgjordes nämligen med en italiensk stuckatör Giovanni Carove kontrakt att för en summa af 1000 Rdsp. utföra nämda list — eller, som det heter i öfverenskommelsen: »die Glieder — zierlich einschneiden, die Modiglioni und Ihren Zierungen, zusampt den Rosen, Lewenköpfe undt Vögell, wie auch die Wellen mit Laubwerck fleissig und unstraffbar verfertigen.» [1] Stuckatören skulle själf underhålla sitt folk, men från slottsbyggnaden bekomma alt behöfligt material, hafva rum och säng på Drottningholm samt båt eller häst till staden, när han ville. Arbetet, som genast sattes i verket, var färdigt i Oktober följande år, [2] då sista posten af den öfverenskomna summan utbetalades. Den ursprungliga uppgiften hade emellertid, såsom ett i Maj 1665 uppgjordt kontrakt utvisar, blifvit tillökad därmed, att Carove för 100 Rdsp. skulle pryda plattorna mellan modillonerna med framställningar i relief, hvilket arbete vid samma tid som det ofvan nämda var fullbordadt. [3]

Den ifrågavarande taklisten, som fortlöper kring byggnadens hufvudparti, utgöres af konsoler med lejonhufvuden och volutor samt ornerade metoper, prydda med delar af svenska och holstein-gottorpska vapnen, omväxlande med ljusöppningar.

Utom den nyss nämda taklisten äro de yttre dekorativa elementen endast få och inskränka sig till ett par i nicherna öfver ingångsporten åt trädgårdssidan anbragta statyer, om hvilkas tillkomst handlingarna dock ej lämna upplysning, och som måhända äfven äro af senare datum, samt några öfver ett par fönster å slottets hufvudparti anbragta liggande figurer. Fyra af dessa torde vara de »gubbe steen beläten med utharbetadt bildhuggeriarbete», som för 200 DK. stycket åren 1664—1665 utfördes af Johan Larson Wimmer. [4] De fyra andra gjordes 1665 till samma pris af Johan Kiöpke. [5] Det är groft utförda manliga och qvinliga figurer i halfliggande ställningar — naiva efterbildningar af Michel Angelos konst.

Meningen har väl varit att fylla äfven andra tomma nicher å byggnadens yttersida med skulpturverk, så särskildt å ömse sidor om hufvudportalen åt landsidan samt å de mindre fyrkanterna, men — liksom sedan å Stockholms slott — stannade detta vid blotta afsigten.

[1] Kontraktet finnes i oskadadt skick. D. B. R. 1665, v. 268.
[2] D. B. R. 1665, fol. 131. 1 Rdsp. = 4 D. 2 öre kmt.
[3] D. B. R. 1665, fol. 132.
[4] D. B. R. 1665, fol. 130.
[5] D. B. R. 1665, fol. 140.

Byggnadens yttre erhöll, såsom redan är antydt, från början ett mot det nuvarande afvikande utseende, i det att alla murytor affärgades med rödt, under det att fönster och dörrkarmar, taklist o. s. v. strökos med grå oljefärg.[1] Den förra färgen, som säkerligen bättre stämde med slottets älsta karaktär, finner man ännu träda i dagen på de ställen, där en senare tids hvita puts affallit. Till arbetet, som å hufvudpartiet pågick åren 1665—67, användes i synnerhet umbra, brunrot, brunockra och blyhvitt.[2] *Färg.*

I sammanhang med redogörelsen för vigtigare arbeten å det yttre må här nämnas ett par ord om en i det hela oansenlig sak, som dock får en viss betydelse, då den i sin mån bidragit att gifva Hedvig Eleonoras slott ett från våra dagars Drottningholm afvikande utseende. Jag menar fönstren. *Fönster.*

Ännu på 1660-talet användes, äfven för de kungliga byggnaderna, skifvor af papper att insläppa dager i rummen.[3] Detta bruk följes visserligen icke vid enkedrottningens nya slott, men glaset, som insattes i fönstren, var både till storlek och genomskinlighet ganska olika det, hvarvid man nu är van. Ljuset inkom genom små dunkla ytor i gemaken, sparsamt och brutet af de många blyinfattningarna.

Det enklaste material, som förekom, var s. k. helsingglas; det dyrbarare infördes utifrån, särskildt från Frankrike. Skilnaden i pris ses ungefärligen af det kontrakt, som 1667 i Mars uppgjordes mellan guvernören Hans Christoffer Lützow och en glasmästare i Stockholm, enligt hvilket den senare för ett fönster af franskt glas skulle erhålla 10 DK., under det att han för ett af helsingglas ej erhöll mer än 4 D. samma mynt; en ruta af det förra räknades till 3 öre smt, af det senare endast till 1 öre.[4]

Arbetet med insättning eller, som det vanligen kallas, »byggning» af rutor tog sin början å Drottningholm redan 1665 om hösten och hade till 1667 års slut kostat omkring 3370 DK. Det fortgick för öfrigt äfven 1668—69 samt sedan i den mån byggnadsarbetet framskred.[5]

I sammanhang med de yttre byggnadsarbetena vill jag till sist anföra några detaljer om ett par förändringar i den ursprungliga planen, som redan under enkedrottningens lifstid och arbetets fortgång företogos. Gravyrerna i Suæcia antiqua, liksom äfven ett par af detaljritningarna i *Ändringar i byggnadsplanen.*

---

1 D. B. R. 1665, fol. 133.
2 Jfr exempelvis D. B. R. 1666, fol. 110 ff.
3 H. K. B. 1668, fol. 27.
4 D. B. R. 1667, fol. 113.
5 Så 1679 i södra tornet o. s. v.

Nationalmusei samling, visa å slottets midtparti ett af en krona prydt torn, hvars höjd öfver takåsen ungefärligen motsvarar afståndet mellan yttertrappans öfversta plan och taklistens öfversta del. Detta torn, som nu mera ej finnes qvar, har emellertid verkligen en gång funnits, ehuru ej med visshet kan afgöras, om det någon gång blef fullt färdigt. Arbetet med dess uppförande synes blifvit företaget under de första åren af 1670-talet, då snickar Lucas Meylandts gesäller förfärdiga modellen till »ett torn, som skall blifva bygdt på Drottningholm», [1] men årtiondets bristfälligt bevarade handlingar lämna ej närmare upplysningar. År 1686 blef emellertid detta torn, som hade sin plats öfver galleriet i andra våningen, nedtaget, [2] hvarför kan jag ej angifva.

Några år senare gjordes ett par smärre ändringar, hvilka jag vill anföra, emedan de bevisa, med hvilken trohet mot de ursprungliga byggnadsritningarna Swiddes gravyrer öfver Drottningholm i Suæcia antiqua blifvit utförda.

I 1691 års räkning heter det nämligen (fol. 95): »Låtit borttaga halfdörrarna, som voro gjorda i fönstren midt emot stora trappan i öfre vestibulen emot stora trädgården samt ock på östra och södra flygeln emot sjön, der balkonger voro ärnade att göras, och H. K. M. nu nådigt resolverat, att der inga blifva skulle.» Platsen och utseendet af dessa tilltänkta balkonger synas å de nämda gravyrerna.

Arbetet med slottets inredning. Det är förenadt med ganska stora svårigheter att gifva en något så när öfversigtlig framställning af inredningsarbetets fortgång. Dels utgör den förut nämda i 1670-talets handlingar befintliga luckan ett väsentligt hinder för en fullständig historik öfver denna del af ämnet, dels har berättaren i själfva det sätt, hvarpå arbetet under dessa aflägsna dagar bedrefs, en så stor svårighet att öfvervinna, att den med de hjälpkällor, som stå honom till buds, knappast kan besegras. Ty den plan, efter hvilken inredningen företogs och fullföljdes, är nu mera omöjlig att uppspåra — om den ens någon gång funnits. Arbetets brännpunkter flyttas oberäkneligt från den ena delen af slottet till den andra: under det att ett gemak göres fullt färdigt, lämnas de bredvid liggande flera år igenom

---

[1] D. B. R. 1671, v. 189.

[2] Af de specificerade utgifterna för omkostnaden vid arbetet framgår, att det varit muradt af tegel med en resning af virke. Murare arbetade med rifningen i 17 dagar, handtlangare i 125½ dag, timmermännen, som nedtogo taket och »med nytt reseverke och tak igien täckt, der som tornet förr stådt» i 85 dagar. Till täckning å den plats, där nämda torn var uppfördt, åtgingo något mer än 2½ SkՖ koppar. Hela omkostnaden steg till omkring 388 DS. Jfr D. B. R. 1686, fol. 156, 229, 246.

med kala väggar och utan golf. Anledningen till detta förhållande är troligen att söka i den omständigheten, att slottet kom att mindre väl behöfvas, då enkedrottningen under den långa tid, slottsbyggnaden å Drottningholm pågick, köpte Ulriksdal, hann att uppföra och inreda Strömsholm, samt dessutom af sin böjelse och ortens närhet drogs till Carlberg, där hon för öfrigt framlefde sina sista somrar. Om läsaren sålunda i detta stycke saknar önsklig öfversigt, må det ej uteslutande läggas berättarens felande förmåga till last. Den, som ej särskildt intresserar sig för arbetets detaljer, gör också bäst uti att lämna den närmast följande framställningen å sido.

Början med inredningsarbetet kan sägas vara gjord redan 1665. Arbetena fortsattes under tvänne decennier och voro omkring 1686 i det närmaste afslutade, ehuru äfven efter sist nämda år vissa delar af slottet blefvo inredda. Efter 1686 infaller en period i slottets byggnadshistoria, som till största delen upptages af de konstnärliga dekorationsarbetena i det inre, utförda hufvudsakligast af Johan Sylvius och Evrard Chauveau samt afslutade år 1703. Under de sista åren af den tid, jag här skildrar, d. v. s. intill 1715, arbetades endast obetydligt inomhus. *Perioder i inrednings-arbetet.*

Beträffande arbetet i de olika delarna af byggnaden kan, med hågkommande af det jag förut påpekat angående den något oberäkneliga flyttningen af arbetscentra, sägas, att *inredningen af slottets hufvudparti* fortgick under större delen af 1660-, 70- och 80-talen; påbörjades i *södra och vestra fyrkanterna* resp. 1678 och 1679, i de *norra och östra* 1680 och 1684 samt i *södra tornet* år 1680. *Tiden för inredningen af slottets olika delar.*

Utan att göra anspråk på en fullständighet, som dels af antydda orsaker är hardt när omöjlig, dels ock för läsaren endast skulle äga ett underordnadt intresse, lämnar jag här nedan en öfversigt af dessa arbeten, börjande därvid med det älsta och betydligaste, nämligen slottets hufvudparti, för att sedan på samma sätt skildra arbetet inom tornet och flyglarna.

År 1665 på våren uppgjordes kontrakt med Giovanni Carove om utförandet af »hvalfvet i förhuset», det vill efter all sannolikhet säga nedre vestibulen åt sjösidan, hvilket arbete blef färdigt på hösten samma år.[1] Ett par år senare (1667) är Giovanni Carove sysselsatt med »förhuset mot djurgården i första våningen», hvarest taket och listen enligt af Tessin gjord ritning utfördes i stuck och fulländades 1667 i September.[2] Följande år gjorde stenhuggar Kiöpke den stora yttertrappan åt land- *Inrednings-arbetet i slottets hufvudparti.*

[1] D. B. R. 1665. Kontraktet af den 3/5.
[2] D. B. R. 1667. Kontraktet af den 7/6.

sidan med en balustrad af gotlandssten samt de båda portalerna öfver och under trappan, för hvilket alt han erhöll 7850 DK. Vid samma tid började man äfven med snickeriet flerstädes inom slottet, särskildt i enkedrottningens alkov, om hvilken mera framdeles. Anno 1669 upprättas kontrakt med Carlo Carove om flera stuckarbeten inom slottet, så bland annat om hvalfvet öfver stora trappan och om den öfre vestibulen. Samtidigt arbetar äfven en annan stuckatör, Bernardo, såväl å trappan som »på underste portiquen», troligen den åt sjösidan liggande. Detta år voro redan »de underste logementerna i Drottningholms stenhus» försedda med lås, såsom synes af den omständigheten, att då för en hufvudnyckel till ifrågavarande rum betalas två t:r råg (4.16 DS.)[1] Den från utlandet inkallade bildhuggaren Nicolaes Millich börjar de för trapphusets dekoration afsedda marmorstatyerna.

Med 1670-talet begyntes af målaren Medelwijk den enklare orneringen på flera ställen inom slottet; så utfördes särskildt 1671 taket i Hennes Kongl. Maj:ts drabantsal.[2] Sistnämda år finna vi också Carlo Carove sysselsatt med taklisten i öfre galleriet. Samme man dekorerade under de båda följande åren äfven de tvänne i slottets andra våning belägna drabantsalarna med ornament i stuck. År 1674 fulländade han trapphusets förut påbörjade ornering — en kring nicher, i sviklar och hvalf sig utbredande stuckdekoration af rikaste barockprakt. Samtidigt tillkom också den stora spiseluppsatsen i matsalen (den nuvarande stensalen).[3]

1679 och följande år drefs målningen med större fart än förut på åtskilliga ställen inom byggnaden.[4]

Carove uppsatte nu en med förgylda stuckornament försedd spisel i rummet bredvid enkedrottningens alkov, hvilken spisel sedermera vid Lovisa Ulrikas ombyggnad borttogs.[5]

Under hela denna tid fortgick arbetet äfven i enkedrottningens paradsängkammare. Af materialskrifvarens räkning för 1682 finner man, att slottets snickare detta år gjorde lister för uppfästning af gyllenläder i vissa rum. Följande år begynner konterfejaren Cornelius van der Meulen att efter den yngre Tessins ritning ornera fönstersmygarna i audiens-

---

[1] D. B. R. 1669, v. 317: smeden hade under arbete lås och gångjärn till de båda öfversta våningarna (v. 125, 126). Jfr D. B. R. 1668 Juni—Juli.

[2] D. B. R. 1671, v. 429.

[3] D. B. R. 1677, fol. 91.

[4] D. B. R. 1679, v. 166.

[5] D. B. R. 1680: Medelwijks räkning samt arfsdelningskommissionens handlingar.

salen utanför alkoven, hvilket afslutades 1684, då dekorationen i öfrigt fulländades af förgyllaren Johan Vetterman.[1] Förstnämda år kom äfven den af Millich utförda Apollostatyn jämte dithörande piedestal å sin plats i trappan,[2] där — såsom man af en i 1686 års räkenskap bevarad verifikation (n:o 246) kan se — äfven de andra marmorfigurerna då voro uppsatta.

Af konstnärer utförda dekorationsarbeten.

Med 1686 börja, som jag ofvan antydt, de större artistiska dekorationsarbetena inom slottet, i det att den från England hemkallade svensken Johan Sylvius begynner måla i trapphuset. Under de följande åren och intill denne skicklige mästares bortgång bilda hans arbeten medelpunkten i slottets inre dekorationshistoria. Sålunda utför han under åren 1686—87 hela vestibulens ornering; 1688 takmålningen i enkedrottningens lilla matsal jämte ett par andra rum; 1689—91 den stora freskomålningen i öfre galleriet; 1692 öfre våningens norra drabantsal, hvilket år förarbetet med takorneringen i rikssalen äfvensom, bland annat, södra drabantsalen i samma våning begynnes. Det senare gemaket blef färdigt 1694; det förra fick han blott påbörja, innan döden 1695 bortryckte honom.

Öfriga arbeten inomhus under dessa år äro af förhållandevis mindre betydenhet. Tapeter — d. v. s. mest gyllenläder — uppslås i flera rum. Sex stycken bröstbilder, framställande gotiska konungar, uppsattes i öfre vestibulen; det vackra stengolfvet i öfre galleriet inlägges (1688—90); hvalfvet öfver rikssalen slogs 1690—92; sistnämda år förgylles kornichen i öfre galleriet och i norra drabantsalen. 1694—95 uppsattes åtskilliga af bataljmålaren Lemkes stora dukar i öfre och nedre galleriet, af hvilka det förra först vid denna tid blef försedt med panelverk. 1696 börjar Sylvii efterträdare, fransmannen Evrard Chauveau sitt arbete — afslutandet af plafonddekorationen i rikssalen, hvarmed han intill år 1699 var sysselsatt. Från 1700 arbetar han i nedre galleriet, efter hvars fulländande konstnären år 1703 lämnade Sverge.

Under dessa år (1696, 1698) kommo äfven åtskilliga af Ehrenstrahls målningar på sina platser i den nu mera efter konstnären uppkallade salongen.[3] År 1697 efter slottsbranden i Stockholm lades hela vinden å Drottningholm med tegel såsom skydd mot eldfara; 1701—1702 utföres af Guiseppi Marchi efter Nicodemus Tessin den yngres ritning gipslisten i rikssalen, som äfven 1704 erhöll ett nu mera borttaget

---

[1] D. B. R. 1684, v. 255.
[2] D. B. R. 1683, v. 300.
[3] D. B. R. 1696, v. 409. Jfr fol. 158; 1698, fol. 323.

stengolf. Vid denna tid uppsattes i gemaket utanför Ehrenstrahlska salongen ett af dansken H. G. Müller utfördt takstycke. Den sista anordning inom slottets hufvudparti, som företogs under enkedrottningens lifstid, var inredningen af de tvänne rummen mellan öfre galleriet och rikssalen, hvilket arbete dock ej fördes till slut. [1]

Inredningsarbetet i flyglarna och södra tornet.

Om fortgången af inredningen i slottets öfriga delar, flyglarna och tornen lämna nedanstående ur byggnadshandlingarna hämtade notiser en ungefärlig öfversigt.

Året 1670, då snickar Meylandt gjorde åtskilliga fönster- och dörrkarmar till norra och södra flygeln, utvisar tiden för arbetets begynnelse. Snickeriarbetet fortsattes följande år äfven i östra fyrkanten samt under 1672 företrädesvis i norra, hvarest ännu 1676 arbetas med uppförande af spislar, insättning af spjäll o. s. v. [2] Men det är egentligen från år 1678, då panelning, uppmurning af spislar och inläggning af golf begynnes i södra flygeln, som man kan anse inredningsarbetet med någon större fart börjadt. [3]

Följande år fortgår det på liknande sätt dessutom i norra och vestra fyrkanterna, och målare, som redan 1678 börjat i södra flygeln, fortsätta sedan såväl där som i vestra fyrkanten rummens ornering. [4] 1679 »bygde» glasmästaren en hop fönster till stora rundeln öfver köket (d. v. s. södra tornet), hvilka fönster dock ej detta år blefvo insatta, som man kan se af byggningsskrifvarens attester om utlämnande af bräder till fönsterhålens igenslående. Följande år (1680—81) är stuckatören mäster Carlo Carove, som redan 1679 gjort gipstak i ett par rum af södra flygeln, sysselsatt med liknande arbete i rundeln öfver köket, hvarest äfven panelas och inlägges golf. [5]

Målningen fortgår detta och följande år i vestra, södra och norra fyrkanterna. Särskildt år 1682 likaledes i öfre och mellanvåningen af södra tornet. Af snickares räkningar för uppslagning af lister till gyllenlädret i guvernörens gemak, som lågo i rundelns öfvervåning, synes, som om man redan detta år fått vissa rum tämligen färdiga. [6]

1684 förekommer åtskilligt arbete i östra flygeln såsom uppsättning

---

[1] D. B. R. 1707, v. 280.

[2] D. B. R. 1670; 1671, v. 51; 1672, v. 73, 165, 353, 625—26, 647; 1676: byggningsskrifvarens attester.

[3] D. B. R. 1678, v. 152, 159 samt fol. 192.

[4] D. B. R. 1679, v. 168, 176, 188.

[5] D. B. R. 1679: byggningsskrifvarens attester Jan. D:o fol. 251. 1680, v. 162; 1681 v. 118; 1680, v. 200 samt materialskrifvarens räkning passim.

[6] D. B. R. 1680: Medelwijks räkning. 1681, v. 150; 1682, v. 187; 1682, v. 192.

af panel i fem rum och inläggning af tegelgolf i undre våningen. 1688 målar Sylvius förmaket i öfre våningen af rundeln, hvarest ock en spisel af huggen gotlandssten insättes.[1] Året därpå lades golfvet i de små fyrkanterna på ömse sidor om södra tornet.[2] 1690 uppslogos läkt för gyllenläder i fyra rum af norra flygeln samt följande år likaledes i den vestra, där en dylik beklädnad dock redan förut lär hafva funnits, men nu, för att bättre skyddas mot murens fuktighet, blifvit nedtagen och återuppsatt å ribbor af trä. 1694 utförde Carlo Carove spiseln i enkedrottningens audienssal af vestra fyrkanten; 1697 panelades fem rum i östra flygelns öfre våning och år 1710 tre gemak af norra paviljongen, »som ännu ofärdiga varit».[3]

Dessa notiser lämna, såsom man ser, endast ofullständig ledning för bedömandet af arbetets fortgång. De skulle tvifvelsutan kunna ökas med en eller annan detalj, men ändå ej gifva en fylligare och mer sammanhängande uppfattning af detta kapitel i slottets byggnadshistoria, och det anförda, som helt visst tagit läsarens tålamod väl mycket i anspråk, må därför vara nog.

Ehuru i slottet under tidernas lopp och smakens växling betydliga ändringar försiggått, återfinnes ännu flerstädes så mycket af det gamla, att man kan bilda sig en allmän föreställning om hufvuddragen af den äldre ruminredningen. *Allmän öfversigt af inredningen i slottsrummen.*

Golfven voro antingen af sten eller trä, i förra fallet marmor eller ölandssten i de förnämligare rummen, tegelsten i de enklare; trägolfven åter mestadels lagda af ek.[4]

I vissa gemak var golforneringen åstadkommen med ännu större kostnad, så t. ex. i enkedrottningens alkov, där golfvet lades i olika fär-

[1] D. B. R. 1684, v. 242, 273. 1688: materialskrifvarens räkning.

[2] D. B. R. 1689: materialskrifvarens räkning.

[3] D. B. R. 1690: materialskrifvarens räkning. 1691 d:o; 1697 d:o; 1710 d:o, v. 209.

[4] Bland förekommande mönster hafva de förra qvadrater af samma storlek och färg, eller med olika färg (brunt och grått), eller ock samma figurer i tvänne storlekar samt rektanglar i två färger. Trägolfven åter uppvisa äfvenledes mer eller mindre rika mönster, såsom qvadrater och trianglar, de förra innehållande 8 stafvar, 12 små qvadrater samt 4 större och lika många mindre rektanglar; eller bildas hufvudindelningen af större qvadrater, innefattande 9 mindre dylika, placerade i tre rader och åtskilda genom 4 rutformigt stälda stafvar o. s. v.

gadt trä och i mönster, öfverensstämmande med takindelningen[1] eller, såsom i stora galleriet af öfre våningen, hvarest användes omväxlande brun ölandssten och hvit marmor.[2] Äfven där golfvet i öfrigt var af trä, lade man gärna närmast väggen en fortlöpande rand af sten.

Kring rummet går vanligen en låg panel. Fönsterfodret (bröstpanel, sido- och öfverstycken) är alltid liksom dörrarna försedt med fyllningar. Dörrarna, enkla och låga, men breda, visa vanligen tio i tvänne rader stälda fyllningar (fyra större och sex eller någon gång fyra mindre). Dörrfodrets öfverstycke, där sådant finnes, något som dock endast undantagsvis är fallet, har en starkt framspringande platta. Dubbla dörrar förekomma nästan öfveralt. Själfva karmen mellan dem är äfven ornerad med fyllningar, i antal öfverensstämmande med de omgifvande dörrarna (fyra större, sex mindre o. s. v.).

Taklisten utgöres ofta af enkelt formade modilloner, mellan hvilka finnas kasetter med svarfvade rosor; eller blott af en enkel list med målade ornamentala detaljer. Taket är gärna täckt med väf och måladt i olika färger.

Spiseln har lågt, i golfvets höjd liggande eldstadsplan och omgifves af en enkel ram i huggen sten (vulst, hålkäl och list, eller endast en vulst). Praktrummen lämna prof å en annan, rikare ornerad spiseltyp, i det att öfver eldstadsöppningen och i samma bredd höjer sig till taklisten ett med allahanda stuckornament prydt öfverstycke. Enklare rum hade eldstäder, murade af tegel och beklädda med gotlandssten, eller blott af det förstnämda materialet, samt försedda med stora luckor af järn (de i räkenskapen vanligen s. k. kakelugnarna). Spiselöppningen igensattes af träskärmar, målade i öfverensstämmelse med rummets ornering, sådana man ännu kan se flerstädes i slottet.

Alt panelverk var måladt med en bottenfärg (grå, grön o. s. v.), å hvilken utbreder sig en ofta grått i grått hållen ornamental dekoration. Takets väfbetäckning är äfven, såsom nämdt, öfverdragen med en rik ornamental målning. Väggbeklädnaden utgjordes af enklare eller dyrbarare tygstoffer, gyllenläder, väfda tapeter, stundom äfven af den nakna, blott med limfärg öfverdragna muren.

Det nyss anförda gäller emellertid endast delvis om de allra praktfullaste rummen. I dem utbytes det målade ornamentet, som dock genomgående företer samma typer, mot ornament, snidade i trä eller

[1] D. B. R. 1671, v. 682.

[2] D. B. R. 1688: 12 öre kmt per aln för kantning af en sten af 1 alns längd ½ d:o bredd; 1690: 2 bruna ölandsstenar 6 öre kmt, 4 hvita d:o 9 öre kmt; 1692: inläggn. à 3 DK. per dag.

konstmässigt utförda i stuck. Fönster och dörrpanel få sålunda fyllningar med i relief pålagda och förgylda detaljer. Taket prydes ej af den målade väfven utan af trä- eller stuckornament, förses med målningar å duk eller al fresco o. s. v.

Jag skall i det följande hafva tillfälle att närmare skildra de arbeten af denna art, som den konstälskande furstinnan lät utföra.

Handtverksmässig målning.

den förut meddelade korta öfversigten af inredningsarbetet har jag omtalat, att den enklare målningen inom slottet tog sin början år 1670. Det bristfälliga skick, hvari decenniets handlingar kommit oss till handa, gör det omöjligt att härom lämna några närmare detaljer. Vi kunna blott anteckna, att den förste målarens namn var Magnus Medelwijk, samt att han först sysselsattes i slottets hufvudparti, särskildt i »spatseregången af mellersta våningen» (galleriet). Följande år (1671) utförde samme handtverkare ett tak i en af drabantsalarna, för hvilket betalades 600 DK. [1] Samtidigt sysslade den förut omnämde David Frumeri med anläggning af guldet i enkedrottningens alkov, ett arbete, som under de närmast följande åren synes undanträngt målningen i öfrigt och upptog Frumeri till hans år 1677 inträffade död. [2] Han efterträddes af Johan Vetterman.

Först 1678 blef emellertid målningen med större fart påbörjad, i det att Medelwijk då målade matsalen (stensalen) för 800 DK., och en liten sal i södra flygeln »med oljefärg och grön botten» för 260 DK. År 1679 fortgick arbetet i flera rum af samma flygel. Räkningen omnämner en liten kammare bredvid ofvan omtalade sal, grått i grått, 120 DK.; en sängkammare med zinoberbotten 240 DK., samt i vestra flygeln en sängkammare vid matsalen (panel och luckor), grått och gult, 40 DK.; vidare hofmästarinnans kammar med grått och gult samt röd botten (luckor, fönsterpanel och spiselinfattning) 60 DK.; frökens kammare och kabinett, gult i gult, 70 DK. o. s. v. I »guvernörens sal», belägen i vestra lilla fyrkanten, målades tak, list, panel och dörrar med

---

[1] D. B. R. 1670, v. 237. Jfr v. 139; 1671, v. 429.

[2] D. B. R. 1677.

grått å gul botten för 350 DK., sängkammaren med grön dito för 180 DK.[1] Under följande år fortsättes målningen i vestra och södra fyrkanterna, hvarest bland annat salen i den sistnämda flygelns paviljong pryddes med ornament i hvitt å blå botten (100 DK.). Räkningen nämner f. ö. en audienskammare i öfre våningen af södra fyrkanten, grått i grått, för 250 DK.; hörnrummet bredvid 300 DK.; enkedrottningens sängkammare och det bredvid liggande rummet i vestra flygeln för 550 DK. Till det ofvan nämda, som blifvit anfördt i afsigt att visa de ungefärliga prisen, kan läggas, att för målning af en dörr med ornament å guldbotten betalades 8 DK.[2]

Arbetet drefs den närmast följande tiden, under hvilken Medelwijk dog, af hans enka, särskildt 1682 i södra tornet och däromkring liggande våningar; och från 1683 af den förut nämde Johan Vetterman inom slottets hufvudparti. Kring denna tid kunna dessa arbeten betraktas såsom i hufvudsak afslutade.[3]

Beträffande användning af färg i rummen kan sägas, att man i allmänhet målade panel, dörrar, fönsterinfattningar och tak. Voro väggarna ej boiserade, anbragtes färgen antingen omedelbart på muren, såsom fallet var i enklare rum, eller å den väf, hvarmed väggen täcktes, där ej en dyrbarare bonad ifrågakom. Under taket fästades, såsom jag förut nämt, nästan alltid lärft, å hvilken dekorationen i ett par färger anbragtes. Äfven taklisten försågs ofta nog med en målad ornering, i stället för de mer kostsamma dekorationerna i trä eller stuck. Såsom ornerande detaljer användes i taken cartouchen med enkedrottningens namnchiffer, blad-, blomster- och fruktkransar, snäckor, kronor med ek, palm eller lager, rosetter, ymnighetshorn, acanthusslingor, trofégrupper o. s. v.; å panelverket liknande ornamentala motiv samt sfinxen, hufvuden i medaljonger eller aftecknande sig mot snäckor m. m. Å den låga fotpanelen ser man ett fortlöpande ornament; å dörrfyllningarna rosetter, ett par korslagda qvistar (ros och tulpan, lager, m. m.) De färger, som brukades för denna dekoration, ägde mer omväxling än hvad man nu, då större delen af slottets sextonhundratals-målning blifvit mer eller mindre ofullkomligt dold under ett hvitt hölje, är böjd att antaga. I våra dagar finner man af de gamla färgsammanställningarna grått i grått, grått och grönt, guld och grått, hvitt och gult, grått och hvitt mot gråblå

---

1 D. B. R. 1679, v. 176.

2 D. B. R. 1680, efter v. 217.

3 D. B. R. 1682, v. 187; 1683, v. 254.

grund och möjligen ännu några andra å insidan af skåpdörrar eller å garderobernas väggar.[1]

Dekorationer i stuck. Jämte den nyss omtalade målningen använde man med förkärlek i förnämligare rum ett mer kostbart dekorationssätt — orneringen i stuck, af hvilken äfven de å väf förfärdigade takmålningarna synas utgöra en imitation.

Arbeten af denna art vid Drottningholm utfördes af italienska handtverkare, hufvudsakligast tvänne vid namn Giovanni och Carlo Carove.[2] Den förre, som vi redan förut haft tillfälle att omtala såsom mästare till slottets vackra taklist, lämnade Sverge 1667, då pass utfärdas åt honom för resa till Italien,[3] hvarifrån han kanske hitförde Carlo Carove, som först 1669 nämnes i slottets byggnadshandlingar. Efter åter några års vistelse i Sverge återvände Giovanni 1674 till hemlandet, »postquam complures per annos hoc in regno ac nostris præcipue servitiis, gypsatoris munia atque opera non sine egregia sua laude bene ac fideliter exercuit» — såsom orden lyda i det för honom utgifna skyddsbrefvet.[4] Han förekommer sedermera ej i enkedrottningens tjänst. Carlo Carove åter, under många år använd på Drottningholm, bosatte sig i Sverge, blef omkring 1690 fontäniör eller vattukonstmästare vid Drottningholm samt dog där 1697.[5]

De arbeten, som dessa handtverkare utförde å Hedvig Eleonoras slott, finnas ännu till allra största delen qvar, och man har därför godt tillfälle att bedöma deras värde.

Stuckorneringen brukades inom hus i synnerhet för prydandet af tak och spislar. Såsom ornerande element användas ungefär samma föremål, som jag redan omtalat vid skildringen af målningen inom slottet. Sålunda cartouchen, festoner af blad, blommor eller frukter, korslagda lagerqvistar, trädda genom en krona, acanthusrankan, rosetten,

[1] Så i en skrubb innanför Hedvig Eleonoras sofrum: lager, hängande bladknippen, grått i grått med gula kanter; likaledes å insidan af ett par skåpdörrar i rummet n:o 102.

[2] D. B. R. omtalar äfven en Giovanni Bernardo under åren 1668—69 samt 1670 en annan vid namn Brentano.

[3] H. E. K. 1667 9/11.

[4] H. E. K. 1674 28/3.

[5] D. B. R. 1697, v. 59: qvitto af hans enka Catharina Sylvia å mannens halfårs-lön.

ymnighetshornet med ek och lager, rustningsdelar (sköld, hjälm, vapen), snäckor o. s. v. Härtill kommer å flera ställen barnfiguren, putton, hvars behandling i allmänhet utmärker sig för en synnerlig friskhet och liflighet.

Om fortgången af de italienska stuckatörernas arbeten får man i byggnadshandlingarna fullständiga upplysningar.

Sommaren anno 1667 uppgjordes kontrakt med den förutnämde Giovanni Carove om dekorationen af slottets »Vorhaus gegen dem Thiergarten am ersten partement», hvarmed efter all sannolikhet bör förstås den n. v. nedre åt trädgårdssidan belägna förstugan. Taket och listverket skulle utföras i stuck efter Nicodemus Tessins ritning för en summa af 170 Rdsp. Alt behöfligt material såsom trä, spik, rör, gips, bräder, kalk och sand samt handtlangare bestods af slottbyggnaden, hvarjämte Carove hade fri bostad samt, när han så önskade, häst eller båt till eller från staden.[1] Detta arbete, som påbörjades i Juni, var mot slutet af September färdigt. Af de ornamentala stuckarbetena inomhus är det det enda, som med någon säkerhet kan tillskrifvas Giovanni Carove. Takets indelning bestämmes af (den efter en antik basrelief utförda?) freskomålningen i midten. Å sidorna äro fyra cartoucher med lager samt afslutade med ett hufvud. I hörnfyllningarna troféer med lagerblad samt mellan fyllningarna och cartoucherna plattor med acanthus, lager och palm.

Under de följande åren 1668 och 1669, då Carove var frånvarande, arbetade på Drottningholm den förut omnämde stuckatören Giovanni Bernardo. Hans verksamhet var emellertid icke särdeles betydande. Sannolikt utförde han dekorationen af den åt sjösidan belägna vestibulen, hvars ornamentala karaktär företer en viss olikhet mot slottets öfriga stuckornering, samt möjligen de närliggande partien af trappan.[2] Han uppbar »för arbete på underste portiquen» från Mars till December 1669 781 DK.

Sistnämda år anlände till Sverge, såsom jag redan förut omtalat, Carlo Carove — af de vid slottsbyggnaden anstälde stuckatörerna utan gensägelse den mest framstående. Enligt med honom i Juni 1669 uppgjordt kontrakt skulle han göra den tvärt genom slottet från sjösidan åt lustgården gående gången med kollonner å ömse sidor för 200 Rdsp., vidare »hvalfvet öfver stora trappan utan alla zierat» för 40 Rdsp. samt slutligen hela den öfre portiken, »nach jonischen order»,

---

[1] D. B. R. 1667.

[2] Ett par af hans verifikationer omtala »die Arbeit so ich an der Drottningholmische Treppe gemacht habe». Jfr v. 272 ff.

för en summa af 160 Rdsp., alt efter Nicodemus Tessins ritning och anvisning. [1]

Den öfre vestibulen, som, om man undantager de dåliga 1700-talskopiorna af romerska kejsare, fått behålla sin ursprungliga karaktär, visar tre arkadbågar, öppnande sig mot trappan, samt tre mot dem svarande fönster. Å hvardera kortsidan är en dörr. Väggindelningen åstadkommes genom joniska pilastrar, mellan hvilka befinna sig nicher, två öfver hvarandra, den ena (undre) raden tom, den andra med byster, gjorda af den vid Drottningholm arbetande konstnären Nicolaes Millich och framställande göternas gamla konungar. Stuckdekorationen utgöres öfver dörrarna af cartoucher med enkedrottningens namnchiffer och kunglig krona, lager och palm — tungt men effektfullt utförda. Acanthus, lager och andra bladformer i arkadbågarnas sviklar; nedhängande bladkransar öfver nicherna.

Om de följande årens arbete lämna ett par räkningar af Carlo Carove från 1674 och 1677 några upplysningar af intresse. Enligt nämda dokument hade han efter öfverenskommelse år 1671 för en betingad summa af 570 Rdsp. förfärdigat listen i det öfre långa galleriet mot sjön, 97½ aln i längd à 3 Rdsp. per aln efter »rådmannen» Nicodemus Tessins ritning. År 1672 »förmaket för stora salen» eller, såsom man af summans storlek, jämförd med den följande, kan finna, den södra drabantsalen i öfre våningen samt året därpå »den andra salen gent öfver» för 200 Rdsp.; år 1673—74 båda sidorna af trappan i stora vestibulen, för hvilket arbete han erhållit 800 Rdsp. Sistnämda år äfven »en spisel i Hans K. Maj:ts matsal» för 60 Rdsp. och 1676 takets dekoration i det inre af enkedrottningens alkov. Samtliga dessa arbeten finnas ännu qvar.

Listen i öfre galleriet består af modilloner med omväxlande manliga och qvinliga masker [2] och kasetter med rosor. De fyrkantiga öppningarna mellan modillonerna utfyllas af blommor, frukter eller musslor; nedtill ett echinus-kyma med astragal, ofvantill perlsnöre, lesbiskt kyma samt en våglist med lejonhufvuden. Modillonen bildas af den ofvannämda masken med ett nedhängande draperi samt nederst ett acanthusblad med den utböjda spetsen uppåt.

Listen, ehuru i vissa partier särdeles elegant (såsom t. ex. de nedhängande guirlanderna), förefaller dock genom modillonernas form samt festonernas tyngd och massivitet något öfverlastad. Dess färg, som måhända ursprungligen varit en annan, är nu ljust chokoladfärgad med guld.

[1] D. B. R. 1669, v. 263.
[2] Två qvinliga och en manlig o. s. v.

Stuckdekorationen i södra drabantsalen af öfre våningen (utförd 1672) hör till det bästa slottet af dylikt arbete har att uppvisa, så mycket mer glädjande som rummet, om man undantager några smärre vandalismer, i det hela är ganska väl bibehållet. Takets ornering utgöres här af sex stycken cartoucher, två på hvardera långsidan, en på hvardera kortsidan. De förra äro försedda med rika festoner af frukter och blommor; å de senare uppbäras kransarna af tvänne, på volutor sittande, duktigt modellerade putti samt nedtill af korslagda ymnighetshorn med frukter och blommor (äpple, päron, granat, majsax, rosor). I takets midt ses en rektangulär fyllning, bildad af en kraftigt modellerad eklöfskrans, samt där innanför en list af modilloner, kasetter med rosor etc. Väggindelningen åstadkommes af joniska pilastrar, sex å de längre, fyra å de kortare sidorna. Mellan pilastrarna äro draperier eller fruktkransar. Äfven spiseln i detta praktfulla gemak är gjord i stuck samt öfverst prydd af en byst, hvars original [1] länge nog gält för att vara antikt, men i själfva verket är ett arbete af den venetianske konstnären Simone Bianchi. [2] Med sin af Sylvius utförda målning, till hvars skildring vi längre fram återkomma, är detta rum, jämte Hedvig Eleonoras alkov, ett af de bäst bevarade profven å den svenska barocktidens dekorationssätt.

Den gent emot liggande drabantsalen, som år 1673 ornerades med en taklist och joniska pilastrar, är betydligt enklare. I trapphuset når den ornamentala rikedomen sin höjd. Från nedre förstugan åt sjösidan inkommer man i den af ett spegelhvalf täckta vestibulen, som innehåller en dubbelarmad trappa i fyra plan, gående genom båda våningarna. Den är öppen med stigande, inåt af doriska kollonner uppburna, tunnhvalf öfver stegen och krysshvalf öfver planen. Under det öfversta planet är krysshvalfvet ersatt af en mindre kupol, som inåt trapphuset utmärkes af en portaluppställning i dorisk stil — för öfrigt mycket öfverensstämmande med den, som återkommer å façaden åt sjösidan. En liknande kupol förefinnes äfven öfver trappans understa plan, från hvilket man i fonden genom en dorisk dvärg-kollonnad har utsigt åt parken med Herkulesfontänen. [3] Ögat möter här ett med den holstein-gottorpska vapenskölden effektfullt orneradt och till anläggningen särdeles intressant tunnhvalf. Här var ursprungligen den egentliga ingången till slottet,

---

[1] Nu i Nationalmuseum, skulptursamlingen n:o 75 B.

[2] Den är å baksidan sign. *Ζιμον Λευχος ὁ ἐνεῖος*. (Simone Bianchi från Venedig.)

[3] Denna anläggning är troligen hämtad från förebilder å Gottorps slott. Jfr Westphalen: Monumenta inedita rerum germanicarum, præcipue Cimbricarum. Lips. 1743. T. III. 326 graverad af Fritsch.

då man i äldre tider företrädesvis anlände sjöledes. I detta trapphus utbreder sig en rik ornamental stuckdekoration å kryssh valfvens kappor, å tunnhvalfven, under sträckringarna och å deras pilastrar. Särskildt att märka äro de trenne präktigt modellerade genierna, som hålla en krona, i den mellersta arkaden från nedre vestibulen åt landsidan.

År 1679—81 var Carove sysselsatt med takdekorationer i åtskilliga mindre rum af slottets södra flygel samt med liknande arbete i stora rundelns (d. v. s. södra tornets) båda våningar. De gamla taken i flygeln, där han år 1679 ornerade tre kamrar à 200 DK. stycket,[1] hafva genom den under Lovisa Ulrika företagna ombyggnaden, då äfven nämda flygels inredning ändrades, helt och hållet försvunnit. I södra tornet däremot, hvarest Carove under åren 1680—81 försåg en stor del af rummen med en liknande ornering, finnes det mesta ännu qvar. För de större taken betalades 100 DK. stycket, för de mindre hälften af denna summa. Man är ännu i tillfälle att se flere af de vid denna tid gjorda arbetena, som utmärka sig för prydlig måttfullhet samt god dekorativ verkan. I midten befinner sig en för målning afsedd, rektangulär eller åttkantig fyllning, bildad af en tjock bladkrans eller en kraftigt profilerad list. Å sidorna medaljonger eller rätliniga fyllningar med acanthusrankor och rosetter, fruktguirlander och fruktknippen, korslagda qvistar af lager och ek m. m. Öfver dörrarna ser man ofta en krans af blommor och frukter, fästad i nedhängande band. Alt detta är utfördt i ganska hög relief. De från växtverlden hämtade motiven, såsom bland frukter äpple, päron, plommon, citron, granatäpple, af blommor solros, törnros etc., äro återgifna med mycken skicklighet. Dekorationen i öfrigt är i dessa rum utan undantag ofullbordad, och intrycket af det hela inskränkes dessutom af de moderna papperstapeter, som å väggarnas ytor utbreda sina, icke alltid valda mönster. Men hur mycket hällre toge vi ej, om valet stode oss fritt, en sådan takdekoration i stället för den chablonerade elegans, som nu så ofta utbreder sitt lysande elände öfver våra hufvuden. För den händelse att en kommande tids smakriktning eller behofvet af utrymme inom slottet skulle gifva anledning till borttagande af dessa vackra minnesmärken af 1600-talets dekoration, lämnar jag i bilaga Lit. B. en beskrifning öfver dem, som ännu finnas qvar.

Carlo Carove utförde äfven de dekorativa partien å skorstenarna, d. v. s. spislarna i åtskilliga gemak.

Den vanligen förekommande orneringen kring spiselöppningen utgöres, såsom jag förut anfört, af ett enkelt ramverk, hvars mest karak-

[1] D. B. R. 1679, v. 166. Jfr fol. 251.

täristiska parti är en kraftig vulst, en typ, som återfinnes å alla dylika från slottets äldre tid qvarstående eldstäder. Ofvanför hängde man ofta en tafla. Å de rikare utsirade spislarna åter intages taflans plats af ett orneradt öfverstycke, hvilket i samma bredd som eldstadsöppningen fortsättes upp till taklisten. Dekorationen är här alltid i stuck. Å spiseln i matsalen (den n. v. stensalen), omgifves det vanliga listverket af tvänne volutor med nedhängande kransar. I midten höjer sig en snäcka, uppbärande en konsol med en efter Millichs arbeten i trapphuset afgjuten byst, inom en medaljong af lager i hög relief. Hörnen utfyllas af fruktguirlander, qvistar af palm och lager etc. Denna spisel utfördes år 1679 för 250 DK. efter den äldre Tessins ritning.[1] Spiseln i enkedrottningens lilla matsal är ändå rikare. Å ett kraftigt bygdt underlag höjer sig här en krönt cartouche med tre kronor. Sirligt modellerade blomsterguirlander hänga såväl ofvan den nämda cartouchen som från densammas nedre del. Från det med kyma, ove och astragal prydda underlaget nedfalla präktiga kransar, fästade i en snäcka. Denna, den elegantaste af de å Drottningholm bevarade spislarna, härstammar från år 1694, då han för 200 DK. efter Nicodemus Tessins d. y. ritning utfördes af Carlo Carove.[2]

Af tidigare datum (antagligen från 1670-talet) äro spislarna i södra drabantsalarna. I den nedre af dessa är öfver den vanliga vulsten kring spiselöppningen och i samma bredd som den, å ett orneradt ramstycke fästad en bladkrans i hög relief, upphängd vid en bandrosett samt omgifven af lägre hållna qvistar af palm och lager. Kransen stöder med underkanten mot en konsol, framför hvilken ligger en kunglig krona. Det hela hvilar på ett starkt framspringande underlag, prydt af en cartouche och blomster- eller fruktguirlander. Spiseln i öfre våningens drabantsal visar ofvan den på vanligt sätt inramade öppningen en å konsoler hvilande, utskjutande platta, ofvantill krönt af tvänne liggande volutor, mellan hvilka den å en konsol placerade ofvannämda afgjutningen af Simone Bianchis byst höjer sig.

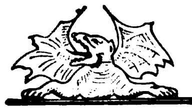
Flere än de nämda spislarna med detta slags dekorering finnas nu mera ej qvar. Men, då arfsdelningskommissionens berättelse öfver Drottningholm affattades, d. v. s. ett par år efter riksenkedrottningens död, omtalas ännu »en spisel af vackert förgyldt gipsarbete» såväl i det så kallade sammetsrummet, som i H. M. Konungens nuvarande audiensrum, båda dessa spislar troligen borttagna i samband med ombyggnaden under förra århundradet.

[1] D. B. R. 1679, v. 166, fol. 234.

[2] D. B. R. 1694. Carove arbetade vid denna tid f. ö. äfven å Stockholms slott. Jfr D. B. R. 1692, fol. 356.

Det nu anförda är, jämte några mindre, ej med slottets ornering sammanhängande arbeten, hvad handlingarna innehålla om Caroves verksamhet. Vid tiden för hans död (1697) återstod af slottets stuckdekoration ej häller synnerligen mycket att utföra. Räkenskapen har under Hedvig Eleonoras dagar blott ännu ett dylikt arbete att omtala, nämligen den konsollist, som under år 1701, af stuckatören Giuseppi Marchi utfördes i rikssalen, för hvilket arbete (färdigt 1702 [1]) han erhöll 1100 DS. Den fullkomliga — ej särdeles lyckade — modernisering detta rum i senare tider undergått, har ej sträckt sig till Marchis arbete, om hvars utseende och värde man sålunda ännu kan öfvertyga sig.

[1] Jfr D. B. R. 1701, v. 353. H. K. B. 1702, v. 722.

ärskildt framstående genom prakten af sin dekoration är det gemak på Drottningholm, som i handlingarna kallas enke-drottningens alkov.[1] Detta rum intager i viss mån en undantagsställning såsom egentligen varande det enda, hvilket fullt utfördes i tidens kostsamma smak. Ornamenten å dörrar och panel äro ej målade utan snidade, taket har icke den vanliga i färg utförda efterbildningen af plastisk dekoration, utan prydes af reliefer i trä eller stuck o. s. v. Det har därför anspråk på ett särskildt kapitel i Drottningholms dekorationshistoria, så mycket mera som vid detsammas ordnande åtskilliga konsthandtverkare blefvo använda, de där antingen alls icke eller endast obetydligt brukades för slottets ornering i öfrigt.

Enkedrottningens paradsängkammare.

Redan så tidigt som år 1668 förekommer alkovarbetet omnämdt i byggningshandlingarna. Snickaren Lucas Meylandt med sina mestadels tyska gesäller hade nämligen vid denna tid utfört åtskilliga till rummets finare dekoration hörande detaljer, såsom de rikt sirade listverken, dörrinfattningarna, balustraden framför sängen o. s. v., hvarjämte äfven omtalas en post å 800 DK. för någon dekoration i taket.[2] Meylandts arbete fortgår också följande år, då för öfrigt redan inredningen kommit så långt, att man kunde uppsätta 8 stycken i koppar drifna och förgylda plattor öfver dörrarna och under taket.[3] Dessa, som utfördes af stämpel-

[1] Det följande återfinnes till största delen i en af förf. förut publicerad uppsats i meddelanden från Svenska Slöjdföreningen 1888. S. 109.

[2] D. B. R. 1668, fol. 68. 46 alnar med bildhuggeri sirade lister utfördes af tyske snickaregesällen Wickman Hach, v. 71. 12 st. balustradens »columner» à 21 DK., v. 72. Chr. Bleke 19 st. rosor till alkoven, v. 73. Jfr v. 118.

[3] D. B. R. 1669, v. 129.

snidaren Johan Georg Breuer, beställdes 1668 och voro färdiga hösten 1669, då de betalades med 200 Dsp. För rummets dekoration i öfrigt arbetade detta år äfven bildhuggaren Hans Jerling, med hvilken man den 15 Maj uppgjorde kontrakt om utförande af »en krans i alcovens täcke med någon annan zirat bredvid kransen», d. v. s. troligen större delen af takdekorationen. I September s. å. hade han å detta arbete uppburit 700 DK.[1] Samme handtverkare är äfven följande år sysselsatt i alkoven, ehuru det bristfälliga skick, hvari handlingarna från 1670-talet kommit oss till handa, gör det omöjligt att närmare bestämma arten af hans arbete.

1671 på våren uppgjordes kontrakt om inläggning af golfvet i alkoven, för hvilket betalades 900 DK. Det blef färdigt i Februari följande år. 1671 började David Frumeri att förgylla. Den från utlandet inkallade bildhuggaren Nicolaes Millich utförde under åren 1670—71 af alkovens dekorativa detaljer hela arkadbågen framför sängstället; skar i trä de båda fruktguirlanderna, cartouchen med kronan, barngrupperna, som utfylla fälten mellan bågen och pilastrarna, kollonnkapitälen o. s. v. Af samma hand äro troligen också de båda ramar, i hvilka Ehrenstrahls allegoriska målningar äro infattade. År 1676 finna vi ännu en annan handtverkare arbeta i detta gemak, nämligen Carlo Carove, hvilken vid denna tid för 315 DS. förfärdigade stuckdekorationen i taket öfver sängstället och dessutom, enligt hvad hans räkning förtäljer, år 1677 »lackerade halfva stora alcoven», såsom man ock af ännu qvarvarande spår kan se, med svart färg. Det af Frumeri började arbetet med förgyllningen fortsattes efter dennes död (1677) af Johan Vetterman, som därmed var sysselsatt ännu 1683.

Vid denna tid hade, som vi sett, högsta ledningen af slottsbyggnadsarbetet öfvergått från Nicodemus Tessin d. ä., som aflidit ett par år förut, till sonen. Enkedrottningens alkov är dock i hufvudsak att anse som den gamle mästarens verk, ehuru efter dennes död en ytterligare tillökning i orneringen ansågs behöflig. Sålunda snidade bildhuggaren Johan Meyer 1681 åtskilliga festoner till pilasterkapitälen, äfvensom några andra till dekorationen hörande detaljer;[2] Burchard Precht följande år bland annat sex stycken sväfvande genier — tvänne par öfver sidoarkaderna, hållande en krona, ett par ofvanför de stora från cartouchen nedhängande guirlanderna — och 1683 löfverket till fyllningarna å två af rummets dörrar.[3]

[1] Den ursprungliga summan ökades sedermera med 60 DK., v. 130.
[2] D. B. R. 1681, v. 139.
[3] D. B. R. 1682, v. 190; 1683, v. 260.

Efter detta år förekommer ej på länge några arbeten i enkedrottningens alkov, och man torde därför kunna beteckna året 1683 såsom den tidpunkt, då detta gemak blef fullt färdigt. Till historien om dess inredning hör emellertid, att den ursprungliga färgen år 1701 »efter Hennes Kongl. Maj:ts nådigste vilja och befallning» ändrades. Lackeraren Johan Friedrich Luther anlade nämligen då en mattblå färg å väggar och tak, hvilken färg sedermera öfverdrogs med en ljus fernissa och slutligen »auf hohes gutbefinden» ännu en gång lackerades »med en angenäm blå couleur».[1] För hela arbetet med färgen erhöll han 250 DS.

Enkedrottningens paradsängkammare — det praktfullaste gemak slottet har att uppvisa — bildar utom den egentliga alkoven i det närmaste en qvadrat, hvars längd är 7,45 meter, bredd 7,14 och höjd 4,65. Alkoven är 3,25 meter djup och 3,40 bred. Rummet är försedt med tvänne fönster, hvilka befinna sig å den gent emot sängplatsen varande väggen, fyra dörrar, af hvilka två äro blinda, samt å ena sidoväggen med en öppen spisel.

Väggindelningen åstadkommes genom tvänne hela pilastrar och en halfpilaster i hvardera hörnet. Å ena väggen finner man sålunda en af en rikt ornerad ram infattad målning, omgifven af de tvänne pilastrarna, och ytterst två dörrar med praktfulla öfverstycken. Å den andra väggen återkommer samma indelning, blott med den skilnad att midtpartiet intages af eldstaden med den däröfver placerade taflan. De halfva pilastrarna mötas i rummets hörn. Väggen till den egentliga alkoven är genombruten och har i midten en å kollonner hvilande arkad samt å sidorna tvänne lägre dylika med rika öfverstycken. Taket visar en åttkantig fyllning, innehållande en oval ram med en oljemålning, å sidorna fyra rektangulära plattor med enkedrottningens krönta namnchiffer, omgifvet af ek, lager och rosor. I hvart och ett af hörnen utanför det af den åttkantiga fyllningen och de rektangulära plattorna bildade rummet är placerad en medaljong, omgifven af stiliserade acanthusqvistar. Golfvet, som är lagdt med olika träsorter, företer i hufvudsak en mot taket svarande indelning. Så återfinna vi här den ovala ramen inom en åttkantig figur, å hvars sidor ligga fyra rektanglar och i hörnen trapezier. Dörrarna, som äro omgifna af rikt ornerade foder, äro försedda med qvadratiska öfverstycken, hvilka omfatta en af en bladram omgifven medaljong, öfverst prydd af en snäcka med nedhängande guirlander. De tämligen låga dörrarna hafva skurna och förgylda ornament, som i hög relief äro lagda å de olika fyllningarna. Dörrtypen är den på Drottningholm vanligast förekommande med sex mindre och fyra större fyll-

[1] D. B. R. 1701, fol. 135.

ningar, stälda i tvänne rader. Orneringen å de förra består af ett par korslagda lagerqvistar, å de senare tillkommer dessutom en rosett. En liknande dekoration ses å alt panelverket, å fönstrens bröstvärn, sido- och öfverstycken. Det här använda ornamentet är dock ännu rikare — exempelvis å bröstpanelen ett par acanthusrankor med den svängda rosettformiga blomman, som ofta återkommer i Drottningholms ornamentik, och två ovala, mot hvarandra stödda och med band omlindade kransar; fönsterpanelens sidostycken prydas af sex i hvarandra fästade guirlander med en blomma i midten o. s. v. Alla dessa ornament äro skurna i trä och förgylda. Detta är äfven förhållandet med de rikt prydda joniska pilasterkapitälen, i hvilkas förträffligt utförda blomsterkransar särskildt tulpaner och liljor äro synnerligen vackra.

Den genombrutna alkov-väggen utmärker sig för den största ornamentala rikedom. Midtarkaden prydes öfverst af en krönt sköld med två nedhängande guirlander, uppfästade åt sidorna och omgifna af tvänne sväfvande genier och å undre sidan af två grupper af hvardera tre putti. Två par dylika uppbära äfven kronorna öfver de mindre sidoarkaderna, ofvan hvilka dessutom befinna sig rikt ornerade ljusöppningar, som afslutas af ett praktfullt snidadt öfverstycke.

Spiseln, af huggen sten, har den vanliga typen med lågt liggande eldstadsplan och ornerad infattning. Å den tillhörande skärmen återfinnes panelverkets förut omnämda dekoration. Taket inuti själfva alkoven prydes af en oljemålning; dekorationen kring densamma är i motsats till rummets ornering utförd i stuck och utgöres å kortsidorna af tvänne genier bärande en med fruktguirlander öfverhängd krönt cartouche; å de längre sidorna äro vingade kerubhufvuden. Rummet är måladt i en gråblå ton.

ring den tidpunkt, då den enklare målningen inom slottet var färdig, börjar enkedrottningen för att fullända rummens dekoration använda åtskilliga konstnärer såväl målare som bildhuggare, af hvilka flertalet var från utlandet inkalladt. Redan förut hade hon emellertid anlitat David Klöcker von Ehrenstrahl, hvars arbeten å Drottningholm jag sålunda först har att skildra.

Konstnärlig dekoration: målning.

Ehrenstrahl.

De efter signaturen älsta af honom utförda arbetena äro målningarna i Hedvig Eleonoras alkov. Ett par af dessa taflor — de å rummets sidoväggar i boiseringen infattade styckena — äro enligt svårfunna, men befintliga signaturer af så tidigt datum som år 1668, d. v. s. från en tid, då slottet ännu stod under byggnad. Det är emellertid ganska sannolikt, att de äfven vid denna tidpunkt blefvo uppsatta, enär, såsom jag förut haft tillfälle att påpeka, det ej var ovanligt, att man gjorde dekorationen i ett rum fullt färdig, under det att den närmaste omgifningen länge lämnades orörd. Ehuru signaturerna å de tvänne i taket och öfver sängstället uppsatta målningarna af mig ej kunnat anträffas, är det antagligt, att äfven dessa taflor härstamma från ungefärligen samma tid som de förut nämda. I Ehrenstrahls år 1694 tryckta skildring »die vornehmste Schildereyen, welche in denen Pallästen des Königreiches Schweden zu sehen sind» finnas äfven målningarna i alkoven å Drottningholm beskrifna. Då jag i sammanhang med granskningen af öfriga konstnärers arbeten in extenso återgifver detta karaktäristiska dokument (bil. Lit. C.), inskränker jag mig här att efter nämda uppsats meddela, att konstverken hafva afseende på Carl Gustafs och Hedvig Eleonoras förmälning och prins Carls (Carl XI:s) »höga födelse, education och dygderika lefnad», hvarvid äfven föreställes »dygdens odödlighet och

densammas aldrig uteblifvande belöning». Takmålningen framställer sålunda förmälningen — providentia divina i skyar och omgifven af »en klarhet», sammanfogande två framsträckta händer. Alkovens målning syftar på Carl den elftes »höga födelse» — två händer »presentera sig» i skyn, räckande en nyfödd, välskapad pilt mot de tre parcerna. Den ena väggmålningen skildrar prinsens »högst berömvärda education, dygderika lif och derpå följande kongliga lycksalighet»; den andra dygdens odödlighet och ära.

Med de nu nämda allegoriska målningarna sammanhänger — såsom man äfven af Ehrenstrahls skildring kan finna — framställningen å de förut omtalade förgylda kopparplattorna i taket och å väggarna.

Det är ett ganska stort steg, som skiljer alkovens målningar från dem, som konstnären omkring tjugufem år senare utförde för dekorationen af den angränsande audienssalen, nu Ehrenstrahlska salongen. De allegoriska figurerna i de förra utmärka sig för en vida omsorgsfullare teckning, karnationen är sannare, formgifningen ej okänslig och schematisk som i konstnärens senare öfverproduktiva tid ofta var fallet. Af ypperlig verkan är fonden å den tafla, som framställer den kungliga skyddsängeln och Lachesis, ett landskap, i hvilket en kollonn och ett antikt tempel vackert afteckna sig mot luftigt utförda trädmassor. Gruppen af den å marken sittande Atropos och den stående ängeln å taflan öfver spiseln är både hvad komposition och färg angår ett effektfullt arbete, som ypperligt fyller sin plats. Af god verkan är också den sittande inslumrade Atropos i den inre alkovens takmålning, hvilken för öfrigt endast delvis är synlig.

Ett tjugutal år förflöt, som sagdt, innan konstnären utförde några andra för en bestämd plats i slottet afsedda målningar. Det är dessa, som man ännu har tillfälle att se i det bredvid enkedrottningens alkov liggande gemak, som nu mera vanligen bär namn af Ehrenstrahlska salongen. Ehuru vi härigenom nödgas göra ett hopp i slottets inre dekorationshistoria, synes dock lämpligt, att skildringen af dessa taflor här får inflyta.

Vid den tid, då de målades, voro dekorationsarbetena inom slottet i full gång. Sylvius, den framstående från England-inkallade svensken, hade utfört en stor del af sina fresker; Lemkes bataljstycken hade fått sin plats i öfre galleriet, och i det rum, för hvilket Ehrenstrahls väggmålningar voro afsedda, hade holländaren Cornelius van der Meulen redan ett par år förut afslutat fönsternichernas ornering. Under åren 1692—1695 gjorde den gamle mästaren sju stora allegoriska målningar,

hvilka, för att bruka hans egna ord, framställa »das principalste der königlichen Historie von anno 1660 biss anno 1693».

Jag skall ej fresta läsarens tålamod med att lämna en utförligare skildring af dessa taflor, så mycket mer som redan Ehrenstrahl själf i den ofvan omtalade beskrifningen, på ett uttömmande och för tidens uppfattning högst karaktäristiskt sätt, lämnat en dylik skildring. Här må följande upplysningar vara nog.

Den till innehållet älsta taflan [1] framställer »wie Ihre Königliche Maytt. die Königin Hedewig Eleonora nach dem Höchstseligem Abschiede Ihres Königlichen Gemahls, des Königes Caroli Gustavi, nicht nur die hohe Vorsorge getragen für Ihres Herren Sohnes, Königes Caroli XI gute und löbliche Education, sondern auch wie Sie in desselben Minorität die Regierung des Reiches, benebst denen Königlichen Vormündern, geführet, und wie Sie dabey auch unterschiedliche Gebäude aufgerichtet hat». Följande stycke [2] skildrar — med hjälp af providentia divina, die gute renomé, Virtus och amoriner — »der hocherwünschte Anfang des ehelichen Verbündnüsses Ihrer Königlichen Maytt. Caroli XI mit der Königin Ulrica Eleonora». Den nästa »wie durch den Krieg und Neid die gleich erwehnte hohe Verbündniss zwar angefochten wird aber dennoch durch Mithülffe der hohen Tugenden beständig verbleibet», [3] en målning, å hvilken närvaron af Charitas, Fidelitas, Constantia, Concordia, Prudentia, Mansuetudo, Pax, Mars, Invidia, Janus m. m. — alla mer eller mindre »in action» — gör önskvärdheten af ett upplysande tillägg ganska stor. Å följande tafla ser man »die Glückseligkeit und Befestigung des Königreichs durch Anwachsung der Königlichen Erben.» [4] De återstående tvänne väggmålningarna skildra regeringens öfverlämnande till Carl den elfte af enkedrottningen [5] och samme konungs fredsamma styrelse. [6] I takmålningen, å hvilken jag ej kunnat finna någon signatur, berättar Ehrenstrahl »wie die renomée den Ruhm der Tapferkeit und Tugend der Schwedischen Könige biss an die Sterne bringet, besonders der Gustaven und der Carlen». I förordet till sin ofvannämda beskrifning utlåter sig Ehrenstrahl som följer: »Wann iemand eine kunstreiche schöne Schilderey einem klugen und wohlersonnenem Rätzel vergliche, derselbe würde gar nicht irren. Ein ieglicher, der ein Rätzel höret oder lieset,

[1] Sign. D. Klöcker Ehrenstrahl fecit a:o 1692.
[2] Sign. D. Klöcker Ehrenstrahl fecit a:o 1692.
[3] Sign. D. Klöcker Ehrenstrahl a:o 1692.
[4] Sign. D:d Klöcker Ehrenstrahl fecit a:o 1693.
[5] Sign. D:d K. Ehrenstrahl f. a:o 1692.
[6] Sign. D:d Klöcker Ehrenstrahl a:o 1695.

mercket zwar alsobald die nachdenckliche Reden, und desselben scharffsinnige Erfindung, alleine solches alsofort zu errathen, stehet nicht bey einem iedweden, vielweniger, dass man so gleich alles, was unter demselben verborgen lieget, entdecken solte. Wer mit Verstand eine schöne Schilderey anschauet, der mercket eben auch zur Stunde eine scharfsinnige Erfindung, ein spiriteuses Wesen, allerley fremde Gedancken, und siehet wohl, dass die todte und geschilderte Figuren etwas lebendiges gar starck und eigendlich vorstellen, alleine er weiss nicht alsofort alles zu erklären, noch allemahl zu sagen, was dieselbe seyn soll vielweniger kan er alles, was der sinnreiche Erfinder in derselben zugleich vorstellen wollen, beobachten» — — hvarför han på nådig befallning företagit sig att själf omständligt förklara sina målningar. För att med någon rättvisa döma öfver dessa får man lof att hafva den af Ehrenstrahl angifna konstteoretiska synpunkten i minne. Taflorna äro illustrerade gåtor, ett slags charades en action, alls icke afsedda att låta åskådarne i behagligt lugn njuta blott af form och färg, utan äfven och minst lika mycket sysselsätta hans skarpsinne. Emellertid — denna art konstnjutning, som säkerligen passade storhetstidens energiska människor, stämmer visserligen icke öfverens med våra dagars uppfattning, och af Ehrenstrahls konst i praktrummen å Drottningholm går tvifvelsutan det, enligt hans mening åtminstone, »principalste» för oss förloradt. Ty dygderna med sina emblem, sina sinnrikt uttänkta ställningar och åtbörder tala ett för oss obegripligt språk, så mycket mer som den allegoriska framställningen väl knapt för någon tidsålder betydt så litet och varit så oanvändbar som för vår. Till det ogynsamma i detta hänseende kommer också förstärkande sådana omständigheter som den schematiska uppfattningen af alt, som tillhör det plastiskt anatomiska: de pseudo-klassiska ansigtstypernas enformighet, behandlingen af bröst, armar, händer o. s. v. samt den osanna karnationen, hvilket alt tillsammans lätt kommer åskådaren att glömma konstnärens verkliga förtjänster. Dit är att räkna en viss pompös storhet i kompositionen och fullt välde öfver gestaltens statiska förhållanden, såsom ock synes af den rika mångfald af ställningar, hvilka han bringar till användning. Tessin säger om Ehrenstrahl, att han målade under hoffruntimrets censur, »som hatade skymmande skuggor, och i hvilkas ögon carmin och ultramarin voro de enda drägliga färger, täcka och vänliga ansigten de enda admissibla fysionomier samt tvärhvasst rödt och hvitt ansigtets enda nuancer», samt att förmynderskap, som eljes kan vara mångens båtnad, har varit Ehrenstrahls förderf. Han slutar sitt omdöme med orden, att hans första målningar kunna sättas i galle-

rier, men de senare knappast i förstugor. [1] Ehuru skarpt är det dock ej så långt från sanningen. Säkert är att man i ett mode får söka förklaringen till att den, som med en sådan grad af friskhet förstod uppfatta och återgifva individen så i människo- som djurverlden — för att fortfarande bruka Tessins ord — kunde måla »de enfaldiga minerna i hans allegoriska stycken».

Ehrenstrahls ofvan citerade beskrifning omtalar en annan anordning inom det ifrågavarande rummet. Taflorna voro nämligen då ej så många som nu. Den stora duken, som framställer Ulrika Eleonoras kröning, och som sedermera fick sin plats i rikssalen, var uppsatt å väggen åt borggården, de öfriga hade ej fullt samma platser, som de sedan erhöllo. Rummets fyra hörn skulle orneras med pilastrar, i hvar och en af dem insättas en stor förgyld medalj antagligen efter mönstret af de i enkedrottningens alkov anbragta. De åtta plattorna skulle framställa svenska konungar från Gustaf den förste till och med Carl Gustaf, med deras »emblema och deviser». Utförandet skilde sig från den af Ehrenstrahl omtalade och kanske äfven uppgjorda planen i så måtto, att kröningstaflan bortflyttades, målningarnas antal ökades med tvänne samt medaljerna, för hvilka ingen plats fans, utelämnades. Enligt byggningsskrifvarens räkenskap uppsattes en del af dessa stycken 1696, [2] bland dem takmålningen; de »återstående skilderierna i förmaket framför H. K. M. stora alcov, som hr Ehrenstrahl gjort» först 1698. [3] Måhända var det ock vid denna tidpunkt, som taket kring målningen försågs med sina ornamentala detaljer, hvilka väl troligen äro utförda af den vid slottet arbetande fransmannen Evrard Chauveau.

Van der Meulen.

Holländaren Cornelius van der Meulen, en lärjunge till Samuel van Hoogstraten, [4] var näst Ehrenstrahl den målare, som tidigast anlitades för den artistiska dekorationen inomhus. Arbetet i enkedrottningens alkov var kring 1682 i det närmaste afslutadt, och man började nu göra de delvis redan skildrade förberedelserna till ordnandet af det bredvid belägna rum, som på denna tid kallades Hennes Maj:ts stora audienssal, nu mera Ehrenstrahlska salongen. Detta gemak, som under

[1] Tessin och Tessiana s. 366—67.
[2] D. B. R. 1696, v. 409. Jfr fol. 158, v. 295.
[3] D. B. R. 1698: byggningsskrifvarens räkenskap, fol. 323.
[4] Nordisk familjebok: Meulen, Corn. van der (Eichhorn).

förra århundradet genom större ändringar förlorat en god del af sin 1600-tals karaktär, var liksom alkoven afsedt att blifva ett af slottets praktrum. Anno 1683, den tidpunkt, om hvilken här är fråga, hade man emellertid ej hunnit längre än att snickare voro sysselsatta med rummets panelverk.[1] Men om hösten samma år uppgjorde hopman Törnhielm på enkedrottningens befallning ett kontrakt med Cornelius van der Meulen, enligt hvilket denne skulle efter Tessins »afritning nätt, wähl och försvarligen» förfärdiga alt målararbete i fönstren af nämda sal, hvarje fönster till ett pris af 40 Rdsp. (240 DK).[2] Enligt följande årets räkenskap hade han i Augusti uppburit hela betalningen. Räkningen omtalar fem fönster,[3] af hvilken omständighet man kan sluta, att äfven ingången till den östra stora fyrkanten — såsom ännu är fallet — varit ornerad på samma sätt som fönstersmygarna. Rummet har nämligen, såsom man finner af den älsta planritningen öfver slottet, aldrig haft flere fönsteröppningar än det nu har. Om beskaffenheten af van der Meulens arbete kan man nu mera knappast göra sig någon föreställning, då detta gemak i senare tid blifvit ommåladt. Af kontraktets ordalydelse, jämförd med några meddelanden i slottsräkenskapen,[4] ser man, att i fönstren, utom hvad van der Meulen där utfört, funnos ornament i guld å grön och hvit botten,[5] hvilket alt gjordes af den i slottet arbetande förut nämde handtverksmålaren Vetterman, som samtidigt med van der Meulen erhåller sin betalning.

Sylvius. Van der Meulen arbetade, såsom vi sett, endast en kort tid å Drottningholm. Men det dröjde ej mer än ett år, innan man gjorde anstalter för inkallande af en annan målare, åt hvilken dekorationsarbetena inom slottet kunde anförtros. Den, å hvilken enkedrottningens val föll, var en svensk, i England arbetande konstnär vid namn Johan Sylvius. Då dennes verksamhet i Sverge, åtminstone för så vidt spåren af densamma nu mera äro oss tillgängliga,[6] uteslutande tillhör Drott-

---

[1] D. B. R. 1683, v. 258.

[2] D. B. R. 1683, v. 253.

[3] D. B. R. 1684, egenhändigt qvitto 13/8 Stockholm.

[4] D. B. R. 1684, fol. 255.

[5] Det heter i räkningen: anstrykning med vitergrönt, nötolja och svefverhvitt i audienssalens alla fönster, under, öfver och på alla sidor, v. 255.

[6] Enligt H. E. K. 9/5 1688 har Sylvius arbetat »i H. M. Konungens logement å Ulriksdal», hvad kunna vi ej angifva. Jämlikt memorial af N. Tessin 9/7 1695 målade Sylvius en fresk i gamla slottskyrkans kor, för hvilket arbete till hans arfvinge mäster Carlo Carove utassigneras 200 DS. och till hans biträde Jacob Richter 40 DS. Tessinska saml. K. R. A.

ningholm och dessutom är tämligen obekant, må en något vidlyftigare framställning af densamma tillåtas.

I ett bref till Hedvig Eleonora, dateradt London $^{29}/_{4}$ 1684 [1] från envoyén Johan Leijonberg, omtalar denne, att en svensk målare vid namn Sylvius uppsökt honom och visat en skrifvelse från en bekant i Stockholm, enligt hvilkens utsago enkedrottningen »skulle hafwa af nödhen een måhlare, som uthj fresco väl måhla kunde», hvarjämte frågades, om Sylvius ej skulle vilja resolvera sig att gå i enkedrottningens tjänst. Sylvius hade sedan för Leijonberg förklarat, att han »mycket heller skulle wehla lefwa uthi Swerige och lembna dher effter sigh något af sitt arbete, ähn att ända sijne dagar iblandh främmande». Brefskrifvaren upplyser — för den händelse drottningen skulle vilja använda konstnären — att denne var luteran, och »föruthan det att han arbetat uti Windsor och andra orter uti fresco, så har han en helt skön pensel till att göra konterfej och porträtter, att han der uti skulle excellera, der han sig dertill hålla och attachera wille. Och i synnerhet förtiänar han, att man berömmer hans stora nykterhet, som ibland gode konstnärer hålles för en rar ting.» På dessa rekommendationer blef Sylvius efter någon tid kallad till Sverge. [2] (1685).

Hans tidigare öden äro nästan helt och hållet obekanta. Af Ehrenstrahls brefväxling med Dahlberg synes, att konstnären en tid vistats med den senare i Frankfurt och år 1658 befann sig hos Ehrenstrahl i Rom. Brefskrifvaren säger, att Sylvius nu icke önskade någonting hällre, än att han »balt bey der Königl. Schwed. Armée seyn möchte umb sein Fortun auch dort zu suchen.» [3]

Om hans vistelse i England vet jag för öfrigt endast att meddela ett yttrande i ett senare bref från samme Johan Leijonberg, däruti det heter, att sedan Sylvius afrest »har man mycket frågat efter honom, och der han hade velat litet lämpa sig effter engelske humörerne, hade han kunnat göra här en stor fortune, ty mons. Lely [4] förklarade honom den bäste, som han kände till att göra porträtter, der han velat applicera sig allena dertill.» [5] På sommaren 1686 var han emellertid i

[1] Bref till Hedvig Eleonora, välvilligt oss meddeladt af hr arkivarien E. V. Bergman. K. R. A.

[2] H. E. K. 1685 $^{29}/_{8}$: bref till envoyén Leijonberg i England om inkallande af Johan Sylvius; d:o $^{1}/_{9}$: bref till guvernören om utbetalande af 24 £ till Sylvius för inköp af färger och till respengar.

[3] Ehrenstrahls bref till E. Dahlberg 1658 $^{25}/_{5}$ från Rom. K. R. A.

[4] P. van der Faes, kallad Peter Lely, † 1680.

[5] Bref till Hedvig Eleonora af envoyén i England Johan Leijonberg. 1687 $^{4}/_{6}$. K. R. A.

Sverge,[1] uppfördes å Drottningholmsstaten och erhöll 1400 DS. i årlig lön.

Sylvius började sina arbeten med dekorationen af Drottningholms trapphus. Detta var nu i öfrigt färdigt. Det förut omtalade tornet, som haft sin plats öfver trappans hvalf och det stora galleriet, nedtogs detta år, och de af Millich utförda marmorstatyerna voro redan uppstälda på sina platser. Ställningar restes några dagar efter Sylvii ankomst öfver själfva trappan,[2] och man kan däraf sluta sig till, att det var den delen af vestibulen, som först sysselsatte konstnären.

Det har sagts, att hela denna dekoration skulle vara utförd af Ehrenstrahl,[3] men dels är uppgiften lämnad af Björklund, hvars beskrifning öfver det äldre Drottningholm får användas med en viss varsamhet, dels behöfver man blott granska Sylvii målningssätt å andra ställen inom slottet för att inse uppgiftens oriktighet. I arfsdelningskommissionens berättelse om Drottningholm antecknas också riktigt, att Sylvius utfört trapphusets hela ornering så när som på den öfverst i lanterninen placerade af Ehrenstrahl gjorda taflan, något som man med kännedom om den senares manér utan svårighet kan se. Det hvälfda taket är måladt med kasetter i grått och gult. I hörnen äro krönta vapensköldar, hvilande på snäckor med tre kronor och omgifna af två sittande nakna figurer. Öfver hvar och en af de fyra sköldarna befinner sig en ryktets genie. Å första skölden, prydd med en solros, som vrider sig efter solen, läses: celestes sequitur motus; å den andra med en gran: picta se tollit in altum; å den tredje, hvilken saknar inskrift, ett sädesstånd; och å den fjärde skölden, i hvilken synes en paradisfågel, inskriften: semper sublimis.[4] Till dekorationen höra äfven fyra medaljonger med bilderna af de mytiska drottningarna Thomyris, Disa och Amalasunta, alt detta måladt grått i grått. Å långsidorna dessutom tvänne målningar: den ena, öfver galleriet, framställer en sittande qvinlig figur med spiran i sin utsträckta hand, visande på en orm, som biter sig i stjärten (inom ormen det allseende ögat), och med ett par vågskålar i andra handen. Nedanför synes ryktet med trumpet och Herkules med klubban. Öfver arkaden till andra våningen befinner sig en liknande qvinnogestalt med spira och örn, nedanför henne historiens gudom med ett oskrifvet pappersblad. En vingad ängel fasthåller en i bojor slagen gubbe, under

[1] Sylvius qvitterar i Stockholm den 12 Juli 1686 ~~444.16~~ DS. å sin lön.

[2] D. B. R. 1686, fol. 246.

[3] Björklund. Beskrifning etc. s. 18.

[4] Enl. Björklund, o. a. st. s. 58, restaurerades hela detta parti af vestibulen ett par år före 1796.

det en man, med ormar kring hufvudet, synes i begrepp att fly. Eller öfversatt i ord ungefärligen: dygden, som har den himmelska maktens hjälp, besegrar lasten och kommer afunden på skam; historien är färdig att skrifva dess minne; samt dygden är stark och rättvis i förhoppning å den evige och allseende; ryktet förkunnar dess lof. Trapphusets förutnämda allegoriska dekoration är också en lofsång öfver den dygdige, som med sädesståndets kraft lik solrosen sträcker sig efter det eviga, växer lik granträdet och slutligen når alt högre och högre som fågeln, hvilken lyfter sig mot skyn. Öfverst i den af Ehrenstrahl målade taflan kommer sångens förklarande tillägg — Hedvig Eleonoras namnchiffer, kring hvilket Apollo och Minerva binda de väl förtjänta lagrarna. Från takets allegoriska innehåll skilja sig trapphusets väggmålningar. Konsten firar nu icke längre de himmelska dygderna hos slottets höga grundläggarinna, utan hennes jordiska storverk, vestibulen å Drottningholm, hvilken ur de målade öppna arkaderna undrande beskådas af resande från främmande land. Innanför en målad balustrad, som linierar med den verkliga åt galleriet, synes sålunda å ena sidan en grupp turbanklädda österländingar med tvänne pager, å den andra fyra damer och en neger, ursprungligen gjorda al fresco med ett djup och en glans i färgen samt ett behag i anordningen, som starkt påminner om de venetianska målarnes konst. Sylvius förråder här mer än annanstädes, hvar han studerat, liksom man äfven kan iakttaga den kanske på hans ofvan omtalade fallenhet för porträttmålningen beroende förmågan att individualisera sina typer. Ett till venster mellan de båda damerna framskymtande qvinnoansigte samt den ene midt emot varande pagen äro i sistnämda hänseende värda att observeras. Framställningen är inspirerad af Le Bruns målningar i le grand escalier de Versailles, hvarest äfven »toutes les differentes nations du monde» afbildades. I Juli 1686, då arbetet i trapphuset ännu ej var fullt afslutadt, skrifver hopman K. Törnhielm till generalguvernören: »Hr Tessin var her förledne Tijsdag och öfversågh ett och annat giordt arbethe, som han Gudhi lof leth sig all vehl behaga; dhe perspectiv som Sylvius hade gjordt på sijdorna i trappan behagadhe han och wehl, som och kommo temmeligen öfverens medh dhe afrijtningar som i Paris eller Versailles der till aftagit. Pelarne i trappan förordnade han att dhe måtte giöras som gul marmor och att två pehlare motte först guhle anstrykas till prof, som redo skiedt är; och som Silvius befahrer att det lerer och casseras och pelare af hvit marmor giöras måst, reste han — i går in sig vijdare derom hoos Hr Tessin att förfråga.» [1] Sedan denna del af trappan, antagligen under loppet af sommaren och hösten

[1] Bref till generalguvernören C. Gyllenstierna. K. R. A.

år 1686, blifvit af Sylvius färdiggjord, fortsatte han följande året sitt arbete i den öfre vestibulen, eller, som räkenskapen kallar den, det stora öfversta galleriet mot trappan, i hvilket på sommaren ställning för hans räkning uppsattes.[1] Taket är här måladt i grisaille. Hörnen intagas af fyra allegoriska kompositioner framställande tro, hopp, kärlek och rättvisa, mellan hvilka fyra manliga figurer, två unga och två gamla, sittande å qvinliga monstrer, synas symbolisera människoåldrarnas strid mot och seger öfver vällusten. Åtta små taflor, målade i terra verde med dagrar i guld, skildra en mig till innehållet obekant historia. Målningarnas inre samband, om ett sådant finnes, är tämligen oklart. I takets midt befinner sig en al fresco gjord framställning af den olympiska gudaverlden. Till kompositionen ganska behaglig och säker i teckningen verkar dock denna nu rätt illa medfarna målning icke fördelaktigt genom de påfallande korta proportioner Sylvius gifvit sina figurer, ett förhållande, som mer eller mindre återupprepas i alla hans arbeten, och hvilket onekligen i viss mån störande inverkar på deras njutbarhet. Takmålningen i öfre vestibulen innehåller dock åtskilliga ganska förtjänstfulla partier. Särdeles äro flere af de sittande figurerna såsom Herkules, Pluto och Apollo väl tecknade.

Om konstnärens sysselsättningar under de närmaste åren gifva byggnadshandlingarna endast sparsamma upplysningar. Så gjorde han 1688 dekorationen å väf i en kammare mellan H. K. M:s sängkammare och drabantsalen — måhända det vid Lovisa Ulrikas ombyggnad ändrade rummet innanför norra drabantsalen i nedre våningen, som nu mera brukas för betjäningen. Vidare förmaket i södra tornets öfvervåning — det till sängkammare använda rummet n:o 59. Takets af Carove utförda stuckdekoration finnes här ännu qvar, men den i förra århundradet anbragta roccoco-boiseringen har förstört Sylvii målningar. Under den n. v. väggbeklädnaden äro dock ännu rester, af hvilka särskildt å venstra väggen (från fönstret räknadt) en framställning af trenne damer och en hund, troligen porträtt af enkedrottningen med hoffruntimmer och mopsen Courtisanen, skulle kunna räddas. Hela väggen, där nu sängen står, har varit målad, såsom synes af ett par ännu qvarvarande ypperligt gjorda figurer i öfre hörnen. Detta år började man för öfrigt göra förberedelser till den stora takmålningen i öfre galleriet, hvars hvalf vid denna tid redan var skadadt af dropp.

Det enda, som i ursprungligt skick finnes qvar af konstnärens arbeten från år 1688 är dekorationen i ett gemak, som vid denna tid kallades Hennes Majestäts lilla matsal, d. v. s. det innanför den nu s. k. sten-

[1] D. B. R. 1687, v. 128, 134, 139.

salen liggande med väfda tapeter beklädda rummet n:o 74. Takmålningen, som är signerad Jo. Sylvius fe., är utförd å väf. Den framställer å volutor sittande qvinliga gestalter, tvänne i hvart hörn, hållande en målad ram, i hvars midt synes Flora, utströende blommor. Mellan ramens fyra hörn äro sväfvande, liffullt utförda genier sysselsatta att fästa blomsterguirlander, hvars blåa band hållas af de sittande guldfärgade figurerna — en lycklig komposition, hvars glada prägel ytterligare förhöjes genom åtskilliga tilldragande detaljer. Så den i midten sväfvande Flora, en älsklig gestalt med den hos Sylvius ofta återkommande runda ansigtstypen, barngruppen åt genomgångsrummet till drabantsalen, pojken med papegojan åt stensalen, liksom blomguirlanderna i allmänhet. Rummets öfriga dekoration (panel etc.) är äfven gjord af Sylvius och hans arbetare. (Se sid. 57!)

Den stora freskomålningen i öfre galleriets tak utförde Sylvius åren 1689—90, under hvilken tid densamma uteslutande synes hafva tagit hans verksamhet i anspråk. — Taket i detta rum indelas genom en mindre oval medaljong öfver midtelfönstret och tvänne större å sidorna, hvilka åt ömse håll hvila å glober med tre kronor samt uppbäras af en manlig och en qvinlig sittande figur i guld. En i behagfulla festoner lagd guirland af lager i grönt och guld sammanbinder de båda större medaljongerna.

Hufvudpartiet intages af framställningen gent emot och omkring det mellersta åt trappan vettande fönstret. Emellertid får man ej antaga, att bildernas följd i rummet fullt motsvarar deras andliga samhörighet. Vill man söka läsa sig till allegoriens mening, må man därför icke vänta sig att kunna börja i gemakets ena hörn och fortgå till det andra eller ens att kunna öfversätta hvarje figur i ett motsvarande begrepp. Här som ofta, där konsten haft till uppgift att gifva form åt abstraktioner, har den arbetande mästaren förstått mer af den förra, mindre af de senare. Hänsynen till det dekorativas fordringar har verkat bestämmande på gestaltningen af det hela, fylt ut en plats med en figur, hvars allegoriska värde det knappast lönar mödan att efterforska, eller återgifvit ett begrepp med en hel grupp af gestalter o. s. v. Härtill kommer äfven, att förklaringen till den använda symboliken icke sällan är svårfunnen och till sist, att kompositionen understundom säkerligen också lider af en viss oreda. En nutida åskådare, för hvilken »sinnebildskonstens» hemligheter äro mera främmande, än de voro för Hedvig Eleonoras samtid, är därför hufvudsakligen hänvisad till form- och färgbetraktelser, när det gäller Sylvii liksom flertalet andra äldre allegoriska framställningar. Samlaren af dessa anteckningar skulle också, trots den beskrifning af

målningen, som gifves af Björklund, knappast kunna lämna någon tillförlitlig ledning, därest han icke återfunnit det af Nicodemus Tessin d. y. uppgjorda programmet för takets dekoration. Det synbarligen mycket använda dokumentet, som är affattadt på italienska, återgifves med hänsyn till sitt intresse för slottets byggnadshistoria här nedan in extenso.

»La fama addormentata e risvegliata sarà il soggetto che va esser dipinto nella volta della galleria superiore di Drottningholm. Tutta la volta se potrà al meglio distribuire in tre parti cio·è a dire, da ciascuna banda trà le ultime due finestre con certe bizzarerie finte da stucco, colle loro incavature, bassarilievi e varie figure di bronzo, rilevati d'oro; gli quali ornamenti saranno in qualche maniera il giro sopra la cornicione colle sue emblemate, però con buon giudizio talmente che per levar via la simmetria troppo stentata, le nuvole di qua e la vadino cuoprendo gli ornamenti sudetti. E mentre tutta l'opera nelle tre parti mentionate sarà rapresentata nelle nuvole, vi è da osservare che quelle nuvole all intorno delle virtù hanno da esser chiare e al contravia all intorno delle vitû (sic!) oscure, secondo il buon parer dell' operatore.

Sopra l'entrata dalle stanze di Sua Maestà verso la banda del settentrione si vedria dentri oscure nuvole la fama, coll otio, il lusso e la gola che l'addormentano, dall' altra parte verso la testa della medesima fama vi saranno il fasto, sotto figura di decoro, la vanità sotto figura di gloria, l'insidia sotto figura di munificenza, delli quali vitu il fasto cercara di svegliar la fama, ma in vano. Il lusso sudetto farà segno col dito alla bocca, ch'il fasto non sia tanto temerario, mentre che dalla buona fama havessero insieme a pretendere il medesimo merto e prezzo equale. Seguita l'inconsideratione condotta dall amor di se stesso, dall' arroganza, l'interesse proprio, il dispregio della virtù s'unisce con loro, la discordia viene arrabiata colla sua face a metter il tutto sotto sopra. L'innocenza trovandosi in quel laberinto se confida nella speranza divina e certa, l'ardir magnanimo, l'intrepidità e la vigilanza, s'accordano colla virtù insuperabile, le quale insieme colla ordine dritto e giusto come anche colla difesa contra nemici malefici e l'ossequio se mettono in opera a riparar il tutto; l'evento buono, la vittoria e il triomfo formano gli trofei e additano per parte alle battaglie dipinti a basso all' intorno delle muraglie della galleria. Nel mezzo della volta sarà rapresentata l'unione maritale con un splendore all' intorno la quale sarà coronata dell amor verso Dio e dalla prudenza; da una banda s'abbacciano la giustizia e la pace, dall' altra si vedono la gloria e la vera fama risvegliata colle loro trombe; l'intelletto, la clemenza, la bontà, la generosita, l'humanità colla felicità publica; l'abondanza guibilo el l'allegrezza la circondano e l'imor-

talità colla sua corona di stelle si vede nel più alto delle nuvole. — Nella terza distributione se figurerà la maestà regia col amor della patria e la cognitione delle cose in attione da consigliarsi, come si habbia da procedere, la fatica et l'industria si ritrovano, la previdenza e la ragione di stato publico s'uniscono colla distintione del bene e male, l'autorità colla severità, corettione e castigo s'caccia gli seguenti vitu, come l'invidia, l'avaritia, la calumnia, la corrutelà ne guidicii, l'error, la fraude, l'ingratitudine, l'inubedienza e la sfacciatagine, che si vedono insieme precipitate com' in un abismo di nuvole scure e fosce, che terminano l'opera.»

Såsom man af en jämförelse å stället har tillfälle att se, öfverensstämmer nu meddelade program i det allra närmaste med den utförda plafondmålningen. Öfver norra ingången befinner sig sålunda det sofvande ryktet — en qvinlig gestalt med trumpet och stora utbredda vingar, å hvilka skymta ögon och öron — omgifven af lättjan, yppigheten och begäret. Till venster synas högmodet, en framåtskyndande qvinna med utsträckt arm och blommor, samt försåtet, en sittande gestalt med orm i handen, af hvilka den förra förgäfves söker väcka ryktet ur dess djupa sömn. Åt fönstersidan följa därefter närmast egennyttan och föraktet för dygden — den mörka gruppen af fiskaren med metspöet och hans åskådande kamrat; tvedrägten, qvinnan med den brinnande facklan och ormar i håret; öfvermodet med påfågel och åsneöron samt tanklösheten och självkärleken, en vacker grupp af två unga qvinnor, af hvilka den ena på hufvudet har en dagsländа, den andra är sysselsatt att smycka sig med blommor. Å motsatt sida åt trapphuset ser man oskulden, som anförtror sig åt det himmelska hoppet — den knäböjande qvinnan framför en annan qvinlig gestalt i grön drägt; vaksamheten, som håller ett brinnande ljus, samt det sanna modets representanter, tvänne med sköld och harnesk väpnade qvinnor. Uppe i plafonden, midt emellan de nu skildrade figurerna, skönjas den oöfvervinneliga dygden, en i stark belysning strålande qvinlig gestalt med en stjärna i den upplyftade handen, samt den utjämnande ordningen (med vattenpass) och försvaret mot fienden (med spjut). I medaljongen har konstnären placerat lyckan, segern och triumfen, de lätt igenkännliga figurerna med vapendelar och lager.

Midtpartiet intages af »l'unione maritale», en stående qvinna, som krönes af kärleken till Gud, klokheten (med en orm) och odödligheten med en krans af stjärnor.

På norra sidan åt sjön befinna sig äran och det sanna ryktet — qvinnogestalter med trumpeter och lager, åt söder på samma sida tvänne

hvarandra omfamnande qvinnor, rättvisan med fasces och freden med en olivgren. Åt trapphuset midt emot en större grupp, i hvilken den blomsterprydda qvinnan med kaducé torde vara programmets felicità publica, frikostigheten, en flicka med pärlband, godheten med en pelikan och förståndet med lager och spjut o. s. v. Till höger om den öfver fönstret placerade medaljongen i guld och grönt synas öfverflödet och glädjen.

Den andra medaljongen intaga de figurer, som representera det konungsliga majestätet, fosterlandskärleken och statsklokheten. Målningen i den södra ändan af galleriet är genom mängden af de framstälda och sammanträngda figurerna vanskligare att reda än det öfriga. I höjden synas sålunda förutseendet och åter en annan upplaga af statsklokheten. Gruppen af qvinnor öfver fönstret åt sjösidan framställer lagen och den utöfvande makten. Så särskildt mannen med den lyftade bilan, som söker att förjaga de i plafondens södra kortsida skildrade lasterna — afunden, girigheten, förtalet, falheten o. s. v.

Hvad arbetets utförande angår kan sägas, att framställningen af de enskilda figurerna i allmänhet är bättre än grupperingen af det hela, som onekligen lider af en viss oreda, måhända äfven sammanhängande med programmets beskaffenhet. Enligt författarens mening bäst lyckade äro mellanpartiet och norra sidan. I det förra bär den grupp, som framställer öfverflödet och glädjen, en synnerligen festlig prägel. Den sittande blomsterkransade qvinnan med sin Tizianska typ, den stående med fiaschettan och glaset, fruktbarhetens gudom med sitt ymnighetshorn och de båda högt upp mot den blåa skyn flygande, käckt tecknade amorinerna utmärkas af en glans i färgen och en fart i anordningen, som i fullt mått ingifver åskådaren den afsedda stämningen. Å norra kortsidan synes mig särskildt det med hufvudet mot armarna sofvande ryktet, liksom äfven de båda andra i förträffligt återgifna hvilande ställningar framstälda qvinnorna värda besökarens uppmärksamhet. Bäst af det hela är måhända dock gruppen öfver det längst åt norr varande fönstret, en del af målningen, som genom sin plats mot dagern oftast undgår åskådaren. Jag menar de i mörka färger återgifna gestalterna af egennyttan, föraktet för dygden, tvedrägten och öfvermodet, af hvilka särskildt mannen med metspöet framstår genom en ypperlig realism i framställningen.

I den södra till komposition som utförande mindre lyckade afdelningen vill jag blott påpeka en bakom de flyende lasterna framstäld man med bredskyggig hatt och bindel för ögonen, som utmärker sig för så mycken porträttartad karaktär, att man frestas att i densamme

se konstnärens egen bild — något, som dock ej kan blifva mer än ett antagande, då Sylvii drag liksom större delen af hans lif äro efterverlden obekanta. Plafonden är öfver mellersta fönstret åt sjösidan, t. h. om midtfiguren, signerad Jo. Sylvius.

År 1691, då detta arbete var färdigt, sysslade konstnären med dekorationen i »hörnkammaren under vestra flygeln», med hvilken benämning sannolikt åsyftas det lilla nu af hoffuriren bebodda rummet till höger i gången, som från borggården leder in till den under förra århundradet bygda förstugan i nämda fyrkant. Takmålningen, som är utförd å duk, framställer Venus med kärleksguden och två gracer, sittande å en sky, inom gul ram; bredvid dem sväfvar en amorin, bärande en lagerkrans. Rundt omkring i hörnen äro målade fyllningar med acanthusblad i hvitt, grått och gult. Äfven den gamla taklisten af trä har qvar sin ursprungliga dekoration med flätverks- och bladornament i liknande färger. Väggarna, som förr varit spända med väf, å hvilken den vanliga dekorationen förekommit, hafva för några år sedan erhållit en modernare beklädnad.

Följande år fullbordades, enligt hvad den ännu qvarvarande signaturen i taket gifver vid handen, den norra drabantsalens dekoration. Rummets stuckornering är utförd af Carlo Carove. Öfver taklisten har Sylvius komponerat en ideal arkitektur, bestående af fyra kasetterade hvalfbågar, mellan hvilka hörnen utfyllas af tvänne stående figurer, som uppbära ett ramverk. Mellan de bärande gestalterna ser man årstidernas emblem. Under hvalfven synas å kraftigt målade volutor byster »roserade i guld» och framställande årets fyra tider, af hvilka vår och sommar bekransas af präktigt återgifna genier. Takmålningen framställer de fyra årstiderna: vintern en skäggig man och en ung qvinna, värmande händerna öfver ett fyrfat, hösten med drufvor och ymnighetshorn, sommaren med en sädeskärfve och med vingar, till hvilka vår vanliga bruna fjäril lämnat modellen. Längst ned ses våren, en sittande naken qvinna, med blommor i håret och blommor i det öfver knät liggande skynket, omgifven af tre genier och en med dagsländans vingar prydd flicka; öfverst den alt förtärande Saturnus med sin lie. Kompositionen är god, men målningen skadad genom senare restauration. Behagligt uppfattad och tecknad är sommarens gestalt, så ock några af de lekande genierna under hvalfbågarna, hvilka äro att räkna till det bästa vi äga af Sylvii hand, till dömes den nakna putton med gula vingar öfver dörren till vindstrappan. Äfven apan och påfågeln, sannolikt välbekanta favoriter från enkedrottningens hof, äro duktigt gjorda. Taket är signeradt Jo. Sylvius 1692.

I ett memorial[1] från slutet af sistnämda år förfrågar sig hopmannen hos enkedrottningen, hvarmed Sylvius skulle sysselsättas, då han under vintern för köldens skull ej längre kunde arbeta i »öfversta stora salen, der han grundat gipstaket och med krita gjort ritning och utkast till sjelfva målningen». Några dagar senare resolverade enkedrottningen, att han skulle måla taket i öfversta förmaket näst stora salen och de tak i rummen af rundeln öfver köket, som ännu voro omålade, äfvensom att han skulle låta sitt folk måla de uppslagna fönsterfodren i Hennes Maj:ts audienssal eller lilla matsal och fyllningarna i Hans Kungl. Maj:ts audienssal samt sängkammare, »såsom det sig effter takens målningar bäst accordera och skicka kunde». Genom dessa bestämmelser, jämförda med räkenskapen och det, som ännu å slottet finnes qvar af konstnärens arbeten, kan man följa spåren af hans verksamhet under de närmaste åren. Den öfversta stora salen, där han börjat göra förberedelser för målningen, var den n. v. contemporain-salen, till hvars dekoration jag längre ned skall återkomma. Med det öfversta förmaket näst stora salen menas den södra drabantsalen, som år 1694 blef färdig, och som jag strax närmare skall omtala. Dessförinnan må vi dock dröja vid skildringen af de takmålningar, Sylvius utförde i södra tornets undre våning eller rundeln öfver köket, som det gemenligen nämnes. I denna del af slottet, som fordom synes haft en förnämligare uppgift än nu, finnas i fyra rum tak med målningar al fresco, helt och hållet eller delvis härstammande från Sylvii hand. Ett femte rum, sängkammaren n:o 102, har efter all sannolikhet äfven haft en liknande dekoration. Åtminstone visar muren under den här och där affallande af en senare smak föredragna hvita limfärgen en grå al fresco anbringad ton. Väggarna äro ännu i flera af dessa rum öfverdragna med väf, å hvilken synes en enkel målad ornering i form af fyllningar eller blomsterguirlander. Panelverket, som nu mera allestädes är hvitt, har öfver alt varit måladt i de mönster och färger, hvilka ännu kunna återfinnas i ett par af slottsrummen. Med stark belysning kan man tydligt se de kraftiga dragen af 1600-talsmålningen under oljefärgen. Öppnar man dörren till en garderob i den ofvan nämda sängkammaren synas ännu å insidan präktiga kransar af blad och frukter, målade grått i grått.

Taket i den nu blott såsom genomgångsrum använda salen (n:o 98), hvilken med tre fönster vetter inåt södra borggården, framställer Minerva, som drager en synbarligen ganska missbelåten ungdom från vällusten till dygden, en kanske af Stiernhielms bekanta dikt i någon mån inspirerad komposition. Åtminstone återfinner man de trenne »artige vijfven»

[1] H. E. K. 1692, Okt.

lättia, kättia och flättia samt »den sjelfs-villiande, blinde, gullvingade, nakote, snälle, lille med pijlar och bloss och boga beväpnade skytten», här upptagen med att å urgammalt manér söka qvarhålla ynglingen i manteln. I den åskådande gruppen af tvänne qvinnor till höger ser man måhända »styrka och tröst», de båda, som enligt Stiernhielm utgjorde den »trofaste ädle gudinnans» följe. Herkules själf representerar här dygden. Som väntande belöning håller en liten amorin en krans af lager, hvilken dock just icke synes tilldragit sig den af »gudinnan från Stygia putt» lockade gossens uppmärksamhet. Takmålningen, ehuru icke signerad, är tvifvelsutan till största delen af Sylvius. Den är omgifven af de vanliga målade arkitektoniska ornamenten i hörnen. Från nämda sal inkommer man i ett annat mindre likaledes med tre fönster försedt rum (n:o 100), hvars takmålning framställer morgonrodnaden, utströende blommor, under det att timmarna antingen ännu sofva eller dölja sina anleten för den strålande gudinnan. Längst ned synes natten, bärande lilasfärgad slöja — en ganska effektfull gestalt, omgifven af tvänne putti med vallmoknoppar. Det lilla trekantiga hörnkabinettet (n:o 101) bredvid är äfven försedt med en takmålning af trenne flygande amoriner. I det rum åt norr, som motsvarar det ofvannämda n:o 100 å södra sidan, möta vi det sista af Sylvii i denna del af slottet ännu bevarade arbeten. Äfven här är dekorationen utförd al fresco. Ämnet är tiden och sanningen. Saturnus med sin lie och försedd med stora vingar upplyfter ett af tre amoriner buret draperi, under hvilket synes en naken qvinna, som i ena handen håller ett strålande ljus samt bredvid sig har en vågskål och jordgloben. Omgifningen utgöres af den i dessa rum vanliga målade ramen i guld och grönt; hörnfyllningarna äro hållna i grått med de öfliga ornamenten af acanthusblad o. s. v.[1]

I Hedvig Eleonoras ofvannämda resolution bestämmes äfven, att Sylvius skulle låta sitt folk måla panelverket i enkedrottningens lilla matsal. Orneringen af detta rum (n:o 74), hvars takmålning jag redan omtalat, finnes ännu qvar i sitt gamla skick och utgöres af ornament i guld på grå botten. Å dörrarnas fyllningar sålunda omväxlande rosor och tulpaner. I fönsterpanelen den vanliga orneringen med acanthusslingor, rosetter och korslagda lagerqvistar, å fotpanelen ett fortlöpande ornament. Öfver ingången till enkedrottningens bredvid liggande sofrum ser man å en panneau Merkurius, sittande under ett träd med den lille Amor. Bredvid dem synes Venus. Å sidostyckena sittande sfinxer med blomkorgar, uppbärande en byst.

---

[1] En skizz till denna teckning finnes i Tessinska saml. å Nationalmuseum.

År 1694 fulländades den ofvan omtalade, södra drabantsalen, hvilken med sin af Carlo Carove utförda redan beskrifna ornering i stuck ännu, trots grofva restaurationsförsök, företer en ganska vacker anblick. Sylvii ornamentala dekoration sluter sig till den framställning af Phaëtons fall, som intager takets midt. I cartoucherna finnas sålunda, i guld å grå botten, följande målningar: en fixstjärna med inskrift: magno de lumine lumen; en solros, som vänder sin krona efter solen: splendor ab obsequio; en kant af jordgloben, hvaröfver solen: uno sole minor; en nymåne: crescit ut aspicitur; polen med en stjärna: comes fidissima; solen: nec cesso, nec erro — samtliga utgörande liksom vishetens af solynglingens öde framkallade reflexioner. I hörnen synas, som sig bör, de fyra elementen, jord, luft, eld och vatten, qvinliga gestalter med sina respektive attribut målade i brunt, rödt och guld, dekorativt, men något tungt hållna. Själfva takmålningen — Phaëtons fall — är den svagaste punkten, en i komposition och färg olycklig målning, hvilken hör till det obetydligaste af konstnärens hand. Å väggfälten mellan pilastrarna är i rödaktigt guld mot hvit (förut grå) botten af den längre fram omtalade Chauveau utförd en ornamental dekoration, om hvars värde man nu mera knapt kan döma, på grund af den i senare tid gjorda öfvermålningen. Under taket läses: Jo. Sylvius 1694. Det sista af Sylvii arbeten å Drottningholm var plafondmålningen i rikssalen,[1] som han dock ej fick fullända före sin död ($1695^{14}/_{1}$).[2] Han började måla i detta gemak redan 1692 på sommaren. Af hvad som nu synes har han utfört det bästa, nämligen den nedre delen. Den framställer en mot taklisten stödd ideal arkitektur — en kollonad, som tänkes uppbära hvalfvet med åtta par joniska kollonner å långsidan, fyra å den kortare väggen, och inåt begränsas af en balustrad. Hörnen fyllas af fyra grupper, hvardera en stående qvinlig figur och tvänne halfliggande manliga, mellan hvilka genier i växlande ställningar leka. Å balustraden ser man efter förebilderna i Versailles korgar, fylda med blommor, eller fåglar, som slagit sig ned på kanten mellan här och där hängande draperier. Framför kollonnerna stå krukor med i tidens smak tuktade träd. Kapitälen äro i rödt och guld, kollonnerna imitera brun marmor, balustraden har en varm gul ton. Hörngrupperna äro hållna i guld och rödt. De framställa de fyra verldsdelarna med öfliga attribut. De robusta gestalterna, af hvilka de liggande lånat sina ställningar från mediceernas grafvar, antika flodgudar etc., äro af en ypperlig totalverkan. Att observera

[1] Den sedan Oscar I:s tid s. k. contemporain-salen.

[2] Jfr H. E. K. $1695^{30}/_{3}$ samt N. Tessins d. y. bref till Daniel Cronström. $1695^{16}/_{1}$. Tessinska saml. K. R. A.

äro dessutom de med saftig pensel framstälda blommorna och särskildt fåglarna å balustraden (orrar, tjädrar, papegoja, påfågel), hvilkas noggranna karaktäristik så i färg som rörelser hänvisar på ett troget naturstudium. I synnerhet de båda förstnämda slagen har konstnären tvifvelsutan själf observerat i de ensliga skogarna på Lofön. Målningen är utförd al fresco i motsats mot dess senare del, som är gjord med oljefärg å muren. Skilnaden inskränker sig dock ej härtill. Efterträdaren, fransmannen Evrard Chauveau, som med sitt namn signerat det hela, var Sylvius i hög grad underlägsen.[1]

Dekorationsarbetena inom slottet afstannade icke med Sylvii död, ehuru för tillfället ingen fans inom landet, som kunde fullfölja hans afbrutna verk i rikssalen å Drottningholm. Man riktade i stället sin uppmärksamhet på ordnandet af det närliggande öfre galleriet. Detta rum, i hvars tak den bortgångne konstnären utfört sitt största arbete, försågs, som vi redan sett, under åren 1690—1692 med det ännu qvarvarande golfvet af brun ölandssten och hvit marmor, hvilket i vackra mönster inlades af tyska arbetare. Under loppet af år 1694 hade man gjort alt till inredningen hörande panelverk, lister, dörrar o. s. v. samt äfven provisionelt uppsatt några af bataljmålaren Lemkes taflor.[2] Följande år fingo dessa sin nuvarande plats, fästade å fyllningar af bräder för att de ej skulle skadas af fukten i murarna. Enligt en utförligt verificerad räkning[3] var det 10 stycken »målade schillerier af siste håldne skånske victorieuse battalier emot Danmark», som detta år placerades i det öfre galleriet, hvarest de ännu äro att se. De framställa striderna vid Lund (fyra målningar), Landskrona, Bohus fästning (två), Malmö, Halmstad och på Rügen samt äro, för så vidt man af de otydliga signaturerna kan döma, utförda åren 1677—1690. De mörknade bilderna, hvilka äro tecknade af Erik Dahlberg, äga som illustrationer till tidens krigshistoria ett säkerligen ganska högt värde, men äro, för att citera Tessins ord,[4] »nog förderfvade, som dels kommer af det öppna[5] rummets fuktighet, hvaraf sker, att väggarna nästan hvar vinter rimfrysa, Lemke.

[1] De färger, hvilka Sylvius använde, voro enligt D. B. R. 1689, fol. 19, blyhvitt, umbra, silfverglitt, fint florentinerlack, zinober, indigo quaxtimala, krita, kimrök, ljusockra, dunkelt blygult, berggrönt, ljust schitgelb, hvit kopparrök, fin smaltz, nötolja, terpentin, linolja etc. Jfr f. ö. D. B. R. 1690, 1692 o. s. v. Hans medhjälpare voro Erik Bonde (1688—89), Johan Richter (1689—92), Olof Pilo (1692—94), Salomon Ek (1690—94), Jacob Richter, Johan Reichel (1694).

[2] D. B. R. 1694, v. 181.

[3] D. B. R. 1695, v. 260.

[4] Tessin och Tessiniana, s. 365.

[5] Fönster saknades ursprungligen mellan öfre galleriet och trapphuset.

dels ock — af en tvättning, som fröken Düben 1719 lät anställa, då tunga händer, och kanhända någon skursand, tog blomman af dessa i öfrigt oförlikneliga stycken». De omkostnader, som Drottningholms nuvarande höge innehafvare å dessa målningar nedlagt, hafva icke förmått återgifva dem sin ursprungliga fägring, men vill man göra sig besvär att söka genomtränga förgrundernas dunkel, kan man ännu fröjdas af en friskhet och trohet i skildringen af scenerna från slagfältet, som förråda mästaren. »En stadig teckning, besynnerligen oförliknelig i hästar, en ånga i luft och rök lika som Wouwerman och Berghem, väl graderad. Landskap, (med) artigt skuggade trän, förståndig gruppering, välskilda flockar, rika sammansättningar, fulla af lif, anda och eld. Makalösa expressioner, väl förenade färgor, en noga vård om hvad costumer eller bruk och seder kallas; en fri och sinnrik pensel, sinnrika förkortningar, vis i skugga och ljus» — så lyder den fine kännaren Tessins omdöme om Lemke, hvilket man gärna underskrifver.

Konstnären var ej i enkedrottningens tjänst och dessa taflor ej häller af henne bestälda. De utfördes alla troligen på uppdrag af konung Carl XI, som från utlandet inkallat konstnären, hvilken äfven under de följande åren synes arbetat på Drottningholm, [1] ehuru, så vidt man af handlingarna kan döma, icke flere än de nu nämda taflorna i öfre galleriet och ett par i det nedre, under Hedvig Eleonoras tid blifvit å Drottningholm uppsatta. De sistnämda voro tre och »angingo krigsaffärerne emellan Sverge, Påland och Danmark uti sal. Konung glorwürdigst i åminnelse Konung Carl Gustafs victorieuse segervinningar», som det heter i räkenskapen. Efter signaturernas ålder att döma var det de taflor, som skildra slaget på Fyen (sign. 1693), tåget öfver Bält (sign. 1694) och trohetsedens afläggande vid Sandomir (sign. 1695), som vid denna tid placeras i det nedre, ännu fullständigt odekorerade galleriet.

Såsom jag i det föregående har omtalat, lämnade Sylvius sitt sista

---

[1] H. E. K. 1695 2/8. Till kammarherr Tessin att förfråga sig hos förvaltaren på Drottningholm hvad anstalt för Lemken är gjord. Kongsör. Enkedrottningen hade gifvit befallning om att förse L. med »en kammare och annan nödtorft till att förfärdiga det åt honom uppdragna arbete» på Drottningholm, hvilket ej skett, hvaröfver man beklagat sig hos konungen. Jfr f. ö. Tessin t. D. Cronström 10/7 1695 (koncept) K. R. A. »Lemke — a passé beaucoup de temps en Italie et particulièrement a Venise, il peint a cet heur les actions du feu Roy, comme la grande bataille donnée devant la Varsovie, qui dura trois jours, et qui consiste en trois grands tableaux, de 16 pieds de longueur sur 10 d'hauteur, comme aussy le passage du Belt. — —» Den sista dock troligen redan färdig och uppsatt år 1695. Alla de öfriga taflorna af Lemke i nedre galleriet äro enligt signaturerna af senare datum. D. B. R. 1695, v. 260.

stora arbete — plafonden i rikssalen — ofullbordadt. Med den hos äldre personer ej ovanliga, på sätt och vis rörande ifver, hvars rastlöshet bestämmes af aningen om det återstående lifsmåttets korthet, gjorde enkedrottningen redan några dagar efter Sylvii död anstalter för inkallande af en annan konstnär. Tessin föreslog, att man skulle vända sig till Daniel Cronström för att genom hans bemedling söka förmå brodern till en i Sverge arbetande bildhuggare René Chauveau att öfverflytta hit.[1] Denne konstnär, hvars namn var Evrard Chauveau, och som vid denna tid synes varit anstäld för något offentligt arbete i Frankrike, beslöt att komma, och 1695 den 1 September uppgjordes med honom af den ofvannämde Cronström ett kontrakt, enligt hvilket han för en tid af två år mot en summa af 1800 livres om året skulle träda i enkedrottningens tjänst.[2] Chauveau hitkom följande år och uppfördes å staten med 1200 DS. i lön. *Chauveau.*

De spår af sin verksamhet, han efterlämnat, äro hvarken många eller mycket berömvärda. Han biträddes af gesällen Paul Ludvig Zapf samt från år 1700 af Gottlieb Jacobson.[3] Den franske konstnären synes kort efter sin ankomst börjat arbeta å rikssalens ofullbordade takmålning, hvilken sysselsatte honom till 1699, såsom äfven den qvarstående signaturen omtalar. Trots från Frankrike efterskrifna färger blef hans fortsättning af Sylvii arbete endast ett tillägg af tvifvelaktigt värde. Det skildrar Pandoras födelse. Figurerna äro dåligt tecknade och påfallande rått utförda, men framstälda med anspråksfulla later, som gör det helas själlöshet så mycket känbarare. Olympens köttiga och tunga gestalter, hota, trots rummets höjd, med sina af inga ligament tyglade extremiteter, åskådarens hufvud.

Under vintrarna, då kylan i rikssalen ej tillät konstnären att där vistas, utförde han några mindre arbeten såsom i »försalen framför stora salen», hvarmed torde åsyftas den ornamentala dekorationen å väggarna i det af Sylvius år 1694 ornerade gemaket samt i några rum af undervåningen i södra tornet, hvilka senare målningar — rätt behagligt gjorda rankor af blad och blommor — ännu äro bevarade.[4]

Af Chauveaus hand finnes å Drottningholm blott ännu ett större arbete, nämligen takmålningen i det nedre galleriet, där han var syssel-

---

[1] Bref från N. Tessin d. y. till D. Cronström 1693—1718. Brefvet är dat. 16/1 1695. K. R. A.

[2] Kontraktet (i afskrift) i K. R. A.: Kungsgårdar och ladugårdar: Drottningholm.

[3] Lön 200 DS. om året.

[4] Jfr H. E. K. 1699 1/3: svar å hopman Törnhielms memorial af d. 14/1 s. å.

satt från år 1700.[1] Detta rum var ännu odekoreradt. Dess enda prydnader utgjordes af en enkel taklist af trä med rosetter och modilloner samt ett golf af ölandssten. Å väggarna, som senare helt och hållet täcktes med Lemkes framställningar af konung Carl den tiondes strider, voro vid denna tid endast de ofvannämda trenne taflorna af denne skicklige bataljmålare uppsatta.[2] Ofvannämda år öfverdrogs nu taket i galleriet med väf, å hvilken Chauveau med biträde af gesällen Gottlieb Jacobson utförde en i hufvudsak ornamental dekoration, i hvilken de prydande elementen äro hämtade från krigsväsendet.[3] Stilen i denna målning förråder lätt sin frändskap med Berain, hvars graciösa manér Chauveau dock endast på långt håll närmat sig. En i Tessinska samlingen å Nationalmuseum bevarad teckning till en plafond från Hôtel de Mailly har måhända utgjort en af förebilderna för takets ornamentala anordning. I den af Chauveau utförda takmålningen intages midten af en större aflång fyllning, karaktäriserad som en ram af eklöf i grönt och guld, genom hvilken skyarna synas, samt omgifven af tvänne svenska sköldar med tre kronor, vapen och standar. På ömse sidor om densamma i rummets längdlinie äro två andra fyllningar bildade af liknande ramar samt omgifna af åttkantiga ornamentala infattningar, prydda med fyra qvinnomasker etc. i guld. Mellan det yttre och inre ramstycket finnas oregelbundet formade fyllningar med blå botten och konturer i guld.[4] I galleriets båda hörn ses å hvardera sidan en tafla, målad i grön camaïeu med eklöfsram; som de förut nämda i guld. Vid undre sidan riksvapnet med standar och vapen. Å södra sidan, hvarest en landstrid är framstäld, synas kring skölden Bellona och en segergudinna, å den norra (med ett sjöslag) Mars och en skrifvande Viktoria. Platsen mellan de nu nämda detaljerna utfylles å hvardera långsidan af fyra i blå camaïeu målade ovala medaljonger, skildrande scener ur lägerlifvet och infattade i en med vaser, rökelsekärl och guirlander prydd ram i mörkt guld med ornament i kopparrödt. Taket, hvars dekoration framträder mot hvit botten, är något hårdt i färgen, men dock ganska verkningsfullt. Det är i vissa partier, såsom särskildt de små medaljongerna, så mycket bättre måladt, än det vi förut omtalat af Chauveau, att man vore frestad tvifla på möjligheten af samma utförande hand, om ej räken-

---

[1] D. B. R. 1700, fol. 229 samt 272.

[2] Jfr arfsdelningskommissionens berättelse om Drottningholm.

[3] En teckning till denna takmålning finnes i Tessinska samlingen å Nationalmuseum.

[4] Åt sidorna å lätta underlag af ornamentala detaljer, bland hvilka särskildt framträda lambrequinen, korgar fylda med blommor etc.

skapen i detta hänseende lämnade ojäfaktiga intyg. Förklaringen torde måhända ligga i den omständigheten, att konstnären i sin hemort varit van vid en ornamental dekoration af samma art, som den han utfört i galleriet, men ej vid figurframställningar af så stora proportioner, som rikssalens tak erfordrade. Någon signatur förefinnes emellertid icke. Chauveau lämnade Sverge sommaren 1703.[1]

I det rum, som ligger mellan Ehrenstrahlska salongen och nedre galleriet, och som på enkedrottningens tid kallades stora förmaket, blef dekorationsarbetet först i början af förra århundradet afslutadt. Enligt arfsdelningskommissionens beskrifning voro dörrar, panel etc. »med guldmålning roserade» och spiseln af »vackert förgylt gipsarbete». Den gamla målningen, som i senare tid förändrats, kan ännu skönjas här och hvar uppe under taket; spiseln åter, sannolikt ett verk af de italienska stuckatörer, hvilka arbetade i slottet, är borttagen.

I detta gemak uppsattes omkring 1703 »ett skönt takstycke af Möller»,[2] eller som hans fullständiga namn lydde Hans Georg Müller, en från Holstein år 1675 hit inkommen målare, hvilken sedan såsom Hedvig Eleonoras hofkonterfejare stannade i Sverge och där förblef till sin död. *Müller.*

En af tvänne genier hållen inskriftsrulle i taflans ena hörn lämnar en för öfrigt ganska välbehöflig upplysning om den allegoriska framställningens mening. Minerva framför en yngling (genius heroicus) till ärans gudinna, som räcker honom en lagerkrans, under det att hon med en liknande kröner försigtighetens gestalt (med två åt olika håll vända ansigten). Konstens gudinnor synas å taflans ena sida, försjunkna i beundran, under det att Amor, som lånat en af målarkonstens penslar, ger »hjältesnillets sälla förhoppningar en ännu större utsträckning». I midten har den för århundradets allegorier oumbärlige Herkules med klubba och fackla sin plats, under det att tiden med det lyftade timglaset i sin hand förvånad synes rygga tillbaka för åsynen af den makt, som står i begrepp att undgå honom. Kompositionen, hvilken endast med svårighet rymmes inom sin ram, är ej särdeles lycklig. Ärans plats mellan kollonner, skyar och försigtighetens representant är så knapt tillmätt, att man tager den senare för hufvudpersonen. Herkules, som utom klubban äfven

---

[1] H. E. K. 1703 $^{22}/_{7}$. Ordre till guvernören på 100 DS. för målaren Chauveau.

[2] H. K. B. 1702, v. 888: Noch folgende arbeit ist auff befehl Ihro Königl. Maytz. unterthänigst verfertiget: Ein gross schillerey auf Dronningholm in Ihro Königl. Maytt. gross vohrgemach, welches ist bedungen worden vohr arbeit, duch und farben vohr 150 Reichs.D. Stockholm d. 19 Augusti 1702. Hans Georg Müller. Qvitteras s. å. i Stockholm i tre poster, senast $^{24}/_{11}$.

har en brinnande fackla, hotar med henne betänkligt genius heroicus' utspridda fingrar, och lentum tempus' hastiga vändning bakåt synes lika mycket föranledd af fruktan för Minervas fot som af någon mindre materiel anledning. Figurerna äro så till händer som ansigten, axlar och andra kroppsdelar tämligen identiska. Färgen äger däremot understundom en öfverraskande glöd. [1]

Konstnärlig dekoration: skulptur. Jag har i det föregående berättat om de målningsarbeten, som af åtskilliga konstnärer under ett tjugutal år utfördes på Drottningholm. För den plastiska orneringen af slottet användes egentligen blott en enda artist, som inkallades från utlandet hufvudsakligast för att dekorera *Millich.* trapphuset. Hans namn var Nicolaes Millich, och han hitkom, på rekommendation af den till Holland afsände kommissarien Silfvercrona, från Antwerpen, som det synes hösten år 1669, då han äfven erhöll fullmakt att vara enkedrottningens bildhuggare. [2] Konstnären, om hvars tidigare verksamhet intet är mig bekant, var, såsom man af räkenskapen kan finna, både bildhuggare och träsnidare. I egenskap af det senare fick han utföra, jämte tafvelramar, perukstockar, handskformar och brädspel, såsom vi redan sett en ej obetydlig del af dekorationen i enkedrottningens alkov. Sina arbeten som bildhuggare började Millich genast i en för hans räkning uppförd verkstad å Riddarholmen i Stockholm. [3]

I Drottningholms trapphus voro vid denna tid de italienska stuckatörerna som bäst sysselsatta med att utföra den plastiska orneringen. På sommaren 1669 hade Carlo Carove börjat med hvalfvet öfver trap-

---

[1] Om H. G. Müller har jag för öfrigt antecknat, att han rekommenderades till enkedrottningen af hennes broder hertigen af Holstein-Gottorp (H. E. K. 1675 22/12 skyddsbref); uppfördes på Ulriksdals slottsstat från 1678; utförde 1684 fem st. porträtt af enkedrottningens förfäder (à 7—8 DK. stycket, H. K. B. 1684, v. 394); 1685 två skilderier à 200 DK. st. i tvänne rum å Ulriksdal (H. K. B. 1686, v. 464); restaurerade diverse gamla konterfejer (H. K. B. 1704); erhöll 1706 200 DS. för ett »stycke» (H. K. B s. å.); 1713 för den nya altartaflan till Sala kyrka 500 DS., af hvilken summa 200 DS. den 15/9 qvitteras för hans sterbhus (H. K. B. 1713, v. 665). Enl. benäget meddelande af frih. Emanuel Cederström finnes i Sko-samlingen 4 landskap af samme konstnär.

[2] Jfr H. K. B. 1669, fol. 23: Betalt bildhuggaren Nic. Millich att lösa sig ur dess qvarter här i Stockholm och att betala sin frackt och kost ifrån Holland till Stockholm 173: $27\frac{3}{8}$ DS. [v. 205] och H. E. K. 1669 24/9: Bestellung für den Bildhauer Nicolaes Millich.

[3] D. B. R. 1669, v. 124.

pan och den öfre portiken, under det att Giovanni Bernardo samtidigt arbetade på nedre vestibulen åt sjösidan. Förstugan åt den n. v. parken var af Giovanni Carove dekorerad redan 1667. Trapphusets stuckornering var fullt färdig först 1674. De plastiska uppgifter, som stäldes för Millich, voro af tvåfaldig art. Han skulle dels utföra statyer framställande Apollo och sånggudinnorna, dels återgifva bilderna af de gamla götiska konungar, dem tidens fosterländska hänförelse med mera stolthet än kritik räknade till våra historiska minnen.

Konstnären synes börjat med bysterna, af hvilka under åren 1670—75 gjordes omkring tio stycken.[1] Dessa hufvuden torde blifvit utförda med ledning af gravyrerna i Emanuele Tesauros' arbete Del regno d'Italia sotto i Barbari Epitome,[2] hvilket några år förut sett dagen. Af statyerna gjorde han under denna tid Pallas (1671), Terpsichore (1672), Urania (1673) och Euterpe (1674), hvilka betalades med 300 Rdsp. stycket.

Ett uppehåll i arbetet inträdde nu under ett par år, då Millich återvände till hemorten. Men i September 1680 gjordes nytt kontrakt om utförande af de återstående statyerna, enligt hvilket han skulle erhålla 300 Rdsp. för hvarje figur, och borde tvänne vara färdiga till Augusti 1681, resten inom loppet af tre år. En del af denna beställning utfördes i Antwerpen; några figurer ankommo redan i Augusti 1682 med konstnären, som då å nyo öfverflyttade till Stockholm. Millich återtog sin gamla verkstad å Riddarholmen, hvarest arbetet afslutades antagligen till omkring 1685, enär han efter den tiden får andra uppdrag, till hvilka jag senare återkommer. Af statyerna uppsattes Apollo i trapphuset å Drottningholm år 1683. Alla figurerna synas befunnit sig å sina respektive platser år 1686, d. v. s. vid den tid, då Sylvius började sina stora dekorationsarbeten i vestibulen.

Någon högre rang som skulptör intager Millich ej. Men han har icke varit oberörd af de goda traditioner inom bildhuggarkonsten, som i Holland och Belgien vid denna tidpunkt uppehöllos genom män af sådan betydenhet som Quellinus, de Keyser, v. Hulst o. s. v., och hans konst är därför förhållandevis fri från barocktidens utsväfningar, ehuru också skäligen prosaisk. Han hade en viss virtuositet i handhafvandet af formen — medelmåttornas vanliga egenskap under lifaktigare konstperioder. Men det stannade härvid, och det hände honom, som det händt så mången annan måttligt begåfvad skulptör förut och efteråt, att han t. ex. gjorde draperier med figurer i, ej mänskliga kroppar med draperier. Någon förmåga att uppfatta och bilda individuelt hade han

[1] Priset var 40 Rdsp. stycket.

[2] Torino MDCLXIIII.

ej, och hans sånggudinnor synas sålunda icke allenast vara systrar utan tvillingar, hvilkas enda skiljemärken äro att söka i attribut och drapering. Inom detta område besitter han emellertid onekligen en viss färdighet, ehuru stoffets tungt fallande veck naturligen, som tidens smak det fordrade, äro smått och oroligt ordnade. Det bästa hos hans figurer, hvilket för öfrigt ej behöfver uttrycka någon inre förträfflighet hos skulpturverken, är det sätt, hvarpå de ingå i sin omgifning. Liniernas spel och draperiernas tyngd stämma väl öfverens med barockdekorationen å väggar och hvalf. En bild såsom exempelvis Melpomenes är i sitt slag hvarken utan förtjänst eller behag. Detsamma gäller äfven om bysterna af de gamla götiska konungarna, hvilkas böljande skäggmassor, buckliga hår och luftrika draperiveck äro väl sammankomponerade med byggnadens inre ornamentala dekoration.

ag har i det föregående sökt gifva en öfversigt af slottets byggnadshistoria såväl i allmänhet som särskildt med afseende på dekorationen i det inre. Om vi nu förflytta oss till den tid, då Hedvig Eleonoras byggnadsarbeten voro afslutade eller till början af förra århundradet, kunna vi med ledning af det redan anförda bilda oss en föreställning om slottets omfång och utseende, hvartill må fogas några detaljer rörande inredningen och den mer tillfälliga dekorationen, såsom icke saknande intresse för vårt ämne.

Slottets omfång.

Hvad först beträffar byggnadens omfång, har jag redan förut påpekat, att densammas grundplan under enkedrottningens sista år visade just den utsträckning, som angifves å gravyrerna i Suæcia antiqua. Den älsta planen (i Tessinska samlingen å Nationalmuseum) öfverensstämmer nära med en i K. öfverintendentsembetet bevarad, som sannolikt är den i arfsdelningskommissionens handlingar omtalade ritning, hvilken år 1720 uppgjordes af G. Adelcrantz, och som äfven visar slottet under Hedvig Eleonoras dagar. Några smärre olikheter i afseende å flyglarnas inredning förefinnas å dessa båda planer, men de torde bero på under byggandets fortgång vidtagna ändringar. Det yttre hade vid denna tid, som bekant, ett annat utseende, härledande sig från en senare skedd påbyggning af de låga gångarna mellan de större och mindre flyglarna. Den älsta afbildningen af Drottningholm i dess ursprungliga skick är, så vidt jag vet, den lilla färglagda teckningen i randen af Carl Gripenhielms år 1689 affattade karta öfver Mälaren.[1] Man ser där slottet från sjösidan, framställdt med de låga, ännu ej tillbygda flyglarna, äfvensom den södra kupolen, under det att däremot det norra, vid denna tid ej påbegynta

[1] I K. biblioteket.

tornet, saknas. Eljes gifva Swiddes gravyrer i Suæcia antiqua, efter hvilka alla senare afbildningar af slottet i dess älsta skepnad med mer eller mindre trohet blifvit utförda, de bästa och tillförlitligaste upplysningar. Påpekas bör emellertid, att det å dessa gravyrer förekommande tornet, såsom vi förut haft tillfälle att se, anno 1686 nedtogs och ersattes med ett mindre, äfvensom att slottet, på den tid gravyrerna utfördes, ännu ej hade fullt det utseende dessa visa, ity att partiet kring kyrkan ej var färdigt. Men såsom af den älsta planen synes, ingick anläggningen af norra tornet äfven i den äldre Tessins byggnadsprogram.

Ser man å dispositionen af rummen,[1] visa sig åtskilliga mestadels å det mindre utrymmet beroende olikheter mellan Hedvig Eleonoras slott och det nuvarande. Dessa röra dock företrädesvis första våningen och i den särskildt de mellan stora flyglarna och hörnpaviljongerna liggande delarna. I samband med den senare tillbyggnaden företogos dock äfven inom de större flyglarna ändringar, hvilka ej äro utan intresse för den, som önskar en noggrannare kunskap om slottet under riksenkedrottningens tid. Den vanligen s. k. norra stora fyrkanten, d. v. s. den nu af H. M. Konungen bebodda delen, företedde sålunda åtskilliga olikheter. Det n. v. vaktrummet, hvilket var af samma storlek som i våra dagar, hade fyra dörrar. Genom den nu igensatta (belägen midt framför ingången från rummet n:o 26) kom man in i ett hörnrum med tre fönster (Konungens sängkammare). Ungefärligen midt framför den n. v. dörren till passagen utanför detta sofrum var utgång till taket genom en liten förstuga. Från ofvan nämda vaktrum gick man, såsom ännu är förhållandet, genom en vid fönstret belägen dörr till venster in i ett hörnrum med fyra fönster, två åt stora yttertrappan, två åt parken, samt med tvänne, å högra väggen på ömse sidor om en spisel befintliga dörrar. Detta rum, hvilket hade samma längd som Konungens skrifrum nu har, var dock endast hälften så bredt. Norra väggen befann sig nämligen invid norra sidan af det n. v. mellersta fönstret. Här var äfven en dörr, som ledde in till en mindre hörnkammare med tvänne fönsteröppningar, den ena åt parken, den andra åt norra altanen. Bredvid detta hörnrum låg en smal passage med ett fönster åt norr, ungefär där nu ingången till det af Lovisa Ulrika bygda biblioteket befinner sig, och med ingång till det förstnämda större hörnrummet, äfvensom till den ofvan omtalade lilla förstugan. I stället för det n. v. gemaket med tre fönster åt parken, funnos i denna flygel sålunda tre rum, ett större och tvänne mindre.

Se vi på den vestra flygeln, visar äfven han en annan disposition än den nuvarande. Bredvid den södra drabantsalen ligger nu som då

[1] Jfr planerna.

ett smalt rum (n:o 75), hvars äldre, vackra ornering i gråblått och hvitt å tak och panel ännu är bevarad; där spiseln, som stod på kakelugnens plats, blifvit borttagen, samt genomgången till gamla matsalen (stensalen) blifvit inredd till skåp, hvari den ursprungliga målningen ännu finnes qvar. Från nu nämda gemak inkom man i enkedrottningens lilla matsal, det n. v. arbetsrummet, som helt och hållet visar den gamla dispositionen. Vid det södra fönstret befinner sig ingången till vestra flygeln och särskildt till det gemak, som enkedrottningen använde till sofrum. Fönstren hafva här sin gamla plats, spiseln stod på den vägg, där kakelugnen senare blifvit uppsatt, men rummet var så mycket mindre, som nuvarande alkoven, hvilken i stället tillhörde den bakom, åt inre södra borggården, liggande hörnkammaren, till hvilken en dörr ledde ungefär där alkoven nu befinner sig. Detta hörnrum, hvilket hade nära på samma bredd som sängkammaren, var försedt med tre fönster, två åt södra borggården, ett åt taket. Af rummets ursprungliga dekoration synas ännu spår i grått och gult å fönsterpanelen. Från en utanför befintlig förstuga fans passage till altanen och en trappa, som dock ej låg å sin nuvarande plats. Ur sängkammaren inkom man äfven i hörnrummet åt parken (n:o 72), som på Hedvig Eleonoras tid ej var så stort som i våra dagar, då det — liksom motsvarande rum i norra flygeln — intager hela södra flygelns bredd. Detta gemak hade två fönster åt norr, af hvilka det ena, där nu blinddörren är belägen, igensatts, och blott två fönster åt vester, d. v. s.. att väggen gick i en linie, dragen från den sydligaste kollonnen å balkongen och till den n. v. spiselkanten. Eldstaden låg då midt å denna vägg. Rummet var sålunda omkring en tredjedel mindre än nu. Denna del intogs af den ofvannämda till nedre våningen förande trappan, som erhöll sitt ljus från de båda ännu qvarvarande hörnfönstren och nedkom i det lilla bredvid hoffurirens rum liggande magasin, som förr var försedt med två fönster, af hvilka det igenmurade ännu synes.

Södra flygeln, åt sjösidan, visade en med den nyss nämda öfverensstämmande indelning. Den innehöll sålunda två större och två mindre rum, af hvilka det ena var förstuga, samt en till nedre våningen ledande trappa. Denna låg i vestra hörnet (åt den inre borggården). Genom denna anordning blef det rum, som motsvarade n:o 49, ungefär en tredjedel mindre. Där trappan nu är, låg en större med fyra fönster försedd kammare, hvilken sålunda äfven innefattade det n. v. lilla hörnrummet och ungefär hälften af rummet innanför den n. v. gästvåningens förmak. Resten af flygeln intogs af en liten hörnkammare, utanför hvilken man från en mindre förstuga hade utgång till taket. Dispositionen

af utrymmet inom den östra flygeln[1] var äfven en annan än nu. Han innehöll nämligen först och främst ett mindre rum, till hvilket man inkom från Ehrenstrahlska salongen, med ett fönster åt norra borggården samt med utgång till en i flygelns norra hörn belägen trappa. Vidare ett större med alkov försedt gemak med två fönster och utsigt åt terrassen samt tvänne hörnrum åt sjösidan, det större, där trappan nu är lagd. Bakom sängkammaren gick en svängd korridor, ledande till den förut nämda trappan. Från korridoren voro utgångar till altanen. Mot dispositionen af utrymmet i flyglarnas öfre våning svarade inredningen af den nedre, hvilken sålunda också genom den under 1700-talet gjorda ombyggnaden i viss mån förändrades, af mindre intresse emellertid, då därigenom ej några af de förnämligare rummen blefvo borttagna. Såsom man af det anförda kan se, saknades sålunda före påbyggningen under drottning Lovisa Ulrika de våningar, som lågo i jämnhöjd med flyglarnas öfvervåning.

Från hvar och en af de s. k. stora fyrkanterna ledde i allmänhet tvänne utgångar på samma sida till taket. På detta kunde man å ömse sidor om det något upphöjda midtpartiet vandra på de med järnbleck täckta och å utsidorna med balustrad försedda gångar,[2] som förde till de mindre fyrkanterna, eller som de vanligen kallades paviljongerna. Dessa mindre flyglar innehöllo endast ett rum, hade hvardera fyra fönster[3] samt tre utgångar. Storleken af t. ex. den vestra paviljongen ser man ännu af öfre gästvåningens hörnrum (n:o 68), som motsvarar den gamla inredningen. Kom besökaren hit exempelvis från salen i södra tornet, inträdde han, där den nuvarande dörröppningen befinner sig, hade till venster tre fönster åt sjön (nu blott ett) samt till höger å ömse sidor om eldstaden de båda utgångar, genom hvilka man på taket kunde nå stora vestra fyrkanten. Södra paviljongen intages nu af rummet n:o 55, men var så mycket större, som utvisas af alkoven och de omkring densamma liggande skrubbarna. Fönstren åt sjösidan med utsigten öfver det vackra mälarlandskapet äro nu igensatta, hvarigenom rummet förlorat sitt förnämsta behag. De ursprungliga norra och östra paviljongerna innehålla ännu blott hvardera ett rum, som i storlek motsvarar de gamla i dem belägna gemaken. Dispositionen af slottets första våning var för öfrigt i det allra närmaste densamma som i våra dagar. Här och där märkas väl några smärre förändringar, men de

---

[1] Nu bebodd af H. M. Drottningen.

[2] A. D. K. H.: Beskrifning öfver Drottningholm.

[3] Tre å ena sidan (ett större i midten) samt ett likaledes stort å den andra.

äro för obetydliga att närmare beskrifvas. Så har exempelvis en af de små trekantiga hörnkamrarna, som utfylla platsen mellan de tre större rummen i södra tornet, blifvit till sin form förändrad genom tillägg af den ursprungligen bakom varande passagen o. s. v. Andra våningen var under Hedvig Eleonoras dagar indelad på alldeles samma sätt som nu.

m den fasta dekorationen i slottets olika våningar såsom stuckorneringar, väggmålningar och dylikt har jag i det föregående meddelat det vigtigaste. För att göra bilden af Hedvig Eleonoras slott något så när fullständig fordras emellertid, att man äfven känner den mera tillfälliga, lösa dekorationen, såsom väggarnas beklädnad, möbler, taflor och konstsaker, och jag vill därför härom lämna några upplysningar, hvars ringa utförlighet sammanhänger med bristen på inventarier öfver Drottningholm af äldre datum än från år 1719.[1]

Tillfällig dekoration.

Väggbeklädnaden.

Hvad först angår väggbeklädnaden, så var densamma af flera slag, växlande efter rummens användning, såsom väfda tapeter, gyllenläder, damast, cassian, papper eller helt enkelt måladt lärft.

Enkedrottningens räkenskaper hafva åtskilligt att förtälja om inköp och beställningar af dylika föremål, och ehuru naturligtvis endast en del användes å Drottningholm, anför jag efter de mig till buds stående källorna ett och annat, som synes mig vara af intresse. Brüsseltapeter och andra liknande väfnader köptes flera gånger. Så 1669 af grefve M. G. de la Gardie ett parti tapeter, som förut befann sig på Ulriksdal;[2] 1677 anskaffades genom residenten i Haag, Silfvercrona, en »kammare» tapeter från Antwerpen, framställande Didos och Æneas saga, om hvilken suite jag i det följande skall få tillfälle att tala.[3] 1686 inköptes genom grefve Nils Bielke den ännu bevarade praktfulla serien i Brüssel

[1] Detta tillhör K. husgerådskammarens arkiv. Ett exemplar å tyska finnes i K. riksarkivet (A. D. K. H.).

[2] H. K. B. 1669.

[3] H. K. B. 1677, v. 383.

förfärdigade väfnader, som skildrar de fyra elementen, dagen, natten och årets månader.[1] Inköpssumman var 3000 DS. Anno 1699 förvärfvade enkedrottningen efter C. G. Wrangels vid denna tid aflidna dotter Augusta Aurora Wrangel jämte åtskilliga andra dyrbarheter äfven en stor samling tapeter, uppgående till ej mindre än sex olika suiter, tillsammans fyratiofem nummer.[2] 1702 skaffas genom firman Printz och Malmstedt ett garnityr skogstapeter till ett pris af 266 DS.[3] Inköp af turkiska, med guld inväfda bonader, för hvilka i allmänhet betalades 150 à 200 DS. stycket, och de billigare franska »flammerade» (af hvilka 1699 köptes 5 st. för cirka 143 DS.) förekomma flera gånger.[4]

Ännu oftare inköptes det till väggbeklädnad vid denna tid med sådan förkärlek använda gyllenlädret. Så 1689 af Hans Rålamb 271 »blad» gyllenläder och 6 stolar klädda med samma material för omkring 285 DS.[5] Till Jacobsdal hade enkedrottningen redan 1669 låtit till väggbeklädnad inköpa för 1066 DS. gyllenläder och damast, och dit förvärfvades äfven år 1696 från Martinus van den Heuvels manufaktur i Amsterdam 160 stycken gyllenläder, hvart och ett om 1¾ aln i fyrkant för ett pris af cirka 750 DS.[6] I det förut nämda inköpet af Wrangelska sterbhuset ingick ock »en tenture sammanlimmadt gyllenläder med guldbotten och färgade blommor», 327 rutor med svart botten och dessutom 12 stolar.[7] År 1706 köptes för 653 DS. 240 hela rutor och 120 lister. Priset per hel ruta var 7 DK.,[8] betydligt mer än hvad man ett par år senare (1713) betalade å stadens auktionskammare för där inropade 113 rutor à 3 DK. 5 öre rutan.[9] Till och med samma år enkedrottningen dog anskaffas ett parti gyllenläder i grönt och guld för 338 DS.[10]

Bland öfriga till väggbeklädnad brukade stoffer intager damast ett framstående rum. Såsom af räkenskapen synes införskrefs sådan flera gånger från de berömda fabrikerna i Haarlem. Man har äfven försökt att låta väfva dylik hemma i Sverge. Om en Pierre Merlier, för hvil-

---

[1] H. K. B. 1686, fol. 52.
[2] H. K. B. 1699, fol. 773.
[3] H. K. B. 1702, v. 341.
[4] H. K. B. 1699; d:o 1715, v. 817 etc.
[5] H. K. B. 1689, v. 557.
[6] H. K. B. 1669, fol. 28; d:o 1696, v. 643.
[7] H. K. B. 1699, fol. 773.
[8] H. K. B. 1706, v. 722.
[9] H. K. B. 1713, v. 647.
[10] H. K. B. 1715, v. 841.

ken år 1669 utfärdades beställningsbref,[1] vet jag knappast mer att meddela än namnet. En senare (1672) antagen hofkonstväfvare var Georg Voigdt från Alt-Stettin, som enligt ordalydelsen i fullmakten förstod att väfva guld-, silfver- och silkestapeter, äfvensom damast och linne. Han skulle hafva fri bostad å Drottningholm samt till Sverge medföra sina verktyg. I början af år 1673 utskrefs visserligen hans pass, men om han hitkommit eller här utfört några arbeten, är mig obekant.[2] På 1690-talet användes för enkedrottningens behof en sidenväfvare vid namn Herman von Sprecken, som under åren 1698—1701 i Stockholm förfärdigade damast, sammet och brokad för en summa af närmare 7000 DS.[3] Spritsilke i olika färger införskrefs från Paris år 1698 för 153 Rdsp.[4] Enligt räkningen bestod arbetet i grön, violett och blå blommig sammet (8½ à 10 DS. aln), slät blå sammet (8 DS. aln) samt smalare och bredare brokad (2 à 2⅔ DS. aln).

Tapeter å Drottningholm.

Jag återvänder till skildringen af Drottningholm.

Af väfda tapeter fans där, för att nu börja med det yppersta, hvarmed man fordom som ännu i dag kunnat kläda en vägg, en betydlig samling. Åtta gemak voro, enligt det ofvannämda inventariet, städse försedda härmed, och i slottets husgerådskammare låg, afsedd för högtidliga tillfällen, en ansenlig mängd af samma kostliga vara. Efter slottsinventariet af år 1719 funnos in alles 73 väfda tapeter.

Det är för närvarande icke möjligt att bland statens samling af dylika föremål med säkerhet bestämma, hvilka en gång tillhört Hedvig Eleonoras slott, emedan förteckningarna endast undantagsvis nämna ämnet för de olika suiterna (»tenturerna»), och de gamla lapparna å tapeternas baksida i senare tid tyvärr ofta borttagits. Antecknas kan emellertid, att å Drottningholm var den ofvan omtalade serien tapeter framställande Dido och Æneas saga och omfattande enligt inventariet 18 stycken. Några af dessa torde hafva tillhört en äldre sedan Christinas tid i Sverge befintlig suite af flandriskt arbete med samma ämne och försedd med svenska riksvapnet med vasen i hjärtskölden samt drottning Christinas initialbokstaf, hvilken suite ännu delvis är i behåll. Af ordaly-

[1] H. E. K. 1669 16/10.
[2] H. E. K. 1672 13/1; 1673 13/1.
[3] H. K. B. 1699, fol. 78, v. 698; d:o 1700, fol. 76; d:o 1701, v. 842.
[4] H. E. K. 1698 12/5.

delsen i det tyska inventariet från år 1719 ser man, att åtta stycken af denna serie voro å Drottningholm. De öfriga tio skulle i så fall utgjort det inköp af en »Caemar Tapeiten van Dido en Æneas», som år 1677 genom residenten Silfvercrona för 4277 Rdsp. gjordes i Antwerpen.[1] Af dessa väfnader voro tio stycken uppsatta i matsalen (den n. v. stensalen), sex stycken i konungens audiensrum (den n. v. biljardsalen); resten befann sig i husgerådskammaren. En annan å slottet befintlig suite var den, som framstälde Jeftas historia, och af hvilken inventariet nämner 6 stycken. Hur dessa kommit till enkedrottningens samling vet jag ej. Fem af dem hade sin plats i gemaket utanför alkoven åt parken, den återstående bevarades i husgerådskammaren. Serien, ypperligt flamskt arbete från början af 1600-talet, är signerad Van der Goten, P. Kolvenaer etc. och finnes ännu i behåll — en del är nu, ehuru i jämmerligt stympadt skick, uppsatt å Drottningholm. 1719 års inventarium omtalar äfven en annan af fjorton nummer bestående suite, framställande Psyches saga, som delvis hade sin plats i något af de sedermera ändrade rummen af norra fyrkanten. Till storlek eller utförandets värde torde denna nu, så vidt jag vet, ej qvarvarande följd varit mindre betydande, då den ej uppskattas högre än 700 DS. Utom det nu nämda fans emellertid på slottet, såsom jag ofvan berättat, en hel del andra tapeter. Sålunda var enkedrottningens audienskammare eller lilla matsal i vestra flygeln klädd med fyra skogstapeter. Det utanför Ehrenstrahlska salongen liggande rummet hade å väggarna fem stycken liknande tapeter »med k. vapen ofvan», till hvilka äfven hörde ännu tre i husgerådskammaren förvarade tapeter. Hela serien, af hvilken ännu fins ett par i behåll, värderades till 2000 DS. I prinsessans sängkammare af norra flygeln voro väggarna klädda med sju stycken figurtapeter, liksom också i det bredvid liggande mindre rummet voro uppsatta tre tapeter med dylika framställningar, måhända någon af de suiter med ämnen ur romerska historien, som man af anteckningar å baksidan finner hafva tillhört enkedrottningen. I husgerådskammaren låg för öfrigt en suite bestående af åtta stycken gamla med guld och silfver inväfda figurtapeter (600 DS.), fyra andra till samma serie hörande, värderad till 300 DS., två skogstapeter »till predikosalen i Stockholm», en suite af sex stycken franska blomtapeter o. s. v.

Jämte de väfda tapeterna förekom, såsom jag redan nämt, i åtskilliga rum på slottet såsom väggbeklädnad damast, atlas och brokad. Af det förstnämda omtalas grön damast i enkedrottningens sofrum, liksom äfven i sängkammaren af södra tornets öfvervåning, och blå blom- *Damast.*

[1] Rester af denna suite finnas uppsatta i rummet n:o 74 å Drottningholm.

mig sidendamast samt röd dylik med guld och silkesfransar i de sedermera ändrade gemaken i södra flygeln, hvilka lågo innanför konungens audiensrum (den n. v. biljardsalen). I Hedvig Eleonoras alkov var beklädnaden på enkedrottningens tid hvit och röd blommig sidendamast, i den (låga) värderingen upptagen till 120 DS. Det lilla kabinettet i södra fyrkanten var klädt med »flammeradt sidenatlas» (röd, hvit och grön med silkesfransar). I ett par af de mindre rummen i södra tornets öfre våning voro väggarna täckta med brokadell (grön och gul med blommor; gul och violett d:o). Men såsom det vanligaste i de förnämligare gemaken å Drottningholm har man att betrakta gyllenlädret, hvilket enligt 1719 års inventarium förekom i ej mindre än tjugufyra rum. Det karaktäriseras i allmänhet efter bottenfärgen, och man har sålunda gyllenläder med hvit, svart, blå, röd, brun, silfver- och pärlfärgad botten. Om enkedrottningens många inköp af denna mycket brukade väggbeklädnad har jag redan talat. I enklare rum voro väggarna öfverdragna med ett slags ylletyg, kalladt cassian, som fans i flera färger och mönster (såsom gulblommigt, blått, grönt, flammeradt, randigt o. s. v.) och dessutom äfven användes till sängomhängen; dels ock med papperstapeter, af hvilka inventariet nämner stofttapeter med hvit botten, samt grön- och rödrandiga eller blommiga »roanske tapeter». En föreställning om de sistnämdas utseende torde man kunna erhålla af några å Drottningholm bevarade fragment, som hafva sin plats i ett skåp i det lilla innanför norra drabantsalen i öfre våningen belägna rummet n:o 2. Slutligen användes äfven lärft, måladt i en ton och med några enkla ornament, en dekoration, som, tack vare det anspråkslösa materialet, ännu flerstädes blifvit bevarad.

Atlas och brokad. — *Gyllenläder.* — *Cassian och papperstapeter.* — *Lärft.*

Möblering.

Beträffande rummens möblering i öfrigt bör det först och främst anmärkas, att inredningen i det hela var åstadkommen med långt mindre apparat än nu, ehuru visserligen af dyrbarare art. Den fruktan för tomhet vare sig på väggar, golf eller bord, som är karaktäristisk för våra dagars smak, och som i sina yttringar för länge sedan öfverskridit det skönas råmärken, var helt och hållet främmande för en tid, som dock vida mera än vår skulle kunnat fylla oanvända platser med dyrbarheter. Att äfven i ruminredningens enkelhet ett arf från renässanstidens måttfullhet kan spåras, är otvifvelaktigt. Men för flertalet af våra dagars människor, hvilkas smakriktning bestämmes af ökade behof och ökade

anspråk på komfort, skulle gemaken i Drottningholms slott på Hedvig Eleonoras tid förefallit skäligen ogästvänliga.

Historik öfver möbelhandtverkare.

För möbleringen af sina slott anlitade enkedrottningen en hel skara handtverkare, om hvars arbeten jag här, innan jag öfvergår till en närmare skildring af rummen å Drottningholm, vill lämna några upplysningar, så mycket hällre som en stor del af dessa var afsedd just för sistnämda slott, och där under Hedvig Eleonoras lifstid förvarades. I räkenskapen omnämnas bland andra schatullmakarne Heinrich von Hachten, Johan Ringerink, Jean Malzou, Simon Bauman; bildhuggarne Stamm och Jerling, Burchard Precht, Caspar Schröder, Claude Henrio, Daniel Kort och Johan Sauerberg; lackmakarne Daniel Jung och Johan Friedrich Luther; stolmakarne Jean Gohard, Johan Anderson, Johan Schirmer och Erik Erikson m. fl. Tidigast förekommer af dessa den äfven som bildhuggare kände Johan Ringerink, hvilken år 1665 var sysselsatt med förfärdigande af tre större med bildhuggeri försedda skåp, af hvilka hvart och ett betalades med 160 DK.[1] Schatullmakaren Heinrich von Hachten gjorde 1683 ett skrifbord af valnöt med inläggningar och i det inre faneradt med ceder, samt ett kabinettskåp af samma träsort med förgylda beslag å fot med ebenholtsinläggningar och rikt skurna fyllningar. För det förra erhöll han 130, för det senare 250 DS.[2] Af mer intresse än Jean Malzou[3] är den bekante och mycket anlitade mästaren Simon Bauman.[4] Han har bland åtskilligt annat utfört det ännu å Drottningholm befintliga skåp, som bär signaturen Hedvig Eleonora Regina Suæciæ (monogram med krona) anno 1699. Enligt hans räkning af den 26 Augusti 1699 är denna möbel af godt valnötsträ med fot och låda samt brännförgylda beslag. Den kostade då 300 DK.[5] Nu kan den ej förfärdigas för 300 kronor.

Behofvet af sniderier å bordsfötter, stolar, ramar o. d. tillgodosågs af åtskilliga handtverkare, hvilka man understundom, ehuru som mig synes med orätt, räknat till våra bildhuggare. Bland dem är att nämna den ännu på 1660-talet arbetande Johan Wendel Stamm,[6] som äfven var sysselsatt å Drottningholm, samt Burchard Precht, hvilken från 1677

[1] H. K. B. 1665, v. 492.

[2] H. K. B. 1683, fol. 52, v. 356.

[3] Han gjorde år 1689 för 50 DS. ett schatull, invändigt klädt med siden, med inläggningar och förgylda beslag å fot. H. K. B. 1689, fol. 94.

[4] Denne Bauman åtog sig 1694 att för 15000 DK. utföra modellen till det projekterade slottet i Köpenhamn, hvartill N. Tessin d. y. gjorde ritningen. Jfr Tessinska saml. i Nationalmuseum.

[5] H. K. B. 1699, v. 784.

[6] H. K. B. 1664, v. 344.

och ända till enkedrottningens död årligen för hennes räkning utförde snidade arbeten af alla slag. Från hans verkstad äro utgångna de ännu mestadels bevarade originalramarna till flertalet af Ehrenstrahls, D. v. Kraffts, Beens och andras målningar. Likaså ännu i samlingarna varande speglar, bordsfötter och gueridoner, hvilka lämna bestämd ledning för uppskattandet af hans något tunga, i förhållande till materialet ofria, men dock effektfulla stil. Priset för en mindre oval ram, skuren och förgyld, var 5 DS.;[1] för en liknande till ett knästycke 28 DS., för ramen till en större tafla med k. familjen 60 DS.[2] En snidad fot till en elfenbensklocka betalades med 300 DK.;[3] ett par förgylda gueridoner med löfverk och genier med 300 DS.;[4] snidade bordsfötter med 70 à 200 DS. eller ändå mera.[5] För en stor spegel med förgyld ram, utskuren och inlagd med glas, erhöll han 333 DS.[6] För en hel uppsats, bestående af ett förgyldt och utskuret bord med inlagdt spegelglas, två gueridoner och en spegel, fick Precht 900 à 1600 DS. o. s. v.[7] Jämte den nyss nämde träsnidaren utförde Caspar Schröder,[8] Daniel Kort och Johan Sauerberg snidade ramar till enkedrottningens årligen växande porträttsamling. De båda sistnämda hafva till ett pris af 20 DS. för stycket förfärdigat ramarna till de af J. Starbus målade porträtten framställande konung Stanislai familj i Gripsholmssamlingen.[9] Schröder och Sauerberg snidade dessutom äfven möbler. Så den förre år 1702 18 st. utskurna stolar till ett pris växlande mellan 9—18 DS.;[10] den senare 1715 en större förgyld stol med bildhuggeri till audienssalen å Drottningholm för 24 DS.[11] o. s. v. Af stolmakarne är den ännu på 1690-talet arbetande Jean Gohard den älste. Han erhöll för högkarmade stolar 8 DK., för länstolar 12 DK. stycket.[12] Mot slutet af århundradet nämnes Johan Anderson, som särskildt arbetat mycket för Drottningholm, såsom karmstolar med rödt läder à 16 DK., förgylda

---

1. H. K. B. 1696, v. 606.
2. H. K. B. 1702, v. 857.
3. H. K. B. 1683, v. 379.
4. H. K. B. 1692, v. 673.
5. H. K. B. 1696, v. 606; d:o 1701, v. 802, 803.
6. H. K. B. 1703, v. 738.
7. H. K. B. 1703, v. 737; d:o 1707, v. 681.
8. Schröder gjorde 1702 äfven bildhuggeri till en ny vagn. H. K. B., v. 801.
9. H. K. B. 1712, v. 646; d:o 1713, v. 673; d:o 1715, v. 106.
10. H. K. B. 1702, v. 882.
11. H. K. B. 1715, v. 731.
12. H. K. B. 1666, fol. 101 (stolar till Strömsholm); d:o 1668, fol. 21; d:o 1692, v. 704.

stolar med bildhuggeri, stoppade och öfverdragna med blått lärft à 48 DK. stycket, ryssläderstolar o. s. v.[1] I början af förra århundradet förekomma stolmakarne Johan Schirmer och Erik Erikson, hvilken senare 1714 utförde »stoppade och välarbetade kullerstolar» (taburetter) à 4½ DK. stycket.[2]

Bland konsthandtverkarne bör äfven nämnas lackmakaren Johan Friedrich Luther, som gjorde »på chinesiskt manér lackerade» speglar, askar, toilettflaskor o. d., och af hvilken Hedvig Eleonora år 1701 för den betydliga summan af 800 DS. köpte ett större, på liknande sätt utfördt skåp. Enligt den omständliga räkningen[3] var denna möbel gjord »efter det chinesiska porslinets art med hvita och blå figurer samt försedd med fint utarbetadt beslag». Invändigt funnos såväl å dörrar som lådor framstälda perspektiv å blå grund med figurer i guld och silfver. Skåpet uppbars af en i blått och hvitt lackerad fot.

Angående rummens inredning å Drottningholm kan man i allmänhet säga, att den hufvudsakligast utgjordes af sådana föremål, som voro nödvändiga för det dagliga behofvet. »Le superflu», som icke med samma rätt som nu kunde erhålla det förklarande tillägget chose très nécessaire, hade vida trängre gränser än ett halft århundrade senare. Till denna tids lyx kan man måhända räkna den, som det tyckes, oeftergifliga fordran på enhet i färg och stoff mellan väggbeklädnad och ruminredning. Var den förra gyllenläder, fordrade sålunda smaken, att äfven möblerna hade detta »öfvertåg». Voro väggarna klädda t. ex. med grön damast kräfdes, att stolarna med deras öfverdrag, bordstäcken, golfmatta, sängomhängen o. s. v. buro samma slags tyg. Ett undantag härifrån synas gardinerna gjort, hvilka, i de förnämligare rummen åtminstone, gemenligen voro af hvit damastdräll med tofsar (qvastar) och snören, hvartill kommo rullgardiner af grön eller blå välck. *Ruminredningen.* *Gardiner.*

För våra dagars i nyss nämda hänseende friare uppfattning falla inom lyxens område sådana föremål som himlar och paradsängar. De förra, hvilkas tunga prakt en senare tids smak med mer än önsklig noggranhet bortsopat ur slottsgemaken, voro såsom bekant fästade under taket och utgjordes på Drottningholm, hvarest dylika funnos exempelvis *Himlar.*

[1] H. K. B. 1695; d:o 1700, v. 677; d:o 1701, fol. 100; d:o 1702, v. 893.
[2] H. K. B. 1712, v. 621, 644; d:o 1714, v. 713.
[3] H. K. B. 1701, v. 819.

i matsalen (den n. v. stensalen) och i konungens audiensrum (biljarden), af grön sammet med silfver och silkescrepiner eller blå och isabellfärgad oskuren sammet med blå crepiner och fransar. Fans matta i rummet, låg hon under »himlen». En förhållandevis ännu större prakt utvecklade tiden i sina paradbäddar. En dylik paviljong (»paulun»), som man vanligen kallade denna möbel, utgjordes af en sänghimmel, antingen af snidadt och förgyldt bildhuggeriarbete och tyg, eller helt och hållet klädd med tyg samt försedd med kappa, gardiner (stundom ända till tio stycken), »plumagebuskar» och fransar, ryggstycke, kappor kring sängen, nedtill vanligen med fransar, paradtäcke och ett enkelt, ofta å en låg pall placeradt sängställ. Till »öfvertåg» använde man alt efter gemakets större eller mindre förnämlighet olika slags tyg, endast iakttagande att, såsom vi ofvan omtalat, hela rummets beklädnad och inredning utgjordes af samma sort stoff eller åtminstone hade samma färg.[1] Den vanligaste var grön, blommig sidendamast med guld- eller silfvergaloner; så i enkedrottningens, kungens och prinsessans sängkamrar m. fl. I Hedvig Eleonoras alkov voro alla till paviljongen hörande delar af hvit och röd blommig silfvermoire med fransar af silfver och silke, om hvars prakt man ännu genom några å ett par stolar qvarvarande rester kan öfvertyga sig, och om hvars dyrbarhet värderingssumman 1000 DS. jämförd med de vanligen förekommande siffrorna 100, 150 à 300 i förnämare, 20 à 50 DS. i enklare rum ger en antydan. Till samma ändamål brukades för öfrigt atlas (grön- och hvitrutig, röd- och hvitblommig) med silkesfransar, sidenbast (gul och hvit, röd, papegojgrön), taft af olika färger samt det i flera nyanser förekommande ylletyget cassian (grönt, randigt, flammeradt o. s. v.). I afseende på bäddens inredning kan påpekas ännu en yttring af den redan förut omtalade förkärleken för enhet i färg och såvidt möjligt äfven i stoff, i det att till och med öfvertyget på kuddar och madrasser gärna hade samma färg som själfva paviljongen och rummets öfriga klädsel. I husgerådskammaren å Drottningholm funnos åtskilliga af dessa dyrbara bäddar förvarade i sina respektive »coufertar». Så en fransk säng med alt tillbehör af silfverduk, inväfd med röda och blå blommor, silfverfransar samt foder af rödt taft, värderad till 2000 DS., i hvilken värderingssumma dock inberäknas ett par andra till rummets inredning hörande föremål såsom en bordshimmel och två bord-

Parad-bäddar.

[1] »Hvad sängen, bordstäcket och stolarna uti Hennes Kärlighet Prinsessan Hedvigs kammar här på Kongsöhr angår, så vill det intet tiena sigh at sängen blijr Aurora medan meublen till hela kammaren är grön, utan måste densamma, tillijka med bordstäcket och stolarna jemväl blifva gröna.» Carl XI till N. Tessin d. y. 2/8 1695. Tessinska saml. K. R. A.

täcken. Sannolikt utgjorde denna paradbädd en del af den beställning, som enligt memorial af den. $^{5}/_{4}$ 1684 genom Nils Bielke[1] gjordes i Paris för enkedrottningens räkning. Enligt nämda memorial, hvars bestämmelser dock sedermera i någon mån ändrades, skulle möbeln bestå af en komplett säng, »hvarmed förstås sparlakan, täcken, kappor, bonnegracer,[2] fodringen inuti och skulpturen med knapparna och fjädrarna». Bottentyget skulle vara af den bästa svarta sammet, broderierna af pariserguld, »som högt af färg är». Till täcke och foder föredrogs guldtyg eller »en legère broderie». Skulpturerna skulle göras rika, fjädrarna borde vara helt hvita. Två fåtöljer och fyra taburetter med tyg och snideri som det öfriga skulle äfven beställas. Hela möbeln, däri inbegripen äfven väggbonaden i alkoven, fick ej kosta mer än 6000 Rdsp. — Till möblerna i de förnämares sofrum hörde äfven de s. k. nattdukslådorna, hvilkas innehåll var af dyrbaraste art. Dessa prydliga föremål, som man ännu ehuru utan den praktfulla inredningen då och då kan påträffa i konstmarknaden, voro ofta öfverdragna med läder samt försedda med drifna och förgylda silfverbeslag, i hvilkas ornering ägarens namn och vapen ingingo. I Drottningholmsinventariet af år 1719 omtalas tvänne dylika, som värderades till 750 DS., samt två andra af drifvet och förgyldt silfver, vägande tillhopa 370 lod och uppskattade till 555 DS., utom det dyrbara innehållet. *Nattdukslådor.*

Till de finare rummens möblering hörde för öfrigt stolar och bord, speglar, gueridoner samt skåp. Stolarna, af hvilka man hade de ännu förekommande karm- och armlänstolarna samt taburetter med vridna ben och kryss, voro, som nämdt är, gärna öfverdragna med samma stoff som väggarna. Det vanligaste var skinn, antingen gyllenläder i ofvan omtalade mönster, eller ryssläder i olika färger, särskildt rödt. Vidare förekom silfvermoire, sidendamast (grön, blå, röd), oskuren sammet med guldgaloner (grön, isabellfärgad och blå, carmoisin, brun och hvit, röd o. s. v.), atlas, brokadell m. m. Bord funnos i nästan alla rum å Drottningholm. Jämte en ofta förekommande till bord använd kombination af skåp och säng, till hvilken jag nedan återkommer, var den vanligaste typen en aflång furuskifva, hvilande å tvänne med en list sammanbundna fötter. Bordsfoten, gjord af ett tämligen tjockt bräde, var platt, enkelt profilerad och stödd mot golfvet med ett par kraftigt utspringande fötter, såsom man ännu kan se i enklare rum å Drottningholm, Strömsholm och flerstädes. Denna sort bord, som användes *Stolar.* *Bord.*

[1] H. E. K. 1684 $^{5}/_{4}$.

[2] Bonne grâce: »rideau étroit qui, descendant le long des quenouilles, dans le lit à piliers ou se relevant de chaque côté dans le lit à la duchesse sert plus à parer le lit qu'a garantir de l'air.» Havard: Dictionnaire de l'ameublement.

äfven i de förnämligare gemaken, var i de flesta fall omålad, men klädd med ett bordtäcke, hvilket i praktrummen vanligen var af samma stoff som sängens omhänge och väggbeklädnaden, sålunda ofta nog ganska dyrbart (sammet, sidendamast o. s. v. med guld- eller silfverfransar); i mindre förnäma rum åter af kläde (blått, grönt, rödt, gult eller brunt). Bordtäcket var nästan utan undantag försedt med »uppslag», d. v. s. tillskuret och sömmadt så, att täcket rakt nedhängde å bordets alla sidor, en form, som gjorde enklare bord användbara äfven i förnämligare gemak. Endast i de allra »gemenaste» rummen saknade dessa bord, hvilka värderas till omkring 5 DS. eller därunder, ett dylikt öfvertåg, men voro då i stället brunmålade. Jämte denna vanliga typ förekomma andra omtalade, såsom spel- eller skrifbord, anrätts- och skänkebord, ofta nog af valnöt, med vridna fötter och kryss, med inläggningar i olika färgadt trä o. s. v. Till praktpjeserna hörde de med marmorskifva och rikt snidadt och förgyldt understycke försedda borden, så ock de tvänne i enkedrottningens alkov stående, af hvilka det ena enligt inventariets beskrifning var inlagdt med florentinsk mosaik, tenn och mässing, det andra i liknande arbete, framställande fåglar och blomster, båda å utskurna och förgylda fötter. Besökaren återfinner ännu i dag i samma rum dessa båda ypperliga föremål, som i början af förra århundradet ej värderades högre än 50 DS. stycket. Så är ej förhållandet med det vid denna tid i konungens sängkammare varande silfverbordet, som förteckningen omnämner, och hvars skifva och fot voro belagda med graveradt silfverbleck, och som innehöll »ett synnerligt vackert brädspel». Det uppskattades till 800 DS. Nämda bord befinner sig nu, ehuru utan det omtalade spelet, i Nationalmusei konstslöjdafdelning.

Speglar. Till prydnadsföremålen i rummen hörde spegeln. Den vanligast förekommande och på samma gång minst dyrbara sorten hade en enkelt profilerad med s. k. hopplist försedd, svart fyrkantig ram. Å Drottningholm funnos flerstädes dylika speglar med tunna drifna och förgylda silfverbeslag i hörnen samt upptagna till omkring 100 DS. I enklare rum, där speglar med svarta ramar omnämnas, värderas de ej högre än 12 à 20 DS. I de förnämligare gemaken brukades dock företrädesvis ramar, skurna i trä och rikt förgylda, eller de efter venetianskt mönster och stundom väl äfven ifrån Venedig härstammande speglarna med slipad glasram. Kring den senare sattes emellertid ibland ännu ett i förgyldt och skuret trä utfördt listverk. Så i enkedrottningens sängkammare och i ett af gemaken i södra fyrkanten, hvarest enligt inventariets beskrifning hängde en stor fyrkantig spegel med slipad glasram och förgyld ram af skuret bildhuggeriarbete, uppskattad till 150 DS. I enkedrott-

ningens dagar funnos å slottet dessutom tvänne praktspeglar, förvarade i sina fodral, med ovala ramar af bernsten, krona upptill och värderade till 100 DS. stycket, äfvensom en i konungens sängkammare placerad stor fyrkantig spegel med fattning af drifvet silfver och i ramen nedtill försedd med ett ur, värderad år 1719 till den betydliga summan af 800 DS. Med spegel och bord ofta bildande ett garnityr, men äfven använda ensamma, voro de s. k. gueridonerna, på en tredelad fot hvilande ställ, företrädesvis afsedda att uppbära ljusstakar.[1] Dylika funnos nästan i alla rum, äfven de enklare. De förfärdigades ofta af valnöt med svarfvad, vriden stam och ett litet beslag; voro de af enklare trä, målades de äfven i rödt och brunt. Dylika, rikt prydda med bildhuggeri och förgylda, voro i de elegantare rummen en vanlig lyx. Så i konungens sängkammare, i enkedrottningens alkov o. s. v. *Gueridoner.*

Af de gamla prydliga skåp, som man är van att anse såsom en oundgänglig beståndsdel i äldre dagars möblering, omtalas å Drottningholm i enkedrottningens tid ej många. Ett ekskåp, inlagdt med svart, samt ett par bruna furuskåp är det enda af detta slag, som förekommer. Den vanligaste typen, åtminstone i enklare rum, utgjordes af den ofvannämda möbeln, som tjänstgjorde som säng eller skåp, och hvars skifva, försedd med ett täcke af blått eller rödt kläde o. s. v., äfven brukades till bord. Af dyrbarare art var ett i enkedrottningens audiensrum stående kabinett med silfverbeslag å hög svart ebenholtsfot. Ofvanpå detsamma befann sig en klocka, å ömse sidor om hvilken voro två delvis förgylda blomkorgar af genombrutet arbete. Å klockan satt en figur å en förgyld silfverglob. I husgerådskammaren stod, då inventariet uppgjordes, ett kabinett, utvändigt lackeradt i blått, hvitt och guld, invändigt i svart och guld, å en hög i blått och hvitt lackerad fot, jämte dithörande bord och gueridoner; antagligen det ofvan omtalade af lackmakaren J. F. Luther för enkedrottningen utförda arbetet. Svarfkammaren, belägen i slottets nedre våning, hvar kan jag dock ej angifva, innehöll ett stort fyrkantigt kabinett af bernsten, framtill och å båda sidor prydt med djurfigurer af elfenben, nedtill med åtta knappar, ofvan med en figur spelande å luta, äfvenledes af bernsten, i värderingen upptaget till 1000 DS. Vidare ett mindre dylikt, som värderades till 600 DS., och om hvilket inventariet säger, att det var »mit allerhand Bildern curieux ausgezieret».[2] Slutligen å samma ställe ett stort kabinett af drifvet och förgyldt silfver, prydt med elfenbensfigurer; fötterna äfven af förgyldt silf- *Skåp.*

[1] Inventariet nämner s. 33 äfven »en oval handfatsgeridon».

[2] Jfr H. E. K. 1701 $^{28}/_{7}$ om tvänne bernstenskabinetter, som skulle öfverföras från Riga.

ver i form af svanor; invändigt klädt med röd sammet. Det värderades till 3000 DS.

Kronor. Kronor förekommo på Drottningholm endast undantagsvis. De voro gemenligen af kristall med pipor af mässing och för ordningens skull oftast täckta med ett öfvertåg af grönt lärft. Den i matsalen hängande kronan, som hade 12 ljus, värderades till 500 DS. *Mattor.* Mattor hade man blott undantagsvis i rummen. De synas i allmänhet täckt endast delar af golfvet, och hade, såsom ofvan är nämdt, vanligen sin plats under himlen, eller i sofrummen, där de oftast förekommo, under bädden. Man brukade antingen de s. k. turska golftapeterna (värderade till 20 à 100 DS.) eller mattor af trip eller kläde (ofta grönt), underfodrade med lärft samt ej uppskattade till högre pris än omkring 6 DS. Till inredningen hörde dessutom hårduksfönsterna och spiseluppsatsen (tång, eldgaffel, pust, skyffel och borste). I somliga rum förekommo vid denna tid äfven skärmar, öfverdragna med grönt kläde eller annat material (gyllenläder etc.).

I de enklare rummen var inredningen naturligtvis vida anspråkslösare. Fållbänken, ett furubord och en stol utgjorde i dem oftast hela möbleringen. Hofmarskalksrummet i den s. k. kavaljersbyggnaden t. ex. var ej annorlunda utrustadt. Observeras bör emellertid beträffande hvad vi anfört om slottsrummens inredning, att Drottningholm blott periodvis beboddes och då, som det vill synas, för hvarje gång endast kortare tid. Men en jämförelse med det samtidiga inventariet öfver Ulriksdal visar samma blandning af mycket dyrbart och mycket enkelt husgeråd, samma brist på den komfort, som sedan roccocotidens dagar alt mer och mer blifvit ett för den moderna människans trefnad oundgängligt vilkor. Såsom ett egendomligt exempel å den på Drottningholm rådande enkelheten kan anföras, att där endast fans en enda möbel, som tillnärmelsevis kan jämföras med våra soffor, nämligen en i kabinettet af södra tornet varande »lijten hvijlsäng med en madrass, pöhl och kappa under omkring», liksom rummet i öfrigt klädd med grön och gul blommig brokadell.

Å Drottningholm funnos naturligtvis äfven konstsaker. Inventariet omtalar skulpturverk, taflor, porslin och andra konstslöjdalster i ej oansenlig mängd. Då slottet, som vi sett, ej alltid beboddes, förvarades flertalet af dessa föremål vanligen i sina respektive »fouteral» i husgerådskammaren, och vi hafva därför nu mera endast ringa kännedom om

platsen, där de användes, eller huru de vid högtidliga tillfällen ordnades. En god del af dessa dyrbarheter är naturligtvis bortsopad, men af inventariets beskrifning och af det, som ännu på skilda håll inom statens samlingar såväl som hos enskilde konstvänner finnes qvar, får man en tämligen noggrann uppfattning om hvad enkedrottningen af dylika föremål tillfört Drottningholm. För den fullständiga öfversigten hänvisande till de i bilaga Lit. D. meddelade utdragen, inskränker jag mig här till att påpeka det vigtigaste.

Hedvig Eleonora och skulptörerna.

Beträffande uppkomsten af Hedvig Eleonoras konstsamlingar i allmänhet må det tillåtas mig att här lämna några upplysningar. Skulpturen hade icke att fröjda sig åt någon särskild uppmuntran af den i öfrigt för konstens alla grenar intresserade enkedrottningen. De utöfvare af nämda konst, som hon använde, voro på ett par undantag när förmågor, som knappast höjde sig till graden af klena medelmåttor. Så tidigast fransmannen Nicolas Cordier, af hvars hand man mig veterligen ej har något signeradt arbete, men som möjligen utfört den i brons gjutna byst af konung Carl Gustaf, hvilken nu mera förvaras i Nationalmuseum, dit den blifvit flyttad från Drottningholm. Det är ett tort, liflöst uppfattadt och rått utfördt arbete, som af hjältens individualitet ej återgifver just något annat än fetman. Cordier, som förekommer nämd redan 1657 och åtskilliga gånger mottager små summor i föräring, skulle enligt ett k. bref, dateradt Nykiöbing d. $^{20}/_{10}$ 1659 »effter handhen och lägenheten» betalas och contenteras med 450 DS., för hvad vet man ej, lika litet, som då han några år senare (1663) upptages såsom hafvande enfordran hos enkedrottningen af 640 DS.[1] Konstnären, om hvars vidare öden jag intet vet att förtälja, var år 1665 bland de fattiga och hjälpbehöfvande, som anropade Hedvig Eleonoras medlidande.[2] Af enkedrottningen mera använd var den från Nederlanden inkallade och redan omtalade Nicolaes Millich, hvars hufvudsakliga verksamhet, så vidt densamma berör Hedvig Eleonora, sammanhänger med dekorationen af trapphuset å Drottningholm. Burchard Precht och Caspar Schröder, hvilka vanligen pläga omtalas såsom bildhuggare, hafva för enkedrottningens räkning utfört föga annat än träsnidarearbeten. Ännu en främling, den år 1677 antagne Abraham Cæsar L'Amoureux,[3] som arbetade på Ulriksdal, och där för orangeriet gjorde ett antal af de vid denna tid moderna

---

[1] H. E. Hufvudb. 1663, fol. 310.

[2] H. K. B. 1665, fol. 77.

[3] H. E. K. 1677, $^{14}/_{5}$, $^{15}/_{5}$. L'Amoureux har äfven för M. G. de la Gardie arbetat å Wenngarn och Ulriksdal. Jfr »Skön konst». K. R. A.

statyerna i bly,[1] har af sin verksamhet i Sverge ej efterlämnat några spår. Materialet var ju också alt för användbart till allehanda andra ändamål än de rent konstnärliga. — Bland medaljgravyrens utöfvare har enkedrottningen i sin tjänst användt Johan Georg Breuer, Anton Meybusch och Arvid Karlsten. Breuers verksamhet, i synnerhet förknippad med orneringen af Hedvig Eleonoras praktsängkammare å Drottningholm, är skildrad i slottets byggnadshistoria. Den sedermera berömde Anton Meybusch, gravör och vaxpousserare, som under några år vistades i Sverge († 1702 i Köpenhamn), utförde år 1675 »två i vax putserade konterfej», för hvilka han erhöll 105 DS., och 1689 »eine kleine Schilderey wie die Kindelein zu Christo geführt werden», betald med 140 DS.[2] — arbeten, som tiden naturligtvis icke skonat. Konstnären levererade dessutom vid flera tillfällen medaljer, hvilka dock knappast präglats uteslutande på enkedrottningens beställning.[3] Så var väl ej häller fallet med Arvid Karlstens († 1718) öfver Hedvig Eleonoras 74:de födelsedag den 23 Oktober 1709 graverade minnespenning, för hvars stamp hon emellertid 1712 betalade 500 DS.[4] Lägga vi till de nu nämde slutligen en mästare, som inom en likartad konstgren — elfenbenssnidarens — hör till de yppersta, nämligen Jean Cavalier, hvilken i slutet af 1690-talet skar några af sina fina porträttbilder för enkedrottningen och därför belönades med 600 DS.[5], så är den lilla skaran af för Hedvig Eleonora arbetande skulptörer fullständigad. De krafter, som stodo henne till buds, voro, som vi sett, i det hela hvarken många eller stora, och frukterna af hennes mæcenatskap i detta hänseende ej häller betydliga.

Hedvig Eleonora och målarne.

Samtidens målare sysselsattes däremot flitigare af enkedrottningen. Det genealogiska intresset medverkade härvidlag i betydlig mån. Hon skrifver själf i ett bref till residenten Habbæus, att hon med sin gemåls och sina förfäders bilder ämnade pryda sina nybygda slott — »till ett märkeligt monument».[6] Hennes konceptsamling och räkenskaper lämna för öfrigt talrika vittnesbörd om den ifver, med hvilken hon från

[1] Jfr Leijonbergs bref af den $^6/_8$ 1686. K. R. A.

[2] H. K. B. 1675, fol. 43; d:o 1690, fol. 605.

[3] H. K. B. 1681, v. 419.

[4] H. K. B. 1712, v. 730. Jfr Hildebrand: Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar. I. S. 371.

[5] H. K. B. 1697, fol. 104. I ett bref af den $^{10}/_2$ 1697 begär Cavalier af adressaten (obekant hvem) en rekommendation för att utfå någon ersättning för de 35 porträtt i vax och 7 i elfenben han utfört för S. A. Royale; äfvensom för de 12 i vax och 3 i elfenben han gjort för prinsessorna under de tre år han varit i Sverge. »Skön konst.» K. R. A.

[6] H. E. K. 1667 $^{18}/_3$.

alla håll sökte skaffa sig bilder af sin slägt; dels genom direkt anhållan hos befryndade regenter, dels genom beställningar af samtida konstnärer. I de af Fryxell meddelade ministerbrefven förekomma dylika förfrågningar ofta omtalade.[1] 1660 låter hon skrifva och påminna sin svåger hertig Gustaf Adolf af Mecklenburg och hans gemål Magdalena Sibilla om deras porträtt.[2] Följande år afgår bref till grefven af Oldenburg med begäran om hans och hans gemåls bilder »demnach wir uns umbthun die Bildnusse oder contrefaiten unser voreltern, freunden und anverwandten zum gedächtnuss zu haben».[3] I erkänsla för denna gåfva sände hon året därpå sitt och den unge Carl den elftes porträtt. Anno 1667 afgick det förut nämda brefvet till residenten Habbæus med befallning att efter en ursprungligen bilagd, nu mera försvunnen förteckning söka skaffa underrättelser om Hedvig Eleonoras och Carl Gustafs förfäder.[4] Måhända var det som resultat af dessa forskningar man på 1690-talet från Stuttgart erhöll en del »sammanrullade konterfej».[5] I början på 1700-talet fick den vid hofvet fästade Erik Utterhielm uppdrag att i miniatyr »afskildra och infatta» enkedrottningens »kungliga och furstliga förfäder», för hvilket arbete han belönades med 2260 DS.[6] Hedvig Eleonora synes med ett särskildt intresse omfattat sin hofjunkares konst, hvars förträfflighet icke i lika mån tilltalar efterverlden. När han afslutat den nyssnämda genealogiska taflan, beordrades han sålunda att utföra en liknande öfver konung Carl den tionde Gustafs stamträd, för hvilket ändamål bref med begäran att få låna eller låta kopiera porträtt å slottet i Cleve sändes till konungen af Preussen och i lika syfte till enkehertiginnan af Orleans.[7] Taflan, som blef färdig år 1705 och ännu är att se å Gripsholm, belönades liksom hans förra arbete med 2000 DS. Samma år erhöll Hedvig Eleonora ett porträtt framställande drottning Louise af Danmark »i stort gjordt i original af en brabantsk skildrare, vid namn Lavandneux».[8] Envoyén Anders Leijonclo, som för detta konterfej skulle aflägga enkedrottningens »compliment och tacksägelse», fick samtidigt i uppdrag att begära Fredrik den fjärdes bild i samma storlek och utförd af samma hand.[9] Utter-

[1] Fryxell: Handlingar rörande Sverges historia. III. Luxdorphs bref. S. 344.
[2] H. E. K. 1660 29/12.
[3] H. E. K. 1661 14/9, 1662 10/10.
[4] H. E. K. 1667 18/9.
[5] H. E. K. 1694 22/12.
[6] H. E. K. 1704 17/6.
[7] H. E. K. 1705 21/1, 1/4, 10/5, 27/10.
[8] Jfr bref från envoyén till Danmark A. Leijonclo till Hedvig Eleonora 1704 21/12. K. R. A.
[9] H. E. K. 1705 25/2.

hielm målade ännu två liknande taflor, den ena af år 1710, betald med 1200 DS., skänktes åt hertig Carl Fredrik;[1] den andra, en genealogisk tafla öfver gustavianska familjen, blef färdig till julen 1714, betalades med 1500 DS.[2] och hade jämte de öfriga sin plats i enkedrottningens sängkammare å Drottningholm.

För Hedvig Eleonora arbetade i öfrigt flertalet vid denna tid lefvande inhemska målare. Under första tiden efter hennes gemåls frånfälle utom Abraham Wuchters, konungens i Danmark konterfejare, äfven Pierre Signiac och David Klöcker, den sedermera under namn af Ehrenstrahl välbekante och månganlitade mästaren. Räkningarna från de första åren af 1660-talet äro ej så utförliga, att man kan bilda sig någon fullständig uppfattning om arten af dessa konstnärers arbeten för enkedrottningen. Den förstnämde, Wuchters, som 1660—62 sysselsattes af Hedvig Eleonora, lämnade konterfej för 4000 DS.,[3] men återreste på hösten 1662 till Danmark.[4] Signiac, ett arf från Christinas tid, arbetade också för enkedrottning Hedvig Eleonora, såsom synes af den omständigheten, att han år 1662 hos henne har en fordran af 1120 DS.,[5] 1664 åter en å 960 DS.[6] o. s. v. Han skickades 1665 till Tyskland för att tillfredsställa enkedrottningens »envie particulière d'avoir de son travail un recueil de certaines pourtraicts», som det heter i det rekommendationsbref, hvarmed han utrustades.[7] Enligt en i hofkassaboken för år 1675 bevarad räkning (v. 306) hade han på denna resa »afkonterfejat» tjugutre furstar och furstinnor i original; för hvarje sådant porträtt erhöll han 30 Rdsp. Denna samling, som blifvit till våra dagar bevarad, såldes tyvärr för icke länge sedan å auktion[8] och gick då ur landet. Signiac fortfor efter sin hemkomst att arbeta åt Hedvig Eleonora, hvars bild han under åren 1669—71 målade 6 gånger till samma pris som de ofvannämda främmande furstarnes porträtt.[9] Vid jultiden 1675 gjorde han åter tre större porträtt af enkedrottningen, med gemål och son, för hvilka han erhöll 200 DS. Det vanliga formatet, som i allmänhet betalades med 30 DS. stycket, var det mindre, afsedt att användas i ringar eller konterfejbyssor.

---

1 H. E. K. 1710 15/6.
2 H. E. K. 1714 24/12.
3 H. E. Hufvudb. 1661. fol. 131.
4 H. E. K. 1662 27/11.
5 H. E. Hufvudb. 1662, fol. 148.
6 H. E. Hufvudb. 1664, fol. 341.
7 H. E. K. 1665 14/10.
8 Hos konsthandlaren H. Bukowski. Köparen var dr H. F. Antell i Vasa.
9 H. K. B. 1675, v. 306.

Den mest anlitade bland Hedvig Eleonoras konstnärer var utan tvifvel Ehrenstrahl, som redan från 1661 arbetade för hennes räkning. Betydliga summor, oftare öfver än under ett par tusen daler silfvermynt, utgingo årligen till honom. Det var också han, som under en lång följd af år fylde det ej oansenliga behofvet af enkedrottningens till gåfvor afsedda konterfej, som målade hela den kungliga slägten, den döda och den lefvande, i bröstbild, knästycke eller helfigur och med allegoriska framställningar, firande allehanda kungliga förträffligheter, prydde gemaken å Drottningholm, Jacobsdal och Strömsholm; han, som »afskildrade» de märkligare blommor, hvilka slogo ut i slottsträdgårdarna eller de fyrbenta favoriterna, stora och små, vare sig deras hufvuduppgift var att likt den högt älskade mopsen Courtisanen [1672 afkonterfejad ej mindre än 7 gånger] ligga på en röd kudde eller att spela en mera aktiv rol vid tidens jagtpartier. Ehrenstrahls många taflor lämna ett i sitt slag sällsynt illustreradt material till kungafamiljens intimare historia. Hans målningar af djur och växter visa en god iakttagelseförmåga, som man kanske icke så ofta återfinner i af honom utförda porträtt. Inspirationen kunde dock knappt räcka till för den mängd konterfej af samma person, Ehrenstrahl hvarje år hade att måla.

Jag kan ej bestämdt uppge, huru många bilder af Carl den tiondes drottning han årligen förfärdigat, men det torde sällan varit mindre än åtta stycken. Dessa voro i allmänhet under en längre tid repliker af ett äldre efter naturen måladt porträtt, tills åren gjorde olikheten mellan det höga originalet och dess konterfej för stor, och ett nytt porträtt ad vivum måste förfärdigas. Ehrenstrahls pris voro, i jämförelse med hvad andra målare erhöllo, ganska höga. För en bröstbild af enkedrottningen fick han sålunda vanligen 60 DS.; var den målad efter naturen 80 DS. Ett knästycke kostade omkring 115 DS. Ett ryttareporträtt af konung Carl den elfte betalas 1677 med 220 DS.[1] Den stora tafla, som framställer Carl den elftes kröning, och som ännu finnes å Drottningholm, betalades med 1400 DS.[2] Prisen å hans mindre, allegoriska målningar ses af följande anteckningar. 1676 erhöll han för Pietas, Charitas och Spes — afsedda till Jacobsdal — 480 DS.;[3] 1677 lämnade han bland annat tvänne taflor för 200 DS. stycket. Den ena framstälde »wie die Weritas durch Tempus und Prudentia entdecket und von der Justitia aufgerichtet wirdt»; den andra, i sammå storlek, Historia och Fama.[4]

[1] H. K. B. 1677, fol. 33. Det var tre alnar högt och lika bredt.
[2] H. E. Hufvudb. 1676, fol. 146.
[3] H. E. Hufvudb. 1676, fol. 203.
[4] H. K. B. 1677, fol. 32.

År 1680 ett dörrstycke för konungens audienskammare på Ulriksdal, »eine schilderey, darin vorgebildet, wie der Tugend den Mensch von der Welt zur Unsterblichkeit führt», pris 160 DS. Det är förenadt med vissa svårigheter att gifva en bild af denne konstnärs verksamhet för enkedrottningen, då hans räkningar endast undantagsvis äro specificerade. Om hans talrika arbeten å Drottningholm, vid hvars dekorativa utstyrsel han verksamt bidrog, har jag redan i det föregående talat.

Under första årtiondet efter sin gemåls död använde Hedvig Eleonora, utom Signiac och Ehrenstrahl, äfven åtskilliga andra målare, ehuru ingen af dem så flitigt som de båda nyss nämda. Så förekommer den gamle Jacob Elbfas († 1664), hvilken åren 1657—58 hade gjort ett par porträtt af Carl den elfte som barn, af hvilka det ena (äldre) sändes till Danmark, det andra kom till Gripsholm.[1] För jämförelsens skull må nämnas, att Elbfas' fordran för de båda bilderna, som för öfrigt uttogs af hans enka, var 84 DS. Vidare David Frumeri, hvars konst väl just icke mycket höjde sig öfver den vanliga handtverksmålarens, och som enligt ett kontrakt af den $^{17}/_{5}$ 1666 åtog sig att »afkopiera alla de conterfaits, som stå uti stora salen vid Grimsholm».[2] För detta, som upptog hans tid till hösten 1667, erhöll han 435 DS., d. v. s. 15 DS. för hvart och ett af de 29 porträtten. Han synes egentligen varit sysselsatt med kopiering[3] och arbetade sedermera, som vi sett, med förgyllningen i alkoven å Drottningholm, där han troligen var mera på sitt rätta fält. Frumeri dog omkring 1677.[4] Vid denna tid (1668) nämnas äfven ett par mig för öfrigt obekanta målare, Johan Hammer och David Sadewasser, hvilka utförde några (9 st.) miniatyrporträtt af enkedrottningen, som sattes i konterfejbyssor och armband. Dessa porträtt betalades med 32,16 DS. stycket.[5] En annan äfven blott tillfälligtvis förekommande målare omtalas år 1669,[6] då enkedrottningen af conterfejaren Christian von Thun för 266: 21⅓ DS. inköpte »8 stycken stora jagter», som skänktes till den unge konungen (Carl XI), och hvilka måhända ännu finnas bland taflorna af denna art i södra drabantsalen å Drottningholm.

Under det följande årtiondet voro utom de redan nämda Signiac och Ehrenstrahl i enkedrottningens tjänst tvänne andra målare, som se-

---

[1] H. K. B. 1664, v. 387.
[2] H. K. B. 1667, fol. 475.
[3] H. K. B. 1668, fol. 14.
[4] H. E. K. 1677 $^{5}/_{5}$.
[5] H. K. B. 1668, v. 80.
[6] H. K. B. 1669, v. 64.

dan i en lång följd af år arbetade för hennes räkning. Den ene var den redan omtalade holsteinaren Hans Jürgen Müller, hvilken på rekommendation af enkedrottningens broder, hertigen af Holstein, en tid uppehållit sig i Sverge »till sin perfection», som det heter i skyddsbrefvet af år 1675, och år 1678 erhöll fullmakt att vara hofkonterfejare.[1] Müller, hvars verksamhet är föga känd, arbetade bland annat på Jacobsdal och Drottningholm. Han dog år 1713. Den andre var norrmannen, kabinettsmålaren-dvärgen Anders Been,[2] sedermera (1699) adlad under namn af von Behn, hvilken från år 1679 uppfördes å hofstaten, där han hade sin plats mellan kammartjänare och »bardberare».[3] Han finnes visserligen ännu 1713 upptagen såsom varande i Hedvig Eleonoras tjänst, men hade år 1709 lämnat Sverge för att utomlands »bevaka sitt intresse».[4] Till denna resa, från hvilken jag ej vet, om han någonsin återkom, erhöll han af enkedrottningen 400 DS. Behns arbeten för Hedvig Eleonora finnas ej specificerade, då han var uppförd som målare å stat, men antagligen härleda sig många af de ännu qvarvarande bilderna af hans hand från enkedrottningens samlingar. Under 1680-talet, då Ehrenstrahl, Behn och Müller fortfarande voro för enkedrottningens räkning sysselsatta, inkallades från England genom e. o. envoyén Leijonberg Johan Sylvius, hvars verksamhet å Drottningholm jag i det föregående skildrat. Under århundradets sista decennium tillkommer till de nyss nämnda målarne David v. Krafft († 1724), en mästare af framstående rang i konsten att uppfatta och återgifva det individuela. Han omnämnes först i handlingarna från år 1695, då han på hemfärd från utlandet i Stuttgart för Hedvig Eleonora utförde sex stycken konterfej i bröstbild af det regerande furstehuset.[5] Under de följande åren intager han så småningom Ehrenstrahls plats och målade en massa porträtt af den kungliga familjen. Så 1698 af Carl den tionde, Hedvig Eleonora, Carl den elfte, Ulrika Eleonora d. ä., Carl den tolfte och prinsessan Ulrika Eleonora[6] och året därpå desamma jämte hertigen af Holstein i kroppsstorlek, alla af samma höjd till ett pris af 70 DS. stycket.[7] Samtidigt gjorde han konung Carl den elfte till häst i full kroppsstorlek,[8], för hvilket han erhöll 200 DS. Krafft målade äfven åtskilliga stora dukar med

[1] H. E. K. 1678 21/11.
[2] Jfr Fryxell: Handlingar rörande Sverges historia IV. S. 207.
[3] H. K. B. 1679 27/2.
[4] H. E. K. 1710 23/6, 30/6.
[5] H. K. B. 1695, fol. 705. För hvart porträtt erhöll han 20 RD. st.
[6] H. K. B. 1698.
[7] H. K. B. 1699, v. 776.
[8] H. K. B. 1699, v. 779.

hela den kungliga familjen eller några af dess medlemmar i naturlig storlek. Sålunda utförde han åren 1700, 1702 och 1703 familjetaflor med sju à åtta porträttbilder, 1705 enkedrottningen med unge hertig Carl, äfvenledes i kroppsstorlek. Prisen för dessa arbeten variera mellan 120 och 260 DS.[1] Jämte de årligen återkommande beställningarna å bröstbilder eller knästycken af den kungliga familjen gjorde konstnären också åtskilliga porträtt af samma familjs gäster eller vänner, såsom prins Johan Wilhelm af Sachsen-Gotha, exdrottningen af Polen, Johan Gyllenstierna, Gustaf Soop och andra. År 1704 äfven ett »a parte skilderi, worauff drei Engländer gemacht, als eine conversatione, welche mahlerey insonderheit approbirt wurde».[2] Hans förnämsta uppgift som hofkonterfejare åt enkedrottningen var naturligtvis att återgifva den åldriga konungamoderns drag, hvilka han troligen lärt känna under det sextiotal gånger han enligt sina räkningar målat dem. Han erhöll gemenligen för en bröstbild 25 à 30 DS., för ett knästycke 50 daler i samma mynt, såvida ej draperierna till äfventyrs, såsom fallet var med drottningens af Polen 1714 gjorda konterfej, voro målade »med finaste ultramarin», då han ansåg sig kunna begära något mera. Så var äfven fallet, då porträttet gjordes direkt efter det höga originalet såsom år 1706, då två dylika konterfej gjordes à 60 DS. stycket, och 1715, då Krafft fick måla den gamla enkedrottningens bild i knästycke, som sändes till konung Carl XII. Detta konterfej, för hvilket Hedvig Eleonora själf satt, betalades med 50 caroliner. Vid samma tillfälle gjorde målaren två bröstbilder, af hvilka den ena var afsedd som original för miniatyrmålning, den andra till framtida kopiering. För enkedrottningens räkning behöfdes de emellertid ej mera.

En annan artist, som under seklets sista årtionde arbetade åt den konstälskande furstinnan, var den efter Sylvii död från Paris 1696 inkallade Chauveau, hvars förut skildrade verksamhet, så vidt jag vet, uteslutande tillhör Drottningholm. För fullständighetens skull må här också nämnas ett par andra konstnärer, som under de båda sista decennierna, ehuru endast tillfälligtvis, mottogo uppdrag af enkedrottningen, nämligen arkitekten Abraham Wyandt, af hvilken hon år 1686 för 200 DS. inköpte ett »skilderi af den kungliga Residensstaden Stockholm»,[3] och konterfejaren Christoffer Thomas, som 1695 erhöll betalning af 300 DS.

---

[1] H. K. B. 1700, v. 725; d:o 1702, v. 340; d:o 1703, v. 721; d:o 1705, v. 762.

[2] H. K. B. 1702, v. 881; d:o 1704; d:o 1714, v. 746.

[3] H. K. B. 1686, v. 470.

för ett 14 qvarter högt och 13 d:o bredt skilderi framställande den kungliga familjens medlemmar.[1]

Under de sista femton åren af drottningens lifstid fortlefde af den gamla stammen och verkade för hennes räkning ännu v. Behn, v. Krafft, Müller, Utterhielm och Chauveau. Utom J. David Schwartz, som 1708 kopierar ett par porträtt,[2] tillkommer nu Johan Starbus, som i början af år 1713 skickades till Kristianstad för att måla den där varande landsflyktiga polska konungafamiljen.[3] Enligt sin i 1715 års hofkassabok förvarade räkning utförde han i sistnämda stad porträtt (knästycken) af Stanislaus Leczinskys gemål, moder och båda döttrar, för hvilka ännu bevarade taflor han erhöll 60 DS. stycket.[4]

Af det ofvan anförda synes, hvilken liflig förbindelse, som ägde rum mellan enkedrottningen och samtida konstnärer. De samlingar, hon så småningom förvärfvade, delades mellan hennes olika slott. Dyrbarheterna tyckas i synnerhet varit förvarade å Ulriksdal,[5] där enkedrottningen själf också hälst uppehöll sig. Men äfven å Drottningholm befann sig en ej obetydlig mängd konstsaker, för hvilka jag här nedan i korthet vill redogöra. Skulpturen var här, liksom i allmänhet i Hedvig Eleonoras samlingar, klenast representerad. Utom de af Millich gjorda figurerna i trapphuset förekommo i slottsrummen knappast flera plastiska föremål än de båda af samme Millich utförda marmorbysterna, framställande två af Carl den elftes år 1685 i späd ålder aflidna söner, prinsarne Gustaf och Ulrik, hvilka byster hade sin plats i enkedrottningens sängkammare och för öfrigt ännu äro qvar på Drottningholm. I ett förrådsrum innanför den s. k. svarfkammaren förvarades åtskilliga rester af konstrofven i Prag och Fredriksborg. Så tio stycken stora metallbilder (»menskor, lejon och andra djur»); ett par reliefer af brons, hvilka ingått i drottning Christinas samlingar och troligen voro arbeten af Adrian de Fries. Vidare

Konstsamlingarna å Drottningholm: skulptur.

[1] H. K. B. 1695, v. 804. Qvitto dat. Stockholm den 13 nov. 1695 »med egen hand undertecknat».

[2] H. K. B. 1708, v. 802.

[3] H. K. B. 1713, v. 929.

[4] H. K. B. 1715, v. 106.

[5] Det i arfsdelningskommissionens handlingar förvarade inventariet af år 1719 lämnar i detta hänseende intressanta upplysningar.

tvänne bronsbyster, Gustaf II Adolf och Carl Gustaf, med dit hörande fotställningar, nu i Nationalmuseum.[1]

Konstsamlingarna å Drottningholm: taflor.

Hedvig Eleonoras tafvelsamling å Drottningholm utgjordes enligt 1719 års inventarieförteckning af 209 nummer. Endast en mindre del af dessa voro uppsatta; flertalet förvarades hoprullade i slottets husgerådskammare. Såsom man af den i bilaga Lit. D. meddelade förteckningen finner, bestod samlingen, som ju ock var att vänta, i öfvervägande grad af porträtt, bland hvilka det svenska konungahusets medlemmar och enkedrottningens holsteinska slägtingar voro talrikt representerade. För öfrigt återfinner man i katalogen i synnerhet arbeten af Ehrenstrahl: porträtt, allegoriska framställningar, djurstycken och andra genreartade målningar, af hvilka flera ännu äro qvar å Drottningholm. Antalet äldre af främmande mästare utförda taflor var icke stort; det utgjorde ej mer än omkring 14 nummer. De flesta torde efter branden vid Svartsjö blifvit därifrån öfverflyttade.[2] Några af dessa målningar, bland hvilka funnos arbeten af L. Cranach, Carlo Dolce och andra, äro nu i Nationalmuseum.[3]

Historik öfver konstslöjdsamlingen.

På Drottningholm var äfven en ej obetydlig samling konstindustriföremål. Innan jag redogör för densamma, vill jag i likhet med hvad förut skett vid historiken öfver skulptur- och tafvelsamlingarna lämna några upplysningar om enkedrottningens inköp af konstslöjdens alster. Hedvig Eleonoras praktlystnad tillförde årligen genom köp eller beställningar den nu nämda grenen af hennes samlingar värderika bidrag. Räkenskaperna hafva härvidlag mycket att meddela. Jag kan endast anföra det, som i någon mån bidrager till att belysa smakriktningen hos en det sextonde århundradets konstsamlare. Främsta rummet bland inköpen tillkommer arbeten i ädlare metaller, elfenben och ädla stenar. Tidens juvelerare, guld- och silfversmeder hade i enkedrottningen en liflig och frikostig afnämare. Årliga inköp för 5 à 6000 DS. hos en och samme handtverkare höra mera till regeln än undantagen, något, som man förstår, om man minnes, att som kungliga gåfvor vid denna tid knapt brukades annat än silfver och guld. Enkedrottningen förvärfvade äfven dyrbarheter genom köp af slägter, hvilkas ekonomiska ställning under reduktionen blifvit förändrad. Jaspisskålar, pokaler af bergkristall med beslag af guld, korgar af drifvet silfver, »kabinettsaker»

[1] Katalog öfver skulptursamlingen n:ris 353, 354. Den förra modellerad af Georg Petel 1632 ad vivum och gjuten i Augsburg 1643 af Chr. Neidhardt; den senare möjligen ett arbete af Nicolas Cordier.

[2] Jfr bilaga Lit. E.

[3] Jfr G. Göthe: Nationalmusei tafvelsamling. Beskrifvande förteckning 1887.

af elfenben, såsom flaskor, kannor och skrin, kredenser af agat och andra dyrbarheter, om hvilkas värde redan namnet ger en föreställning, kommo sålunda i hennes ägo. Det var ofta hon själf, som afslutade köpen, ej alltid till säljarens belåtenhet.

Af konstindustriföremål är det för öfrigt i synnerhet porsliner, fajanser och glas, som bland inköpen oftast finnas antecknade i handlingarna. De förra skaffades dels genom den ofta nämde svenske kommissarien i Holland Johan Silfvercrona direkt från Delft, dels genom ett par i Stockholm varande holländare, Jan Adrianz och Abraham Grill. Inköpen omfattade, så vidt man af räkenskapen kan döma, hufvudsakligast holländskt fajansgods och »indianiskt», d. v. s. genom ostindiska kompanierna infördt kinesiskt porslin. Sålunda köptes 1668 från Delft för 299 DS. en kista fajans, hvars innehåll angifves såsom stora och små fat, kannor, smöraskar och annan till dagligt bruk afsedd vara;[1] 1690 och 1692 genom den ofvannämde Johan Silfvercrona bland annat diverse stora »parterres», med hvilken benämning åsyftas de för trädgårdens dekoration afsedda, ofta å marken placerade urnor, af hvilka ännu ett stort antal, ehuru mestadels af något senare datum, finnes qvar.[2] Åren 1695 och 1698[3] gjordes inköp för öfver 1400 DS. af indianiskt porslin och holländska fajanser från Jan Adrianz och år 1699 af samme man för 2479 DS. kinesiskt porslin. Förteckningen nämner bland annat genombrutna skålar, ljusstakar, kannor med lock, vinkannor utan dito, kaffe- och chokoladkoppar, små kärl med förgylda knappar å locket, röda thékannor etc.[4] Chinoiseriernas tid förkunnar sitt annalkande genom inköp sådana som t. ex. sistnämda år 11 st. kinesiska solfjädrar à 1 dukat stycket; 1703 jämte annat från Abr. Grill också ett par kinesiska porslinsdockor à 10 caroliner m. m.[5] Glas köptes redan 1669 från Venedig för närmare 900 DS. Enligt förteckningen omfattade detta köp både enklare och mera utsirade stora pokaler från Murano.[6]

Ehuru det säkerligen för historiken om den äldre svenska konstslöjden skulle vara af något intresse att undersöka enkedrottningens förhållande till samtidens konsthandtverkare i allmänhet, särskildt guldsmederna, kan jag här ej sysselsätta mig med en sådan skildring; utan får inskränka mig till att nämna ett enda dylikt handtverk, nämligen

[1] H. K. B. 1668, v. 215.
[2] H. K. B. 1690, fol. 94; 1692, fol. 80.
[3] H. K. B. 1695, fol. 70; 1698.
[4] H. K. B. 1699, v. 594, 596.
[5] H. K. B. 1703, v. 771.
[6] H. K. B. 1669, v. 447.

glassnidarens, då alster af detta förekommo i samlingarna å Drottningholm. Hedvig Eleonoras glassnidare hette Christoffer Elsterman och omtalas i handlingarna första gången år 1692.[1] Han utförde då 12 st. skurna glas för 170 DS. till en af den bekante guldsmeden Petter Henning gjord spegel med beslag af guld. Denna praktpjes, som för öfrigt kostade närmare 6850 DS., skänktes af enkedrottningen till hertiginnan af Holstein-Gottorp.[2] Under följande år sysselsattes Elsterman flitigt med beställningar af allehanda art, såsom höga pokaler, bägare, sexkantiga glas, flaskor och kredenstallrikar, i allmänhet prydda af enkedrottningens namnchiffer med kunglig krona och omgifvet af genier. För pokalerna erhöll han 10 à 12 DS.; för bägare 10 DS.; för vinglas 2—3 caroliner, för tre kredenstallrikar med sex glas och en karafin 30 caroliner o. s. v. Särskildt åren 1700 och 1714 ornerade han åtskilliga för Drottningholm afsedda glas.[3] Så vidt jag vet, finnes af denne handtverkares arbeten nu mera ingenting öfrigt.

Konstslöjdsamlingen å Drottningholm.

Större delen af enkedrottningens konstindustrisamling befann sig, såsom jag redan anfört, å Ulriksdal. Men äfven å Drottningholm var, såsom man i 1719 års inventarium kan finna, åtskilligt af denna art. Förteckningen (jfr bil. Lit. D.) omnämner porsliner och fajanser, orientaliska emaljer, diverse föremål af terra sigillata, glas, serpentin, bernsten och elfenben. Porslins- och fajanssamlingen uppgick till omkring 350 nummer. För såvidt man af inventariets enkla beskrifning kan döma, utgjordes den hufvudsakligast af fajanser från Holland, särskildt Delft, och af kinesiskt porslin. Af det förra slaget nämnas stora urnor i blått och hvitt, garnityrer af 5 pjeser (3 urnor, 2 »bägare»), större och mindre fat och tallrikar, äfvensom pyramider och ljusplåtar. Af mångfärgadt holländskt fajansgods fans bland annat ett garnityr af 5 pjeser — tre med och två utan lock (enligt inventariet: brokigt delft-porslin i blått, grönt, rödt och hvitt). Kinesiskt porslin förekom af alla slag från det enkla blå och hvita till förnäma exemplar af familjerna verte och chry-

[1] H. K. B. 1692, v. 100.

[2] Jfr Fryxell: Handlingar rörande Sverges historia. III. S. 245. Carl den elfte skänkte enligt hvad Bolle Luxdorph meddelar vid samma tillfälle »ett nattbord med tillbehör af guld» värdt 8000 dukater.

[3] Jfr H. K. B. 1698; 1700, v. 659—61; 1701, fol. 98; 1706, v. 735; 1714, v. 735; 1715, v. 732.

santhemo-peonnienne. Särskildt mötte man théservisens olika beståndsdelar, såsom koppar, kannor, sköljskålar o. s. v. Det är för öfrigt omöjligt att af den summariska förteckningen bilda sig någon exakt uppfattning om samlingens beskaffenhet.[1] I sammanhang med porslinet äro att nämna de orientaliska emaljerna, runda eller fyrsidiga och platta théburkar af den kända arten, hvilka med öfriga théredskap inkommo till Europa, och af hvilka äfven funnos några å Drottningholm; äfvensom arbeten i terra sigillata (hvit med röda och förgylda blommor eller brun). I serpentin fans ett ännu qvarvarande garnityr af kannor, skålar och fat; af glas en mängd olika föremål, mestadels ritade med enkedrottningens namn och sannolikt till största delen utförda af hennes glassnidare, den ofvannämde Chr. Elsterman. Af konstslöjdalster må, utom de i det föregående omnämda, påpekas: 4 st. taflor af drifvet silfverbleck, 4 dito »af sten inlagda» framställande Marias bebådelse och tre stycken »perspektiv», italienska mosaikarbeten, som för öfrigt ännu finnas i Nationalmusei samlingar; ett brädspel af bernsten i rödt fodral, invändigt klädt med röd sammet och värderadt till 400 DS. samt den ännu i enskild ägo bevarade grupp af elfenben, framställande Christi nedtagande från korset, hvilken kommit till Lofö kyrka och därifrån sedermera blifvit försåld.

[1] Af ett visst intresse är en förteckning öfver porslinet i enkedrottningens sängkammare. Jfr bilaga Lit. F.

Trädgårds-anläggningarna vid Drottningholm.

ill Drottningholms byggnadshistoria hör också en redogörelse för anordningen af slottets närmaste omgifning. Det är ramen till taflan — af 1600- och 1700-talets människor betraktad såsom fullt ut lika nödvändig som boningens inre dekoration. Den djärfhet, med hvilken man grep sig an att omskapa landskapet, är ett återljud från renässanstiden och af intresse för de bidrag, som därigenom lämnas till smakens historia. Hvad denna tid ville var icke naturens enkla skönhet, utan en klipt, i sirliga ornament formad, regelrätt skapelse med perspektiv och labyrinter, kaskader samt här och där i det gröna en gudom, som af antiken åtminstone lånat namnet. Stelt, tungt, precist, men ändå onekligen med en viss storhet. De skiftningar natursinnet, omedvetet följande den poetiska smakens utveckling, undergått sedan förra århundradet är ett kulturhistoriskt drag af stort intresse.

Hvad man i våra dagar ser i parkerna kring Drottningholm är lika litet egnadt att gifva någon bild af Hedvig Eleonoras anläggningar som om ställets äldre utseende. Tiden har farit hårdt fram här, och utan fantasi och Dahlbergs ovärderliga Suæcia antiqua kan man icke bilda sig en föreställning om den förändring näjden undergått och all den härlighet, man mot slutet af 1690-talet där sett uppstå. Någon afbildning af omgifningen kring det under Johan den tredje bygda Drottningholm finnes, som nämdt är, icke; den älsta qvarvarande karta jag känner är Gabriel Bodings af år 1745,[1] och den uppfattning, man förmår skaffa sig af traktens utseende vid tiden för slottets anläggning, kan

[1] Förvarad i K. landtmäterikontoret.

sålunda endast grundas på byggnadsräkenskapens sparsamma notiser, hvilkens värde dessutom i betydlig grad förminskas genom det dåliga skick, hvari många af dessa handlingar befinna sig. Med full visshet kunna vi emellertid säga, att trakten kring det nuvarande slottet på 1660-talet hade en annan karaktär än i våra dagar. Det stora af lindalléer inramade plan, som utbreder sig bakom byggnaden och först så småningom öfvergår i kuperad mark mot Kina och Kanton, var på Hedvig Eleonoras tid en af skog bevuxen mot Mälaren sakta sluttande bergsmark med kärr och myr mellan de här och där i dagen framträdande klipporna. Vid de höga vallar, som nu bilda öfvergången till den bortre delen af parken, funnos tvänne berg, af hvilket det större synes legat längst åt norr; för öfrigt höjde sig klippgrunden här och hvar öfver jordytan, särskildt där nu de norra alléerna snörrätt utbreda sina oklanderliga plan. På norra sidan om dessa alléer befann sig ett vidsträckt kärr, som genom omgifningens ursprungligen bergiga natur ej kunde finna något aflopp åt sjösidan. Hela trakten var bevuxen med gammal ekskog, som troligtvis här som annanstädes vid Mälaren gått ända ned till sjöstranden, ty handlingarna veta att förtälja om borthuggning af stora ekar ända inpå den nuvarande borggården åt landsidan. Samma slags träd växte äfven å qvarnbacken, den nu så kallade malmen. Det var skog, vatten och berg man hade att öfvervinna för att gifva näjden det utseende tidens smak kräfde af en kunglig lustgård. Och under de sista decennierna af 1600-talet omskapades i enlighet med dessa fordringar det blida mälarlandskapet till en fransysk parterre à la mode.[1]

Det yttre arbetet började samtidigt med slottsbyggnaden, men drefs under de första tjugu åren endast med ringa fart. Under denna tid började man planera i främre delen af parken (1664) samt ordna platsen mellan slottet och den nuvarande terrassen å vestra sidan. Hela denna plan, som ursprungligen sluttade mot den nuvarande trädgården, erhöll sin karaktär redan 1665, ehuru terrassmuren med dess balustrad först senare uppfördes. I slutet af detta årtionde började anläggningen af alléerna, men arbetet synes ända till 1680-talet hufvudsakligast gått ut på afledning af vatten, omkullhuggning af ekar och torfskärning i den nya trädgården. Enligt hvad jag förut påpekat tillhöra parkanläggningarna kring Drottningholm icke Nicodemus Tessin d. ä., vid hvars död de knapt voro mer än påbörjade. Men från och med 1681 blir utgiften till »stora trädgården» en under några år bortåt ständigt växande post. Ledningen af byggnadsväsendet vid Drottningholm, liksom af

[1] Källorna till framställningen af parkanläggningarnas historia äro att finna i verifikationerna till dessa års räkenskaper.

trädgårdsanläggningarna däromkring, öfvertogs, såsom läsaren sett, efter den gamle Tessins bortgång af sonen, den ännu icke trettioårige, af den kungliga nådens varmaste solsken omgifne kammarherren och hofarkitekten Nicodemus Tessin d. y. Han hade vid denna tid, om man vågar tro Crusenstolpes arkivaliska källor,[1] nyss hemkommit från en andra utrikes resa, företagen 1678, för att han vidare skulle »excolera sin profession och särdeles i jardinagen inhämta den kunskap, som i framtiden kunde requireras», hvarvid han särskildt vid Versailles och andra franska slott under ledning af den ryktbare Le Nôtre studerat trädgårdsväsendet och vattuverken, något hvarom hans i Nationalmuseum förvarade rika studiesamling också lämnar vittnesbörd. Tvifvelsutan hade Tessin själf kort efter sin hemkomst uppgjort ritningen. Ty då marquis de Feuqière, hvilken enkedrottningen år 1683 ombad att skaffa en trädgårdsmästare och en fontäniör,[2] erbjuder henne den nyssnämde Le Nôtres biträde, svarar Hedvig Eleonora, att hon redan ett par år förut stadfästat den plan, enligt hvilken arbetet i lustträdgården sedermera bedrifvits, och att hon icke utan att alldeles börja om på nytt kunde öfvergifva den samma. År 1681 sattes sålunda trädgårdsarbetena i gång. Under detta och följande fem år fortgingo sprängningarna vid de i handlingarna så kallade stora och lilla bergen, hvilka, efter hvad jag nyss nämde, lågo ofvanför de ännu qvarvarande vallarna bakom den plats, där Herkulesfontänen sedan anlades. Någon exakt uppfattning om storleken af detta arbete kan man visserligen icke bilda sig, men då sprängningen oafbrutet fortgick under sex års tid, måste man nog — ehuru sprängämnet endast utgjordes af krut — anse de af berget borttagna delarna ganska betydliga. Den omfattning arbetet erhöll torde berott dels på afsigten att förlägga trädgården i jämna plan, dels ock å behofvet af sten till öfriga anordningar. Detta material behöfdes nämligen först och främst till den stora med gråstenshvalf murade kanal, som från det s. k. träsket på norra sidan drogs tvärt igenom trädgården för att bereda vattnet affall till sjön (1682—83). Det behöfdes likaledes till de långa grafvar med hvalf af gråsten, som famnsbreda och 2 alnar djupa fördes fram midt i alléerna och för öfrigt nästan öfveralt i den nyanlagda lustgården, äfvensom till grund för de murar, med hvilka parken så småningom omgafs.

Af tidens trädgårdskonst voro de vigtigaste dekorativa elementen, utom parterrens sirligt ritade mönster, dess klipta häckar och träd, framför alt terrasser, kaskader och dammar. År 1683 började man

[1] Huset Tessin. I. S. 324.
[2] H. E. K. 1683 17/4, 4/8.

uppföra den långa, ännu ungefärligen i gammalt skick qvarstående terrassmur, som begränsar vestra borggården mot trädgårdssidan. Denna mur är beklädd med gotlandssten. I fälten mellan nicherna inmurades småsten, som mestadels plockats på Brunkeberg. För öfrigt uppfördes nu ock de ännu synbara lägre terrasserna, hvilka omgifva den så kallade stora parterren, d. v. s. det stycke af trädgården, som ligger hitom Herkules fontän, från slottet räknadt. *Terrasserna.*

De mest omfattande arbetena i trädgården vid Drottningholm, och hvilka i betydlig mån gåfvo densamma sin karaktär, voro dock de i byggnadshandlingarna omtalade arkaderna och kaskaderna. Såsom jag förut meddelat, fortgingo under loppet af flera år vidsträckta sprängningar vid de tvänne bergshöjderna midt i trädgården. När dessa voro borttagna, började man genast utföra ofvannämda arbeten. Som dessa trädgårdens prydnader emellertid nu äro helt och hållet aflägsnade, och gravyrerna i Suæcia antiqua ej äro gjorda i nog stor skala för att gifva oss bestämd ledning, är det ganska svårt att bilda sig en föreställning om utseendet af trädgårdens fonddekoration. De s. k. arkaderna utgjorde *Arkaderna.* den ofvannämda bergshöjdens arkitektoniska sidobeklädnad åt norra och södra alléerna samt på insidan åt den i rät linie från Herkulesfontänen löpande midtelgången. De stodo sålunda ungefärligen å båda sidorna om de nu qvarvarande vallarna. I enlighet med Tessins ritning gjordes år 1686 kontrakt med några stenhuggare från Gotland om utförandet af sex stycken arkader, »som skola stå mot ändarna af berget, der kaskaderna skola komma emellan, nämligen en mot yttersta ändan af berget, och två på hvar sin sida midt uti» (d. v. s. å ömse sidor om den nyssnämda midtelgången); för hvar arkad skulle utbetalas en summa af 600 DK. eller för alt sammans 3600 DK.[1] Detta arbete var i det närmaste fulländadt på hösten 1687.[2] Om dess utseende lämnar en i Nationalmuseum förvarad teckning med påskrift »sidan af kaskaden vid Drottningholm» en antydan.

Mellan arkaderna anlades åt slottssidan under åren 1688—1690 de så kallade kaskaderna. Kontrakt om utförande af alt stenhuggeriet af *Kaskaderna.* gotlandssten för ett pris af 3200 DK. uppgjordes i November förstnämda år. För murningen af den norra hälften skulle erläggas 800 DK. och »24 daler till en jacka» samt lika mycket för den södra. Båda sidorna voro färdiga mot slutet af år 1689.[3] Såvidt man af byggnadshandlingarna kan sluta, bestod detta arbete af tre olika höga gråstensmurar

[1] D. B. R. 1686, fol. 208.
[2] D. B. R. 1687, v. 168.
[3] D. B. R. 1688, v. 141 ff. samt 1689, v. 109.

med hvalf emellan och framför dem en kanal eller bassin. Å murarna voro de ornamentala detaljerna såsom listverk, ramstycken o. s. v. af gotlandssten; i fälten mellan pilastrarna fästades smidjeslagg; å den nedre muren, från hvars framsida vattnet genom lejonhufvud skulle utströmma i musslor, voro nichformiga fördjupningar mellan rusticerade pilastrar. · Denna anläggning blef, åtminstone hvad vattensprången angår, aldrig fulländad.

Dammar och vattenkonster.

En framstående plats bland parterrens af tidens smak fordrade dekorativa element intogo äfven, som nämdt, dammarna och vattenkonsterna. Det, som af dylikt finnes qvar från Hedvig Eleonoras dagar, är icke egnadt att gifva den aflägsnaste aning om all den möda och kostnad, man härå nedlagt. Ty af alt, som under enkedrottningens tid utfördes till slottets och dess omnäjds förskönande, har intet så blifvit förstördt som de omfattande arbetena för vattenledningen till kaskadernas och dammarnas behof. De senare ha nästan alla blifvit igenlagda och få äro de, som nu mera känna, från hvilket håll ledningarna en gång dragits fram. Såsom förut antydningsvis blifvit nämdt, hade enkedrottningen 1683 låtit från Frankrike införskrifva en fontäniör, hvilken också vid denna tid anlände till Sverge och 1684 uppfördes å Drottningholmsstaten med 700 DS. i årlig lön. Hans namn var Louis de Cussy. Från och med sistnämda år börjar arbetet för anordnande af vattensprången inom trädgården. År 1682 blef den stora dammen, i hvilken sedermera Herkulesgruppen uppsattes, anlagd; ett par år senare upptogos å planen mellan nämda grupp och kaskaderna ej mindre än tio stycken dammar af olika storlek och form, om hvilkas läge och utseende byggnadshandlingarna och Swiddes gravyr af år 1694 öfver bakre delen af Drottningholms trädgård lämna tillförlitliga upplysningar. På hvardera sidan om midtelgången voro sålunda två ovala och två runda dammar grupperade kring en större i medelpunkten liggande bassin.[1] På ömse sidor om trappan, som förde ned till den s. k. stora parterren, befunno sig å den plats, där nu tvänne höga grupper af bladväxter pläga vara utsatta, två runda, mindre dammar. År 1694 började man arbeta å ännu en dam i den breda allén bakom Herkulesfontänen. I byggnadshandlingarna omtalas den vanligen under namn af Neptuni åttkantiga bassin. Jag skall snart i sammanhang med berättelsen om trädgårdens plastiska dekoration redogöra för anledningen till benämningen. Dammen förenades

---

[1] Dammarnas storlek var enligt byggnadsräkenskapen: de två större aflånga dammarna 43¾ aln. långa, 24 aln. breda, 2 aln. djupa; de fyra ovala 24 aln. långa, 16¾ aln. breda, 7 qvarter djupa; de fyra runda 17½ aln. 7 qvarter djupa.

1696 med de öfriga ledningarna och dekorerades, som man antog tills vidare, med en krona af metall.

Huru träskartad marken kring Drottningholm än var, fans vatten till alla dessa anläggningar ej att få på nära håll. Genom att jämföra verifikationerna till arbetsräkningarna och Bodings karta af år 1745, å hvilken äfven den gamla ledningen är angifven, finner man, att det togs från tvänne i nordvestlig riktning från slottet varande dammar, den ena, mindre, belägen invid gränsen till Hosta gärde, den andra, större, den s. k. rättaredammen, söder om den föregående vid Rättaretorpet nära gränsen af Rörby ägor. Vattnet leddes sedermera i sydostlig riktning genom det s. k. ladugårdsgärdet, förbi den dåvarande ladugården genom storängen eller ladugårdsängen och in till trädgården på en punkt, som enligt Bodings karta låg ungefärligen rakt nordvest om kaskaderna. Ledningen utgjordes af timmerstockar, hvilka borrades till en vidd af 6—8 tum och nedlades i djupa grafvar. Arbetet var förenadt med åtskilliga svårigheter »för det mykla vattnet och orenligheten» samt fortgick från år 1684 ända inemot slutet af årtiondet, hvarvid dock de tvänne sista åren upptogos af redan nu behöfliga reparationer.

Den sista delen af Drottningholms trädgård, som under Hedvig Eleonoras tid anlades, var den nu trädbevuxna vidd, som är belägen mellan de gamla kaskaderna och Kanton. Gravyren från år 1694 i Suæcia antiqua, som visar en omfattande komplex af uppvuxna häckar, är, såsom lätt inses, en fantasiskapelse. Anläggningarna hade vid denna tid ej hunnit så långt och torde ej häller haft ett sådant utseende. Man började visserligen redan 1689 att planera och gräfva ytterst i stora trädgården, såsom rubriken vanligen lyder; men ännu 1702 var den stora platsen närmast bakom kaskaderna så litet ordnad, att man blott var sysselsatt med nedhuggning af ekar, ett träd, mot hvilket man å Drottningholm fört ett formligt utrotningskrig. Från nyssnämda år blefvo emellertid de fyra planer, som Bodings karta har att uppvisa, och hvilka, enligt kontraktet med dalkarlarne, omfattade 6250 qvadratfamnar, ordnade. De höjdes 7 qvarter öfver alléerna, och på ömse sidor om midtelgången uppfördes murar af gråsten med sandstensbeklädnad. Då arfsdelningskommissionens berättelse affattades, d. v. s. under det första tjugutalet af förra århundradet, intogs platsen närmast bakom kaskaderna ännu af »4 stora uppå jämne vallar upphöjde samt med häckar inneslutna qvarter», belagda med torf; och 1745, då Bodings karta upprättades, utgjorde de enligt den till samma karta fogade beskrifningen fortfarande »vilda backar med dubbla häckar». Bakom dessa fyra planer låg den s. k. stora bosquetten eller labyrinten, om hvars

Planerna bortom kaskaderna.

Labyrinten.

anläggning och utseende jag tyvärr ej kan lämna många andra upplysningar än de, som meddelas i arfsdelningskommissionens handlingar, hvars beskrifning jag här nedan anför. »Sist och mot ändan af lustträdgården, heter det, tager den angenäma och behageliga stora bosquetten vid, hvilken till 300 alnars längd och 200 alnars bredd är af mer än 6000 trän, endels tysk hakbok och dels svensk al planterad, varandes samma trän nu till 12 à 15 alnars höjd klippta och jämnade samt denna präktiga parken från alla hörnen och sidorna med åtskilliga korsgångar och små cabinetter såsom labyrint eller irrgård igenom bruten, hvilka ock änteligen ända till (sluta i) en midt uti lämnad stor fyrkantig plats af 70 alnars längd och 50 i bredd — — som på alla sidor — med skurna pallisader, nicher och fördjupningar är dekorerad.» I beskrifningen till Bodings karta heter det blott »en skogslund af allehanda löfträn med sådana gångar genomskuren, som figuren visar.» Å den till gravyrerna i Suæcia antiqua fogade Ichonografia arcis Drottningholmensis, som saknar årtal, finnes emellertid denna labyrint afbildad på ett med framställningen å nyss nämda karta alldeles öfverensstämmande sätt. Hela denna anläggning var, som jag förut omtalat, inhägnad. Från borggården ända upp till tvärallén vid kaskaderna gingo nämligen 5 alnar höga murar, hvilka, på grund af gråsten, murades af tegel och täcktes med järnbleck.[1] De gingo, såsom också af gravyrerna synes, å ömse sidor utom lindalléerna. Deras uppförande var, särdeles å södra sidan, förenadt med stora svårigheter till följd af den lösa lergrunden. På andra sidan kaskaderna och ända upp till höjderna bakom den ofvannämda »stora bosquetten» utgjordes stängslet af långa träplank.

Järnportarna.

I historien om Drottningholms lustträdgård utgör berättelsen om de för densamma utförda järnportarna äfven ett kapitel, hvilket jag så mycket mindre vill förbigå, som nämda arbeten ur konsthandtverkets synpunkt äga ett visst intresse. År 1695, då arbetena inom trädgården, såsom vi sett, tämligen betydligt framskridit, gafs befallning att förfärdiga ett staket och tvänne portar af smidt järn, afsedda att fylla öppningarna mot slottet, hvarigenom den nya anläggningen, hvilken, såsom jag förut omtalat, var försedd med murar och plank rundt om, skulle blifva full-

[1] D. B. R. 1686, 1687.

ständigt inhägnad. Vid Drottningholm fans en på staten uppförd smed,[1] till hvars hjälp nu en gesäll antogs. En modell till det ornament med enkedrottningens namnchiffer, krona och löfverk, som skulle placeras öfver själfva portarna, utfördes detta år efter Johan Hårlemans ritning af bildhuggaren Caspar Schröder.[2] Omkostnaden för inköp af järn etc. gingo första året till 470 DS. På hösten uppgjordes med kopparslagaren mäster Johan Grimsten kontrakt om utförande af »alt det ornament och zirat, som skall komma öfver portarna på jerngallerverket — — midt emot långa alléerna på båda sidor närmast åt slottet». Blomverket skulle drifvas i koppar, som lämnades honom af befintlig gammal skrot,[3] vara lika å båda sidor och kosta för hvarje port 100 DS. Arbetet var färdigt vid sommarens början 1696. Gallerverket ströks med grön oljefärg och alla ornament och spetsar förgyldes af den för öfrigt äfven inom slottet sysselsatte så kallade bataljmålaren Daniel Stawert. Omkostnaderna under andra året gingo till 377 DS. Följande år började man arbeta på den ena af de större portar af smidt järn, som skulle sättas å norra och södra öppningen af den utmed kaskaderna löpande tvärallén. Samme bildhuggar Schröder, som utfört modellen till de först färdiga portarnas ornamentala prydnad, gjorde äfven nu efter Hårlemans ritning en modell af trä till siraten kring enkedrottningens namnchiffer. Kontrakt upprättades angående smidet till norra portalen med smeden Mattis Kesemacker, som för 466 D. 21 $^{1}/_{3}$ öre smt skulle af eget järn förfärdiga det betingade arbetet.[4] Ornamentet, bestående af löf- och blomverk med kunglig krona öfver enkedrottningens namn, rosor i frisen etc., borde af eget material utföras af guldsmeden Christoffer Höneman för en öfverenskommen summa af 320 DS. »fast nättare, som han utlofvat, än de förledna år opsatta och af kopparslagaren Grimsten förfärdigade ziraterۥ». Då emellertid den nämde guldsmeden »icke kunde detta arbete försvarligen utföra», öfvertogs det på samma vilkor af en annan handtverkare, tillhörande samma yrke, Johan Ulrich Kick, som till vederbörandes belåtenhet gjorde det färdigt hösten 1697. Af anteckningar å verifikationerna framgår,[5] att de af Grimsten utförda portarna såsom mindre

---

[1] Han hade 160 DS. i lön; hans gesäll till lön och kläder 72.31.8 DS. D. B. R. 1695, fol. 3.

[2] Schröder fick för modellen 13 $\frac{1}{8}$ DS.

[3] »Det af skrotkopparen till blomverken öfverblifver och afklippes, huru smått det ock är, skall af mr Johan Grimsten redeligen tillbaka — åter levereras och tillbaka vägas och troligen med omgås och handteras.» D. B. R. 1695, v. 213.

[4] D. B. R. 1696, v. 223.

[5] D. B. R. 1697, v. 225, 229.

lyckade flyttades till ingångarna vid kaskaderna, hvaremot den af Kesemacker och Kick förfärdigade, för norra långmuren afsedda siratporten fick sin plats vid ingången till allén midt framför kyrkan, hvarest den ännu qvarstår. Orneringen å den södra af Drottningholms smeder år 1698 arbetade järnportalen utfördes af samme Johan Ulrich Kick och blef färdig år 1699. [1] Grimstens portar äro nu liksom de trädgården omgifvande murarna aflägsnade, så att vi icke kunna bilda oss något omdöme om arten af deras utförande; de andra åter, som tiden skonat, ehuru han farit hårdt nog fram med deras prydliga ornament, qvarstå ännu på den plats de erhöllo i riksenkedrottningens tid och lämna goda vittnesbörd om sin mästares handtverksskicklighet.

Statyer och grupper.

Jag har redan i förbigående omnämt, att till dekorationen af riksenkedrottningens lustträdgård äfven användes åtskilliga plastiska konstverk, hvilkas historia jag nu här i korthet vill berätta, för närmare upplysningar dock hänvisande till en föregående undersökning. [2] Figurerna, som uteslutande äro af brons, hafva ganska olika ursprung, men äro alla komna till Sverge såsom krigsbyte. En del togs vid eröfringen af den så kallade lilla sidan af Prag i Wallensteins där belägna palats, en annan hemfördes som minne af svenskarnes vistelse å Fredriksborgs slott i Danmark under Carl den tionde Gustafs tid. Ännu en annan del, som visserligen blef använd å Drottningholm, men ej till dekorativa ändamål, kom vid samma tillfälle från Kronborg. Under den tid, som förflutit mellan bronsernas hitförande och deras uppställning å Drottningholm, hade en del ingått i drottning Christinas konstkabinett, af hvars rika skatter den utgjorde nästan det enda, som lämnades qvar; en del hade under den konstälskande grefve Magnus Gabriel de la Gardies glansdagar blifvit uppstäld i parken vid Jacobsdal; några hade förts till Gripsholms slott; ännu andra omtalas vid en år 1661 anstäld inventering af Logården såsom där qvarliggande. Hedvig Eleonora, konstälskande som de båda nyssnämda, förenade de spridda delarna på sitt nyanlagda lustslott. Angående tiden för uppsättningen af dessa bronsverk i trädgården å Drottningholm, kan man säga, att det skedde mellan åren 1684

[1] D. B. R. 1698, v. 186. Kontrakt med J. U. Kick om förfärdigande af egen koppar af den andra järnportalens sirater för 320 DS. Sthlm d. 6 April 1698. Jfr. v. 184.

[2] Jfr J. Böttiger: Bronsarbeten i Sverge af Adrian de Fries.

och 1704, ehuru flertalet figurer redan på 1680-talet kom på sina platser. Under denna tidrymd fingo sålunda de fyra ännu qvarstående grupperna i hörnen kring den så kallade stora parterren sin plats. Det var Bacchus lekande med en satyr, Apollo med båge närmast slottet samt mot kaskaderna Neptunus med sin treudd och Laokoonsgruppen, hvilka alla tillhört Wallensteins slott i Prag.[1] Följande år erhöllo Brottarne samt Adonis och Venus sina platser i hörnen vid den nedersta låga trappan, som förde till parterren, hvarest de till våra dagar fått förblifva. Å den låga, nu mera knappast märkbara terrassmuren midt i trädgården uppsattes 1686 i hörnen vid trappan tvänne bronser från den Wallensteinska fontänen, de samma, som ännu qvarstå, och 1691 ytterligare två andra, hvilkas plats synes af Swiddes gravyr och som af densamma att döma voro Minerva och okunnigheten samt den af en äldre tysk mästare utförda gruppen Mars, Venus och Amor, båda nu placerade å slottsterrassens balustrad. Anno 1686 sattes de båda Tritonerna, som tillhört Christian den IV:s fontän å Fredriksborg, i två, nu mera igenlagda runda dammar, som lågo å ömse sidor om nedersta trappan till parterren och som äfven finnas utmärkta å gravyrerna i Suæcia antiqua. Följande år kom äfven Herkulesgruppen å sin nuvarande plats. Det var den 15 September, och folket, som arbetade i »stort slagregn», fick »efter Hennes Kongl. Maj:ts nådigste förordning i recompans ett fat öl». De fyra bronsfigurerna omkring piedestalen torde samtidigt blifvit uppsatta. Anordningen af dessa figurer gjordes efter den af Adr. de Fries i Augsburg upprättade fontänen och ej efter hans springbrunn å Fredriksborg. År 1698 omtalar räkenskapen, att piedestaler förfärdigats för två statyer i de båda aflånga bassinerna å planerna bakom Herkules fontän, och i arfsdelningskommissionens handlingar finnas dessa figurer äfven omnämda såsom »två liggande barn». De ifrågavarande bronserna äro tvifvelsutan de båda, till Fredriksborgsfontänen hörande putti, som nu mera äro placerade å terrassbalustraden vid slottet, hvarest de för öfrigt snart nog döljas af den vilda vinrankans yppiga bladverk. 1702 uppsattes å sin nuvarande plats de fyra bronsvaserna, af hvilka åtminstone tvänne — med Wallensteins vapensköld — tillhört denne furste, och ett par år senare flyttades tvänne lejon med genier, som tillhört Fredriksborgsfontänen, från Ulriksdal och placerades vid den norra järngrinden, som leder in till lustgården. Å motsatt sida stodo vid tiden för arfsdelningskommissionens berättelse två hästar af brons, tillhörande konstrofvet från Prag. Enligt samma källa, som äfven af gravyrerna

[1] D. B. R. 1684, v. 269. Piedestalerna efter Tessins ritning höggos i gotlandssten af Anders Brokamp för 350 DK. stycket.

bekräftas, voro de båda, vanligen Nereus och Salacia kallade, statyer, hvilka ännu stå å balustradens hörn mot trappan, som leder ned till parterren, vid denna tid där placerade. Jag har härmed ungefärligen angifvit de plastiska ännu qvarvarande konstverk, med hvilka enkedrottningen lät pryda den egentliga lustträdgården. För fullständighetens skull vill jag i detta sammanhang omtala ännu några arbeten af samma art, som antingen nu mera äro förlorade eller ej kommo att användas såsom ursprungligen varit meningen. Till de förra hör den basrelief af bly framställande Numa och Egeria, som förfärdigades af Nicolaes Millich 1687 [1] och samma år insattes »i arkaden på södra ändan», troligen väl invid den från Herkules fontän kommande gången. Denna basrelief, om hvars utseende vi icke hafva någon kännedom, är nu mera försvunnen. Bland de ej till utförande komna arbetena vid Drottningholm intager den i handlingarna vanligen under benämning Neptuni bassin omtalade anläggningen ett af de märkligare rummen. Såsom jag i det föregående omtalat, gräfdes kring år 1695 bortom kaskaderna i samma linie som Herkules fontän en åttkantig dam, i hvilken man afsåg att placera den Neptunusbild, som utgjort hufvudfiguren å Fredriksborgsfontänen. Enligt Hårlemans memorial år 1703 var bassinen så färdig, att endast statyens uppsättning återstod. År 1706 gaf enkedrottningen bildhuggaren Caspar Schröder muntlig befallning att utföra åtskilliga små modeller »föreställande Neptuni vattenkonst uti lustträdgården vid Drottningholm». Af hans räkning framgår, att man tänkt sig Neptunusfiguren stående å en jonisk kollonn samt omgifven af sirener och delfiner. [2] Någon tanke på att följa den ursprungliga uppställningen har sålunda ej ifrågakommit. Denna plan kom emellertid aldrig till verkställighet. I Neptuni dam uppsattes, som jag förut omtalat, en krona, och bronsstatyen flyttades till östra sidan om slottet, där densamma, då arfsdelningskommissionens berättelse affattades, redan erhållit sin plats.

I det föregående har jag påpekat, att karaktären af slottets omgifning genom de gjorda anläggningarna kring detsamma under Hedvig Eleonoras tid i väsentlig mån förändrades. Det främmande intryck en nutida besökare skulle erfara, om han kunde försätta sig in i enkedrottningens lustgård, komme att bestämmas ej blott af själfva grundformen för anläggningen, utan äfven af mera tillfälliga element såsom de där

[1] D. B. R. 1687, v. 121.
[2] D. B. R. 1706, v. 213.

planterade träden och det sätt, hvarpå dessa, för att tillgodose modets fordringar, behandlades. Jag vill därför också i förbigående nämna några ord om arten af vegetationen i parterren på Drottningholm. Såsom af det förut sagda och gravyrerna i Suæcia antiqua torde framgå, bestod trädgården af följande fyra delar: den lägst liggande planen, som sträckte sig från terrassen framför slottet till den låga afsatsmuren bortom Herkules fontän — vanligen benämd stora parterren; den andra planen, som låg i jämnhöjd med alléerna och utbredde sig ända till kaskaderna; den tredje planen bakom kaskaderna, och längst bort den så kallade stora bosquetten. Den allmänna anordningen af dessa fyra delar var följande. Den stora parterren, som mot alléerna omgafs af en sandstensmur och en innanför planterad granhäck, bestod af tvänne stora planer med af buxbom bildade ornament i rikt mönster, hvars »enroulements», som termen lydde, voro lagda med torf och ytterst med stött tegelsten. Å dessa båda rabatter voro satta i figurer klipta granar af 12 till 14 alnars höjd, bland hvilka åtskilliga i form af höga pyramider. Granarna omväxlade med likaledes tuktade enar (2 à 4 alnar höga) samt blå och hvita syrener, Spiræa, Sambucus och Ligustrum, hvarjämte funnos en mängd af blott för året blommande växter. Om den andra planen, hvars utseende bestämdes af de ofvan omtalade dammarna, har jag redan förut talat. Den var likaledes prydd af träd och buskväxter, äfven de behandlade i öfverensstämmelse med modets fordringar, och begränsades så som af det föregående synes åt vester af kaskaderna, bakom hvilka sträckte sig en 3 alnar hög och 120 alnar lång granhäck. Planen bakom kaskadvallen, som inneslöts af en berberishäck, var indelad i fyra något högre än gångarna liggande qvarter, som voro satta med torf och omgåfvos af låga häckar. Hela denna afdelning inneslöts dessutom af låga, klipta lindar. Längst bort utbredde sig den redan förut skildrade stora bosquetten eller labyrinten. Lustträdgårdens dekorativa begränsning åt sidorna utgjordes af tredubbla lindalléer, hvilkas meddellinie var tänkt att falla midt på slottets båda kupoler och som åt denna sida afslutades genom de prydliga järnportarna med den konstälskande furstinnans krönta och förgylda namnchiffer. — Den storartade och på vida perspektiv beräknade anläggningen[1] kan nu mera, då träden fått växa efter sin egen

[1] Enligt ett i arfsdelningskommissionens handlingar meddeladt värderingsinstrument innehöll trädgården, som var 1212 alnar lång och 287 alnar bred, 670 alnar granhäckar kring de bägge stora löfverken med 24 klipta granar (5—7 alnar höga); 1508 alnar d:o i lindalléerna 4½ qvarter höga; 792 stora lindar i lindalléerna. Å vestra ändan af trädgården 30 st. lindar. Buskaget, som var 300 alnar långt och 200 alnar bredt, omfattade 6000 träd à 12—15 alnars höjd. Dessutom funnos 194 st. buskar (syrener etc.), 14 enar, 120 alnar granhäckar å kaskadvallen, 160 träd

natur, och det mesta, för att icke säga alt af hvad denna tid ansåg nödvändigt tillhöra en lustgårds prydnad, blifvit borttaget, knappast lämna mer än en antydan om hvad den varit, och torde läsaren däri finna en ursäkt för den vidlyftighet, till hvilken denna del af ämnet förledt författaren.

---

därsammastädes. 1172 alnar berberishäckar, lind d:o 1516 alnar. 76 granar i figurer (12 à 14 alnar), 48 d:o i pyramider. 11779 alnar buxbomslöfverk. Det hela med murningar etc. uppskattades till 56000 DS. Till slottet hörde äfven en vingård belägen å södra sidan om parterren, en s. k. orangeriträdgård och en köksträdgård. Den förra, å norra sidan om trädgårdsmuren, hade 40 fruktträd, åtskilliga qvarter för legymer och blomster samt häckar af alm, gran och Ligustrum. Orangeriet var af sten, 60 alnar långt, 11½ alnar bredt, hade gipstak, sju arkader och sex fönsteröppningar. Köksträdgården, som likaledes låg norr om slottet, var 423 alnar lång, 370 alnar bred och omgafs af ett fem alnar högt plank. Ingången var på södra sidan genom en port med rusticerade pilastrar. Å ömse sidor stodo järnkrukor med enkedrottningens namnchiffer. Från denna port gick en bred gång med en mur på högra sidan. Häckar af alm och körsbär funnos kring gången. Från muren ledde en stentrappa med fem steg ned till en bassin, i hvilken stod en ej färdig vattenkonst. Trädgården, som var indelad i fyra större och två mindre qvarter, innehöll 375 fruktträd. Vid dess slut låg en liten dam. Från denna trädgård till sjön gick ett 26 alnar långt staket med grindar, »skiljande det k. slottet med dess tillhörigheter från den så kallade malmen». [A. D. K. H.: Beskrifning öfver Drottningholm.] De växter, som odlades i köksträdgården, voro: rosmarin, mejram, timjam, lavendel, basilica, salvia, kyndel, morot, palsternacka, persilja, spansk hvitbeta, rödbeta, cicoria, gul salat, krus-, kapucin-, spansk-, romansk- och brun ungersk salat, vinterendivia, selleri, pimpinella, sommarkrasse, grön portulak, hvit hufvudkål, röd dito, arkangel-, savoj-, blom-, brun- och rotkål, spenat, kyrvel, gotlands-, franska- och röda finska rofvor, rättika, rädisor, purjo, holländsk rödlök, skaftlök, turska bönor, tidiga ärtor, skallösa d:o, spritärtor, ärtskockor, gurkor, melon, cardus marina, vinruta, citronmeliss; Borago, fenkol, sockerrötter, spenat, scorzonera, sparris. [D. B. R. 1689, v. 144. Jfr D. B. R. 1692, v. 261.]

äsaren har i det föregående erhållit en bild af Drottningholms slott, så pass fullständig, som det varit författaren möjligt att gifva. Det må här tillåtas att ytterligare anföra några detaljer af växlande natur, som måhända för en och annan kunna äga intresse. Jag har skildrat slottets utseende sådant det tedde sig vid enkedrottning Hedvig Eleonoras död och i hufvudsak är återgifvet i Dahlbergs Suæcia antiqua. Det synes, som om Nicodemus Tessin lämnat ett alternativt byggnadsförslag. I de från Tessinska samlingen härstammande ritningar, som genom kammarherre N. L. A. v. Celsing år 1875 lämnades till Nationalmuseum och hvilka, särdeles beträffande Drottningholms slott, äro af största intresse, finnas nämligen bland annat elevation och planer till slottet, tydande på en annan anordning af flyglarna än sedan blef fallet. Dessa ritningar visa själfva hufvudpartiet med samma disposition af utrymmet, som sedermera följdes, men byggnaden har å hörnen fyra paviljonger, hvilka äro förlagda å en annan led (i slottets längdlinie) och så mycket större än de nuvarande, att deras façader visa fem i stället för tre fönster i bredd. Å nämda planer saknas dessutom tornen, de låga altanerna och de smärre flyglarna. Den vestra af de ofvannämda projekterade paviljongerna skulle innehållit ett större trapphus, antagligen för att bereda lätt tillträde till slottet vid ankomsten sjöledes — den vanliga, då bro ännu ej fans. Tilläggsplatsen var afsedd att ordnas längre åt söder än nu. Det yttre utseendet af själfva hufvudpartiet var ungefär detsamma, med attika och torn öfver galleriet, tornbyggnaden dock något lägre och tyngre än den, som sedermera uppfördes och 1686 åter nedtogs. De fyra paviljongerna däremot skulle varit försedda med platt tak och en däromkring löpande balustrad med statyer i hörnen. — Äfven anordningarna utom slottet afvika i betydlig mån från de af den yngre Tessin sedermera utförda. Man åter-

finner sålunda knapt mer än den af en terrass med trappor etc. omgifna platsen å slottets vestra sida. Mellan vestra och södra flygeln hade arkitekten tänkt sig en öppen borggård med terrassanläggningar åt sjön. Trädgårdens anordning var äfven en helt annan.

Såsom jag i det föregående flerstädes omtalat, utgöra holländaren Swiddes åren 1690—1694 stuckna och uti Dahlbergs Suæcia antiqua förekommande sju gravyrer de tillförlitligaste afbildningar af slottet och dess omgifningar under Hedvig Eleonoras dagar. Efter dem är utförd en utsigt af »der vortreffliche schwedische Pallast zu Drottingholm gegen den Garten» i »Abriss Schwedischer Schlösser, Lustgärten etc.», utgången från Jac. Miller i Augsburg och graverad af Jean Benoit Winckler. Så, äfven i förminskad skala, en serie af fem blad med latinsk och holländsk text, framställande Drottningholm från olika sidor uti »Icones prætoriorum ac villarum variorumque publicorum Regis Suæciæ ædificorum, quas — — Carolo XII offert et inscribit Petr. Schenk, sculptor Amstelod»; äfvensom en liknande följd utan gravörens namn med tysk text.[1] Swiddes utsigt öfver slottet från sjösidan har äfven tjänat som förebild för Perelle's vackra blad: Drottningholm palatium Reginæ Hedvigis Eleonoræ prope metropolim Holmensem. År 1703 hade enkedrottningen beslutat att i Paris »af den bäste kopparstickaren dersammastädes finnes» låta Drottningholms slotts »facciate i kopparstycke afsättias», till hvilket ändamål hon anslog 1000 DS. Dåvarande hofmarskalken och baronen N. Tessin, som fått i uppdrag att arrangera saken, qvitterade summan i April ofvan nämda år. Plåten och 500 exemplar skulle enkedrottningen erhålla.[2] Förmodligen är Perelle's ofvannämda gravyr öfver Drottningholm resultatet af denna beställning. Den visar slottet från sjösidan i närmaste öfverensstämmelse med Suæcia antiqua. Några få olikheter finnas, såsom att sjögården framtill är sluten; grupperingen af fartygen en annan o. s. v.

Å gravyrerna förekommer afbildad en större hamnanläggning framför slottet. Arfsdelningskommissionens berättelse om Drottningholm omnämner densamma i följande ord: »när man på sjösidan med jakter och båtar anländer, kommer man först att uppstiga uppå en trappa af huggen sandsten, som är 100 alnar bred och har 4 trappsteg upp från vattnet, varandes härvid till att märka det i sjelfva desseinen är ärnat att å begge sidor om denna trappa tvenne runda flyglar eller bryggor af huggen sten med balustrader uppå skola utskjuta, som likt tvänne moler formera och innesluta en oval sjögård — — hvari de kungliga fartygen kunde ligga säkra för stormväder och sjösvall; och att jämväl vid dessa bryggor på

---

[1] Jfr Warmholtz: Bibliotheca historica Sueo-gothica. Stockholm 1782 I. Sid. 67.

[2] H. K. B. 1703, v. 507.

bägge sidorne skulle stå fyra lägre hus eller pavillioner, så för främmande, som för de hemmavarande hofbetjente, men, såsom alt detta ännu intet kommit att i verket ställas, vill man det lämna» etc. — Åtskillig omkostnad hade emellertid blifvit nedlagd å denna hamnbyggnad. Redan före 1681 var man där sysselsatt med pålning, och arbetet fortsattes »på stora hamnen», som rubriken lyder, den följande tiden till 1685, hvarefter det afstannade. Kring 1695 synes det åter blifvit upptaget och fortsattes sedan de närmast följande tvänne åren.[1] Det visade sig emellertid, att arbetet »för den svåra och grymma grundens skull» var förenadt med alt för stora vanskligheter, och man beslöt då att icke göra någon sjöhamn.[2] 138 pålar, 86 stycken bjälkar och hammarband upptogos i Mars 1697 »af Österbottens karlar på södra och norra sidan utåt sjön». Enligt beskrifningen öfver Drottningholm i arfsdelningskommissionens handlingar synes platsen åt sjösidan först af Ulrica Eleonora blifvit ordnad. Vid den tid, då nämda berättelse affattades, var planen ofvanför den nyssnämda från sjösidan ledande sandstenstrappan »nyligen jämnad och upplagad» med en bred allé i midten och sandgångar rundt omkring. Den mellersta gången inneböll en stor rundel, i hvars medelpunkt stod den från Fredriksborgs slottsgård härstammande Neptunusfiguren. »Innan gångarna voro gröna täcken af torf, hvilka på alla sidor voro med ifträd eller taxer samt på bägge ändarna med lindar terminerade och besatte». »Vill man — heter det vidare i samma berättelse, — uppstiga till den öfre planen, uppå hvilken sjelfva slottet står, så finner man för sig vallen revesteradt med en af huggen quadersten docerad muhr samt deruppå stående balustrad med sina piedestaler och acroterer. Midt uti densamma är en dubbel trappa, hvarigenom man på bägge sidor medelst 17 trappsteg och trenne planer uppkommer. Sådana trappor finnas jemväl vid båda ändarna, hvarest terrassen slutar, och man nedergår så till köket som till värdshuset och malmen; varandes alla acroterer, så i balustraden som trapporna, endels med statyer af bronz och marmor, endels ock med blompåttor besatta och embellerade. Jämbväl är denna planen framför portiquen — — med tvänne torftapeter belagd — — och berättades, att denna såväl som den undre slätten vid sjön genom högvälborne Herr Baronens och Landshöfdingens Olaf Törnflychts sorgfällighet nyligen skall blifvit färdig gjord samt de förfallna trapporna reparerade.»

Drottningholms slott anlades, som jag redan haft tillfälle att påpeka, å en i sanitärt hänseende, ursprungligen åtminstone, föga gynsam ort. *Sanitära förhållanden.*

[1] D. B. R. 1695, fol. 170, 171.
[2] D. B. R. 1697, v. 218, 427.

Genom de stora dräneringsarbeten, hvilka enkedrottningen lät företaga, förbättrades förhållandet i väsentlig grad, men dödligheten synes likväl varit ganska betydlig, ehuru frånvaron af jämförelsepunkter med andra ställen gör möjligheten af en exaktare undersökning i detta hänseende ganska ringa. Lofö kyrkböcker före 1686 finnas nu mer ej tillgängliga, men från nämda år och till och med 1715 växlar dödligheten å den af omkring 365 personer bestående församlingen mellan 45 och 11 om året.[1] Mer än hälften af de döda voro barn.[2] Såsom dödsorsaker hafva presterna i församlingen antecknat mässling, frossa, koppor, fläckfeber, pest. Den förstnämda sjukdomen kräfde många offer, särskildt våren 1691.

År 1707, då 21 dödsfall inträffade, dogo 16 barn. Koppor, fläckfeber och mässling antecknas då såsom de mest gängse sjukdomarna. 1710 härjades trakten af pesten. Under den tidrymd, med hvilken jag här sysselsatt mig, utmärkas de svåra åren i slutet af Carl den elftes regering särskildt genom stor dödlighet. Kyrkbokens anteckning »död vid vägen» lämnar en i all sin enkelhet betydelsefull illustration till de skildringar af eländet i landet, hvilka t. ex. de danska ministrarnes bref innehålla.[3]

---

[1] Kyrkboken för 1686: antalet födda var under åren 1666—1672 resp. 17, 9, 14, 14, 16, 16, 16.

[2] 1691: 45 dödsfall; 23 bland barn. 1697: 45 d:o; 21 bland barn.

[3] De former, inom hvilka folkets lif vid denna tid rörde sig, är här ej stället att ens antydningsvis skildra. Det rika materialet rymmes ej inom den trånga ramen af denna undersökning. Af största betydelse är tvifvelsutan ännu kyrkan, som djupt ingriper i snart sagdt alla förhållanden. Kyrkböckerna äro i detta hänseende af största intresse och afspegla i sina enkla anteckningar troget tidsmedvetandet. Under 1660-talet återfinner man sålunda äfven i denna trakt symptom, sammanhängande med den egendomliga form af själssjukdom, som historien känner under namn af trolldomsväsendet. Penningar till »en befängd, som omfördes», till »en soldat, som var qvald af den orene anden» o. s. v. är en ej ovanlig utgiftsrubrik. Kyrkan hade för öfrigt sin del vid alla händelser, som på ett eller annat sätt ingrepo i den enskildes lif. »Herrans hus ihågkoms» sålunda, då barnet föddes, å barnsölet bland gästerna, vid bröllop eller begrafning (= i testamente). »Kom hustrun i olycka för sitt barn» — qväfning i sängen hos modern var en vanlig dödsorsak —, eller begingos brott mot anständigheten (såsom då »brud gick med qvickt foster, krona och utslaget hår i kyrkan» och andra liknande orsaker), gåfvos böter till kyrkan. Sockenstämman undersökte om »malitz och ondska», mindre tvister etc. bland församlingsmedlemmarna samt ordnade förhållandena vid gudstjänsten. 1702 bestämmes sålunda, att sockenmännens söner under sången skulle träda fram i högkoret och att vid ett piltebarns begrafning skulle ringas tre slag i stora klockan, vid en flickas åter i den lilla o. s. v. — Moralen var ej den bästa. Drag, tydande på en stor råhet i sinnena, omnämnas ganska ofta. Straffen voro som vanligt också hårda. 1702 stod på malmen en trähäst, vid hvilken till varning och rädd-

Också synes Hedvig Eleonora ej så ofta uppehållit sig å Drottningholm. I de ofvan nämda ministerbrefven har man rikt tillfälle att iakttaga, huru uppskattadt och modernt vistandet på landet var under det carolinska tidehvarfvet. För vissa af de utländska sändebuden syntes det till och med, som om man satte göromålen nog långt bakom nöjena. »Men Sverges sommar är så skön och så kort, att regeringen måste ursäktas för dess landsresor», skrifver holländska sändebudet Heinsius 1669. Enkedrottningen delade sin samtids smak. Det var dock ej på Drottningholm hon hälst vistades. Såväl af ministerbrefven som andra handlingar framgår, att hon med större förkärlek uppehöll sig på Jacobsdal. Dit for hon vid jul, påsk och pingst, dit äfven för att i stillhet »förrätta sin devotion». Då och då förekommo också besök å Svartsjö,[1] Gripsholm och Strömsholm, men på långt när ej så ofta. Uppehållet å Drottningholm synes sällan utsträckts längre än några dagar. Men det hände ofta, att enkedrottningen, åtföljd af främmande furstliga gäster eller ett utländskt sändebud gjorde en kortare visit vid sitt slott.[2] Kristi himmelsfärdsdag år 1696 firades där bröllop mellan Hedvig Eleonoras hofmarskalk Per Bagge och fröken Märta Kruus, då åtskilliga rum i anledning af festen möblerades; anno 1702 den 26 Juni högtidlighölls hertiginnan Hedvig Sophias födelsedag å slottets rikssal, vid hvilket tillfälle »ett lusthus» där uppsattes o. s. v.,[3] men i det hela synes vistandet å Drottningholm mera hört till undantagen än regeln. Vid den tid, då slottet var så pass färdigt, det blef under enkedrottningens dagar, såg Hedvig Eleonora hälst, att hon ej oroades med några besök vare sig af »förnämt eller gement» folk, ty, heter det i ett hennes bref[4] till

håga uppsattes en straffpåle. 1697, då en karl stal några till 41½ DS. värderade kopparföremål, tillhörande rörledningen i trädgården, dömdes han att för hvarje 8 DS. löpa ett gatlopp. Under pesten 1710 framträder sedernas förvildning särdeles bjärt. Sålunda omtalas, hurusom detta år ett dödsfall af nämda sjukdom inträffat i Fogeltorpet. Som ingen fördristade sig att röra vid mannens lik, måste hans hustru med den äldre sonen och en hjälpgumma draga och släpa liket till kyrkan, hvarpå både modern och två söner dogo. Ingen tordes fara upp och hämta de döda kropparna, o. s. v. Med anledning häraf utsågos emellertid två personer, som mot en afgift af 2 DK. per lik förde de döde till kyrkogården.

[1] Till 1687, då slottet i Januari vid enkedrottningens vistelse därstädes nedbrann. Jfr Fryxell: Handlingar rörande Sverges historia. II. S. 350.

[2] År 1674 omtalar österrikiske ministern von Sternberg Drottningholms sköna trapphus och konstskatter. Likaledes år 1683 österrikaren Althan. Jfr. Fryxell o. a. st. III. S. 121, 178.

[3] D. B. R. 1702, v. 311.

[4] H. E. K. 1713 $^{18}/_{5}$.

hofmarskalken Tessin, »wi kunna i gemen det betyga, at ju mehra wi få vara til fredh och för oss sielfva, ju kärare det oss vara skall». Hennes önskan har i högre grad än hon kanske väntat och velat gått i uppfyllelse; ty, äfven i det bildade folkmedvetandet är riksenkedrottningens namn ej förknippadt med hennes ståtliga slottsbyggnad. Hedvig Eleonora har i detta fall delat öde med en annan svensk drottning, Lovisa Ulrika, med hvilken också en ny period i Drottningholms historia begynner.

BILAGOR.

Bilaga Lit. A.

Bref till generalguvernören C. Gyllenstierna från hopmannen öfver Drottningholm K. Törnhielm 1676—1708. K. R. A.

Drottningholm $^{31}/_{7}$ 1686. — »för några dagar sedan sände jag effter dhe migh gifne ordre på eene Pråmen till Ulricksdahl dhe 3 st. marmorbilder, som stodhe her på slottet op iempte store sahlen — — då inspectoren Goldtberg sende hiit tillbakar dhe tvenne kopparbilder, som han lofvade senda till stadhen, hvilke nu her äro; ty afwacktar jag — — ordre om dhe till Millich eller Rohrgiutaren levereras skola, Måhlaren Sylvius medh andre flere berömma desse tvänne mycket att dhe äro vehl teknade och giorde, af hvilke den eene är en turk och den andre en spansk Nederländer, hvarföre tyckes att dhe motte vara alla af serdeles nation och ey Switzare, som förr var sagt, alla tycka myckit illa vara att dhe skola opsmeltas effter dhe icke äro så alldeles illa giorde och desuthan tropheyer, som mycket vehl skole kunna brukas, hvilket jagh ödmiukeligen förmoder ey medh ogunst optages att jag sådant påminner på det mig ey framdeles, som sahl. Canterstierna må tilläggias att sådana stycken opsmeltes, effter her i landet des uthan kan finnas rådh till koppar, uthan så åhr att Hennes Kungl. Majt af serdeles orsaker will att dhe skola försmeltas — —.»

Bilaga Lit. B.

Beskrifning öfver stucktaken å Drottningholms slott.

I den s. k. damegången.

N:o 111. I midten en aflång fyllning, omgifven af en ram af lager i

hög relief. Däromkring mindre fyllningar med acanthus-slingor. Öfver dörren en guirland af frukter, fästad i tvänne bandrosetter.

N:o 112. I midten en åttkantig fyllning, omgifven af tio qvadratiska och rektangulära mindre fyllningar, ornerade omväxlande med guirlander fästade i bandrosetter och fruktknippen.

N:o 113. I midten en åttkantig fyllning. Kring de utspringande hörnen fyra plattor med acanthusrankor. Å takets båda ändar fyra fyllningar med korslagda qvistar af lager. Öfver dörren en fruktguirland fästad med bandrosetter.

Södra tornet.

N:o 59. I midten en aflång fyllning, omgifven i hvardera hörnet med två korslagda qvistar af lager i låg relief. Å långsidorna två fruktknippen.

N:o 65. I midten en större fyllning med korslagda lagerqvistar i hörnen samt omgifven af fyra cirkelrunda mindre fyllningar; å långsidorna fyllningar med korslagda lagerqvistar; å kortsidorna med ek. I hörnen draperier.

N:o 63. I midten en åttkantig, aflång fyllning med cartoucher å långsidorna, omgifna af lager- och blomguirlander: i hörnen fyra runda fyllningar med rosetter och omgifna af lager. Mellan fyllningarna nedhängande guirlander. I alkoven en mindre fyllning, omgifven af olivqvistar.

Bilaga Lit. C.

Utdrag ur Die vornehmste Schildereyen, welche in denen Pallästen des Königreiches Schweden zu sehen sind, inventiret, verfertiget und beschrieben von David Klöcker Ehrenstrahl, Königlichem Hoff-Intendanten. Stockholm 1694.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Auf dem Königlichen Hause zu Drottningholm, über der sonderlich schönen Stiegen, præsentiret sich in der Mitten des Gewölbes, der Nahme Ihrer Königlichen Maytt. der Königlichen Frau Wittiben (als welche dieses Königliche Gebäude aus dem Fundament auffgebauet) in der Lufft schwebend, HE. Hedewig Eleonora, mit einer Königlichen Krone darüber. Selbige Buchstaben sind als ein hellscheinen- und strahlendes Licht vorgestellet. Apollo und Minerva haben jeglicher einen Lorber-Zweig in der Hand, welchen sie zusammen fügen, und einen Krantz umb den Nahmen machen; Einige Kinder halten des Apollo Harffe, und der Minerva Schild und Lantze.

In der Alcove.

Zielen die Schildereyen vornehmlich auf die Vermählung des Grossmächtigsten Königes Caroli Gustavi Höchstseligster Gedächtniss, mit Ihrer

Maytt. der Königin Hedewig Eleonora; wie auch, auf die hohe Geburt, Education und Tugendhaftes Leben, Ihrer Königlichen Maytt. damahligen annoch jungen Königlichen Printzen Caroli XI. wobey zugleich die Unsterbligkeit der Tugend, samt deroselben unausbleiblicher Belohnung fürgestellet wird.

Mitten in der Kammer, unterm Boden, wird Allerhöchstgedachte Königliche Vermählung, folgender Gestalt præsentiret. Die Providentia divina, oder die Göttliche Vorsehung sitzet in einer Wolcken mit einer Klarheit umgeben, hat in der Hand einen Zepter, an dessen Spitze, ein hellscheinendes Auge, das alles siehet und regieret, sie ist in Action, als wann sie die zwey Hände so für ihr in den Wolcken erscheinen, und sich umfassen, durch welche der Hochselige König, Carl Gustav, und die Königin Hedwig Eleonora angedeutet werden, durch ihre Ordnung gleichsam zusammen füget und segnet.

Neben dieser Schilderey seynd unter dem Dache 4. Emblemata oder Sinn-Bilder, wie grosse Medaglien, von Messing getrieben und verguldet, iede vierdhalb Fuss lang, und drey Fuss breit, welche auf den tödlichen Hintritt des Hochseligsten Königes, auch auf die dahero entstehende hohe Sorge und betrübtes Andencken Ihrer Maytt. der verwittibten Königin, zielen.

1. In dem ersten Emblemate wird præsentiret die Weltkugel in der Mitten, über derselben schwebet der Mond in den Wolcken, unten siehet man die niedergehende Sonne, die doch noch einige Strahlen von sich wirft, selbige aber können den Mond nicht bescheinen, weilen die Weltkugel zwischen beyden ist: mit dieser Überschrifft: Grata sequar semper. Ich soll allezeit danckbar folgen: Anzudeuten, dass ob gleich der Mond in seiner Finsterniss die Sonne nicht siehet, dessen ohngeachtet, folget er doch der Sonnen, biss die Finsterniss vorüber gangen. Ein gleiches thun Ihre Maytt. die Königin, welche in dero Andencken den Hochseligen König folgen, biss Sie Ihn dermahleins in der Glorie wieder sehen werden.

2. In dem andern Emblemate wird vorgestellet eine Feuerflamme, welche erscheinet in einer grossen Klarheit, bedeutet das Göttliche Licht. Etwas niedriger seynd zwey Hände, eine Mannes- und eine Frauen-Hand, wovon iede eine brennende Fackel hält; anzuzeigen den Hochseligen König, und Ihre Maytt. die verwittibte Königin, als welche Ihr Leben und Licht, von dem Göttlichen Licht empfangen haben; Die Fackel in Mannes-Hand wird verloschen, mit der Überschrifft: Consilio Dei. Durch Gottes Rath. Zeiget an, wie das zeitliche Leben des Glorwürdigsten Königes durch Gottes Rath verloschen sey.

3. Das dritte Emblema stellet vor, ein kleines Altar oder Feuerstäte, worauf ein brennendes Feuer ist; Oben am Himmel, bey den Sternen, siehet man das Elementarische Himlische Feuer mit diesen Worten: Ibi tandem lassa quiescam, Ermüdet werde ich einst allda ruhen. Anzuzeigen wie die Flamme des Feuers allezeit von der Erden aufwerts gen Himmel wil; Also seyen Ihrer Maytt. der Königin hohe Begierden und Gedancken stetz nach Ihrem Gemahl, gen Himmel, gerichtet.

4. In dem vierdten Emblemate præsentiret sich ein kleiner Strohm, an ieglicher Seiten des Strohms fasset eine Hand einen in der Mitte zertheileten Ring, welche gegen einander gehalten werden, können aber, des dazwischen fliessenden Stroms wegen, nicht wieder beysammen kommen:

Mit der Überschrifft: Donec transeat, Biss es vorbey geloffen. Anzudeuten, dass, wann der Strohm der Trübsal und Zertrennung vorbey ist, werden der Hochselige König und Ihre Maytt. die Königin, wieder zusammen kommen.

Die Schilderey über das Bette, zielet auf die hohe Geburt, Ihrer Königlichen Maytt. des Königes Caroli XI. Es sitzen die drey Parcen, Clotho, Lachesis und Atropos auf den Wolcken, als die 3. Göttinnen und Schwestern, welche über das Menschliche Leben, (nach der Poëten Meinung) disponiren; In der hellen Wolcken præsentiren sich zwey Hände, selbige überreichen ein wohlgestaltes kleines Kind, an vorgedachte Parcen: Clotho, als deren Ampt ist, Acht zu haben, damit der Mensch gesund und wohl gebohren werde, wird vorgestellet mit einer Spindel, welche sie unterm Arm hat; Empfänget das Kind, welches den güldenen Lebens-Faden in der Hand hält, der von der Spindel herrühret; Sie ist jung, mit Blumen gekröhnet, und in coleur de rose gekleidet; Über das Kind schwebet ein kleiner Engel, mit einer Königlichen Krone, in Action, selbiges bey der Geburt gleichsam zu kröhnen anzuzeigen dass er zu einem Könige gebohren sey. Lachesis, in gelb gekleidet, als deren Werck ist, dass das Menschliche Leben erhalten werde, greiffet nach den Faden, welchen das Kind in der Hand hat, und das Menschliche Leben anzeiget, umb selbigen zu conserviren. Atropos, als welche sonst immer wachsam ist, den Faden abzuschneiden und das Leben weg zunehmen, sitzet allhie von den andern etwas abgesondert und schläfft, im Schlaffe aber fält ihr die Schere aus der Hand.

NB. Der Author hoffet allhie, dass sie lange Jahre schlaffen, wünschet auch, dass sie, wann möglich, gar entschlaffen möge.

In der Kammer an der einen Wand, wird præsentiret Ihrer Königlichen Maytt. Höchstrühmlichste Education, dero gantzes Tugendhaftes Leben, und die darauf folgende Königliche Glückseligkeiten, solcher Gestalt.

Lachesis, welche in dem Gemählde übers Bette unterm Dach, nach den Lebens-Faden Ihrer Königlichen Maytt. gegriffen, umb selben nach Wunsch zu erhalten, wird hie vorgebildet, den Faden auf zu winden, umb das Leben zu conserviren: Insgemein wird sie vorgestellet, den Faden auf einen Spuhl windend, hie aber præsentiret ihr der gute Genius, in der Gestalt eines Engels, durch welchen die hocherwünschte gute Zuneigung des damahligen noch jungen Königes Caroli XI. verstanden wird, allerley Instrumenta, so die Tugenden abbilden, und weiset sie an, auf dieselbe ihren Faden zu winden. Man siehet desfals allhie, erstlich drey Bücher, deren das Erste den Gottesdienst und das Religions-Wesen, das Andere die gute Policey und Gesetze, das Dritte die Historien von Antiquen und Modernen vorstellet; Hiernechst liegen allhie, das Casquet und Schild der Minerva, als Kennzeichen aller Tugenden und Weissheiten; Die Harffe des Apollo, als eine Vorstellung der Studien und freyen Künste, der Caduceus, oder Stab vom Mercurius, als eine Vorbildung der Prudentia oder Vorsichtigkeit, und der Experientia, oder Erfahrenheit in allen Weltlichen Dingen. Das Schwerdt und die Wagschale, als das Bild der Justitia, oder Gerechtigkeit. Der Harnisch, Fahne und Spiess, womit die Militia angezeiget wird, die Keule des Hercules, als Zeichen der Heldenmüthigen Tapferkeit, Stärcke und Macht. Indem nun die Lachesis den Faden (des Königlichen Lebens) auf diese Instrumenten windet, wachsen hieraus Lorber- und Palmen-Zweige hervor, welche bedeuten Ehre

und Triumph, die Oelzweige, den erwünschten Frieden, der Mohnsamen, die angenehme Ruhe und Sicherheit, die Weitzenähren, abundantia und Reichthum: Neben dieser Schilderey, seynd zu beyden Seiten Thüren, und über eine iegliche, ein Emblema, (in Messing getrieben und verguldet) welche auf gemeldte Schilderey ihr Absehen haben.

1. In dem einem ist vorgestellet, eine voneinander genommene Uhr, worüber geschrieben: Nunquam nisi juncta moventur. Wo nicht alle Theile beysammen, rühret sich keines wie es soll. Anzudeuten, dass wie eine Uhr nicht recht gehen kan, wofern nicht alle Theile in ihrer perfection beysammen seyn, dann so bald eines mangelt, gehet sie unrichtig; also auch, wenn ein König oder grosser Regent (welcher gar wohl mit einer Uhr, nach welcher alle Einwohner eines Ortes sich richten, kan verglichen werden) seinen Unterthanen wohl verstehen, dieselbe leiten und gouverniren sol, muss er nicht eine, sondern alle Tugenden an sich haben.

2. In dem andern Emblemate ist eine Königliche Krohne, auf einem Amboss liegend, zu ersehen, worbey allerhand Goldschmidts-Instrumenten, als Feilen, Hammer, Zangen etc. liegen; Die Hand mit dem kleinen Hammer giebet der Krohne ihre zierliche Gestalt; mit der Überschrifft: Hinc forma decorque. Dahero gewinnet sie eine so schöne Gestalt. Anzudeuten, wo die Krohne zu ihrer rechten zierlichen Gestalt gelangen sol, so muss sie mit allerhand Instrumenten wohl bearbeitet werden. Eine gleiche Beschaffenheit hat es mit der Education der Jugend, vornehmlich eines hohen Printzen, wann selbiger zu der höchsten Tugend-Zierde gelangen soll.

An der andern Wand wird die Unsterbligkeit der Tugend, und die darauf erfolgende Gloria præsentiret; Der hohe Genius Ihrer Königlichen Maytt. des Königes, welcher in dem vorigen Gemählde gute Anleitung gegeben, dass der güldene Lebens-Faden auf die Tugenden gewunden und umbgewickelt worden, ist hier in Action, selbigen für der Atropos zu beschützen; deswegen stehet er etwas erhoben, und hat die Instrumenten, worauf in dem vorigen Stücke der Lebens-Faden häuffig (umb das lange Leben Ihrer Königlichen Maytt. anzuzeigen) gewunden ist, in seinem Arm. Die Atropos ist in Action, als wenn sie zu ihm aufsteigen wolte, recket die Hand mit der Schere voraus, er aber drückt selbige Hand nieder, und hält den Bündel nach den Himmel, von wannen die sternerne Krohne der Unsterbligkeit erscheinet, durch welche des Fadens Ende von einer aus den Wolcken kommenden Hand, gen Himmel gezogen wird, und also die Tugend unsterblich machet. Hieneben sind über den Thüren wieder zwey Emblemata, welche ebenfals ihr Absehen auf diese Schilderey haben.

1. In dem ersten findet sich die Aurora mit der aufgehenden Sonnen, und der Überschrifft: Semper, ubique, simul. Allezeit, aller Orten, und zugleich. Zeiget an, dass, gleich wie die Sonne und Morgenröthe allezeit, aller Orten und zugleich beysammen, also habe die Tugend allezeit, aller Orten, und zugleich auch die Glorie zur Nachfolgerin.

2. In dem andern Emblemate sitzet ein Weibesbild auf einem Regenbogen, als Kennzeichen der Gnade, reichet ihre Hand gen Himmel, mit der Überschrifft: Hac ducimur illuc. Durch diese werden wir dahin ge-

bracht. Anzudeuten; wie man durch Gnade zur Tugend gelanget, also gelange man auch durch Tugend zur immerwärenden Glorie.

— —

Folgen die Schildereyen, zu Drottningholm in dem Saal negst der untersten Gallerie, in welchen das principalste der Königlichen Historie von Anno 1660. biss Anno 1693. in Fünf unterschiedenen Stücken, so an den Wänden gesehen werden, fürgestellet wird, nebest einer andern Schilderey, so unter dem Dach zu sehen, welche die unsterbliche Glorie andeutet.

In der Schilderey zwischen den Fenstern, welche bey nahe acht Fuss, oder vier Ellen breit, und zwölf Fuss zwei Zoll hoch ist, von welcher Höhe fast alle Schildereyen in diesem Saale sind, wird in Lebens Grösse præsentiret, wie Ihre Königliche Maytt. die Königin Hedewig Eleonora, nach dem Höchstseligem Abschiede Ihres Königlichen Gemahls, des Königes Caroli Gustavi, nicht nur die hohe Vorsorge getragen für Ihres Herren Sohnes, Königes Caroli XI., gute und löbliche Education, sondern auch, wie sie, in desselben Minorität, die Regierung des Reiches, benebst denen Königlichen Vormündern, geführet, und wie Sie dabey auch unterschiedliche Gebäude aufgerichtet hat. Die Vorstellung ist, wie folget. Ihre Königliche Maytt. Hedewig Eleonora, im vier und zwanzigstem Jahre Ihres Alters, bekleidet mit einem Königlichem Purpur-Mantel, mit Hermelin Fellen gefüttert, sitzet auf einem erhabenen Thron. Zu dero Rechten stehen, Fides, der Glaube, mit einem güldenen Kreutz in der Hand, Charitas, die Liebe, mit einem Kinde in dem Arm, und zwey Kindern neben sich, die sich mit einander besprechen, Spes, die Hoffnung, Clementia, die Gütigkeit, und Candor, die Auffrichtigkeit. Diese insgesamt præsentiren Ihrer Maytt. das Contrefait dero Herrn Sohns, des Königes, im fünfften Jahr seines Alters, in einem Oval Rahm. Fides, der Glaube, hält das Contrefait, und Spes, die Hoffnung, bindet an ihrem Ancker das Band, so an demselben ist, als der guten Zuversicht, der junge König werde zu einem guten Christen gedeyen. Ihre Maytt. die Königin umbfasset das Contrefait mit dero rechten Arm, und wendet zu demselben Ihr Angesicht, als die alle Ihre Fürsorge dahin gerichtet, wie dero Herr Sohn von Jugend auf zur Gottesfurcht und allen hohen Königlichen Tugenden möchte angeführet werden. Zu Ihrer Lincken stehet ein Steuer, in welchem Ihrer Maytt. des Königes Caroli XI. Nahmen, samt denen Königlichen Regalien, eingeschnitzet; Auf dem Griffel dieses Steuers haben Ihre Maytt. die lincke Hand. Justitia, die Gerechtigkeit, Magnanimitas, die Grossmüthigkeit, Fortitudo, die Tapferkeit, Prudentia, die Vorsichtigkeit, und Temperantia, die Mässigkeit, durch welche fünf Tugenden auch die Königlichen Vormündere könten verstanden werden, helffen dasselbe zu regieren, und haben desfalss auch ihre Hände zum theil an dasselbe; aber das Ruder selbst, oder der Griffel, bleibet in Ihrer Maytt. Hand alleine, und stehet dannenhero auch, nebest dem Nahmen des Königes, auf diesem Steuer geschrieben: Hedewig Eleonora regnavit XIV. annis. Hedewig Eleonora hat 14. Jahr das Regiment geführet. Die untersten Staffeln des Thrones sind, wie gebräuchlich, mit Tappeten beleget, die oberste Staffel aber, ist bey nahe einem Fuss hoch, von Elffenbein, in welchem, als ausgehauen und geschnitzet vorgestellet wird, der Friede, so beständig bey dieser Regierung geblühet, und zwar ist derselbe fürgestellet, nach Anleitung

des Propheten Jesaia Cap. 11. v. 27. Die Wölffe werden bey den Lämmern wohnen, und die Parder bey den Böcken liegen; Ein kleiner Knabe wird Kälber und junge Löwen und Mast-Vieh mit einander treiben: Kühe und Bären werden an der Weyde gehen. Und nach den Worten Michæ Cap. 4. v. 11. Ein ieglicher wird unter seinem Weinstock und Feigenbaum schlaffen ohne Scheu. Die Leisten dieser Staffel seynd oben und unten von Golde, womit das Elffenbein umbfasset ist. Unter dem Trohne, zur Rechten, stehet Magnificentia, wendet sich zu Ihr. Maytt. und zeiget mit der Hand auf die Künste, als Architectura, Pictura, und Sculptura, welche zu der Lincken vor dem Throne sich finden, in action, Ihrer Maytt. der Königin Anleitung zu geben, wie Sie sich dieser Künste zu Ihrem unsterblichen Ruhm bedienen könne. Die Architectur zeiget die Zeichnung von Drottningholm; auf der Erden sitzen etzliche Kinder, die einige andre Zeichnungen öfnen, als von Strömsholm, Gripsholm, Wadstena und Ulrichsdahl, von welchen aber insonderheit Strömsholm gesehen wird, als welches von Ihr. Königlichen Maytt. nebest Drottningholm, von Grund aufgebauet, da die andern von derselben nur vergrössert und verbessert sind. Pictura, oder die Mahlerey sitzet, und hat ein Zeichen-Buch, darauf sie etwas zeichnet und inventiret, hat neben sich zwey Kinder, wovon das eine ihr pallet mit Farben und Pinseln in der Hand hält, und mit dem andern zu siehet, was sie zeichnet und inventiret. Sculptura ist in action, als wann sie Befehl erwartete, hat in der Hand ein model von des Hochseligen Königes Bildnüss: Diese drey Künste haben sonst auf Ihrer Maytt. allergnädigste Ordre das ihrige gethan, und Ihrer Maytt. Ruhm der Nachwelt hinterlassen.

Auf diesem folget das zweyte Stück der Königlichen Historie, so neben dem camin, auf der Seiten, nach den Fenstern stehet, ist eine Schilderey von voriger Höhe, und bey nahe sieben Fuss breyt. In selbiger wird vorgestellet der hocherwünschte Anfang des Ehelichen Verbündnüsses Ihrer Königlichen Maytt. Caroli XI. mit der Königin Ulrica Eleonora, nachdem Ihre Maytt. numehro die Regierung angetreten hatten: folgender Gestalt:

Providentia divina, oder die Göttliche Vorsehung, sitzet zu alleröberst zu der rechten Seiten in einer Klarheit, in action, als wann sie die hohe Königliche Vermählung verordnet. Zu der Lincken schwebet die gute renomé in der Lufft, welche gleichsam den Anfang zu derselben machet, indem sie das gute Gerüchte der beyden hohen Königlichen Personen, von einem Reiche in das andre über bringet, worauf sich Virtus, oder die Tugend, wie auch der gute Genius, so die gute Zuneigung oder den Schutz-Engel bedeutet, in der Lufft erheben. Selbige fügen mit Hülffe etlicher Engelchen Ihrer Königl. Maytt. Maytt. des Königes und der Königin Nahmen C XI. UE. zusammen, welche Buchstaben sich wie ein helles Licht oder Schein præsentiren: Über die Nahmen schweben 2. Amourinnen, oder kleine Liebes-Engel, welche gleichfals helffen die Nahmen zusammen zu fügen, diese werden von einigen andern assistiret, so da von einem hellen Glantz überstrahlet werden, in wehrender aber sothanen action, küssen sie sich zugleich: Zwey andere fliegende Liebes-Engel, ein ieglicher mit einer Fackel in der Hand, halten die zwo Flammen aneinander, damit also eine daraus entstehe. Unter den Füssen der schwebenden figuren

siehet man 2. Länder durch ein Wasser voneinander geschieden, wodurch die Königreiche Schweden und Dännemarck verstanden werden, wie man dann auch Helsingburg auf Schwedischer Seiten, und Krohnenburg auf Dänischer Seiten, samt dem Sunde, allhie insonderheit wahrnehmen kan. Auf Schwedischer Seiten lieget der Nordische Löwe, neben demselben befinden sich einige Kinder des Friedens, mit Oelzweigen in den Händen, eines derselben zeiget dem Löwen die Vereinigung der Königlichen Nahmen, als ein Mittel, die Nordische Reiche, bey so guter Alliance, in einem beständigem Frieden zu setzen. Das andre aber weiset diesem den Nordstern, welcher am Himmel über dem Löwen gesehen wird, als wolte es sagen: Wie selbiger seinen Sitz nimmer verändert, so wird auch das Hertz des Nordischen Löwen ungeändert bleiben, wann gleich einige trübe Wolcken da zwischen kommen solten.

Hiernechst folget das dritte Stück zur Königlichen Historie gehörend, so auf der andern Seiten des Camins stehet, in einer Schilderey, von voriger Grösse, darinnen vorgestellet wird, wie, durch den Krieg und Neid, die gleich erwehnte hohe Verbündniss zwar angefochten wird, aber dennoch durch Mithülffe der hohen Tugenden beständig verbleibet. Wozu dann vonehmlich helffen, Charitas, die Liebe, Fidelitas, die Treue, Constantia, die Beständigkeit, Concordia, die Eintracht, Prudentia, die Vorsichtigkeit, Mansuetudo, die Sanfftmuth, und Pax, der Friede, folgender Gestalt: Die Prudentia, oder Klugheit, redet der Mansuetudo, oder der Sanfftmüthigkeit gleichsam ins Ohr, dass sie mittelst ihrer angebohrnen Eigenschafften suchen solle, wie sie den Mars, oder Krieg persuadiren möge, dass er die Waffen niederlege; Mansuetudo ist in action, durch freundliche affecten den Mars zu caressiren, damit sie solchen Zweg erreiche; Mars überliefert bald darauf sein Schwerdt an dieser Mansuetudo: Die Krieges-Fackel lieget dabey auf der Erden ausgeleschet, wovon noch ein kleiner Rauch aufsteiget, der Spiess lieget auch da zerbrochen; Hierauf umwickelt Mansuetudo, mit lächelenden minen, den Mars mit einem weissen Bändlein, er giebet sich auch dergestalt gutwillig gefangen. Invidia, der Neid aber, als der diese hohe Verbündniss andern Theils angefochten, wird von der Fidelitas, oder der Treue, auf der Erden geworffen, mit Füssen getreten, geschlagen und endlich vertrieben: Worauf dann Charitas, die Liebe, Constantia, die Beständigkeit, Concordia, die Einmüthigkeit, Ihrer Königlichen Maytt. Maytt. des Königes und der Königinnen Contrefaites zusammen fügen. In der Lufft schweben etzliche Kinder, welche die Contrefaites mit Laurier-Kräntzen kröhnen; Pax hält beyde Contrefaiten an dero obersten Enden zusammen gebunden und triumphiret. In der Ferne siehet man Kinder des Friedens, welche die Thüre an dem Tempel Janus zuschliessen, als welcher bey den Römern, zu Friedens-Zeiten, allezeit geschlossen ward. Zu allerõberst öfnet sich der Himmel, und schiesset ein heller Schein auf selbige Contrefaites, sie zu beseligen.

Auf dieses Stück folget nun die würckliche Vollenziehung sothaner hohen Königlichen Vermählung, die da fürgestellet wird in einer grossen Schilderey von voriger Höhe, und bey nahe 20. Fuss breit, so gegen dieser über, an der Wand, befindlich ist. In derselben ist nach dem Leben abgemahlet die Kröhnung Ihrer Königlichen Maytt. der Königin Ulrica Eleonora, Lebens Grösse, und sind dabey auch die Contrefaites von Ihrer Königlichen

Maytt. dem Könige, Ihrer Maytt. der verwittibten Königin, denen meisten Königlichen Räthen, Ertz- und Bischöffen, wie auch anderen vornehmen Herren, zusammen 39. Contrefaites, und sonst noch sehr viel andere Personen zu ersehen.

Hiernechst wird in einer andern Schilderey, in gleicher Höhe mit voriger, aber nur 10. Fuss breit, an der Wand, gegen die Fenster über, vorgestellet die Glückseligkeit und Befestigung des Königreichs, durch Anwachsung der Königlichen Erben, auf folgende Weise:

Suecia, vorgebildet durch ein Majestätisches Weibesbild, angethan mit einem Königlichem Mantel aus güldenem Stücke, und mit Hermelin gefüttert, stehet etwas erhoben auf ein Fundament von Marmor, und der Nordische Löwe neben ihr: vor derselben stehet gleichsam ein Altar, auf welchem ein niedrig güldenes Piedestal, oder Fuss, worauf von 3. kleinen Engeln die Contrefaites Ihrer Königlichen Hoheiten, des Königlichen Erb-Printzens, Caroli XII. der Königlichen Printzessinnen Hedewig Sophia, und Ulrica Eleonora, gesetzet werden. Suecia hat auf einem Küssen die Königlichen Regalien, in action, selbige, durch Anleitung der vier Reichs-Stände, vor denen Königlichen Erben nieder zu legen; wie dann auf dem Altar ein Königlicher Purpur-Mantel, mit denen 3. Krohnen überbrodüret, und mit Hermelin gefüttert, zu sehen ist. Die 4. Reichs-Stände seynd dergestalt vorgestellet: Der Ritter- und Adel-Stand, durch ein Weibesbild, gekleidet in halb militair- und halb civilen Habit, hat in der Hand eine Gräffliche, und eine Freyherrliche Krohne, samt einem Adelichem Schnur oder Band: Die Priesterschafft ist vorgestellet durch ein Weibesbild, angethan mit einem Messgewand, hat einen Bischoffs-Hut auf dem Kopffe, und die Biebel unter dem Arm; Diese beyde haben zu ihrer assistence, Justitia, oder die Gerechtigkeit, und Charitas, die Liebe. Auf der Erden liegen Harnisch, Spiess, Degen, Geist- und Weltliche Bücher, als in welchen vorwohlgedachte beyde Stände sich exerciren, und ihre Lebens-Zeit zubringen müssen. Der Bürger-Stand wird durch ein Weibesbild mit dem Mercurius Stabe in der Hand, als eine Anzeige der commercien, negotien und manufacturen præsentiret; Der Baurenstand aber durch ein Weibesbild, mit schlechten kurtzen Kleidern, gezieret auf dem Haupt mit Weitzen-Ähren, und blauen Roggen-Blumen, hat in der Hand einen viereckigten Stab, welcher von den Schwedischen Bauren ein Runstab genant wird, auf welchem sie ihren stetzwehrenden Calender geschnitzet haben: Diese beyde Stände haben zu ihrer assistence, Prudentia, die Fürsichtigkeit, und Diligentia, die Arbeitsamkeit. Auf der Erden bey ihnen, lieget ein cornucopiæ, aus welchem Gold, Silber, und allerley Früchte hervor kommen. Amor patriæ, oder die Liebe des Vaterlandes, Fidelitas und Concordia, einander umbfassende, stehen etwas erhaben, Fidelitas hält die rechte Hand mit zwey Fingern ausgestreckt in die Höhe, als wann sie den Eyd der Treue, im Nahmen dieser sämtlichen Stände ablegete. In einer klaren hellscheinenden Wolcken, an der Seiten, schweben die 4. abgestorbene Hochselige Printzen: In der Höhe die gute Renomée mit einer Posaunen, auf deren Fähnlein geschrieben: Vivant in æternum, dass sie ewig leben: In dem unterstem fundament, worauf Suecia stehet, ist eingehauen, stabilimentum regni, oder, die Befestigung des Reiches: Vorne an, stehen zwey Kinder, halten ein rundes Schild, so mit einer Schlange, die den Schwantz in dem Munde hat, umbgewickelt ist, die Æternität an-

zuzeigen: In dem Schilde stehen die Geburthe und Nahmen derer noch lebenden drey hohen Königlichen Erben, und derer abgestorbenen, in der Ordnung, wie sie einander gefolget.

Sonsten sind noch in den 4. Ecken dieses Saales übrig, 8. Plätze, von gleicher Höhe, mit denen itzterwehnten Schildereyen, breit aber ein ieglicher ohngefehr drey Fuss. In diesen vermeinet man einige Architectur, in form eines pilasters zu setzen, und an einem ietweden pilaster eine grosse, geschnitzte und verguldete Medaglie zu stellen, so da præsentiren soll, das Bildnüss eines gewissen Schwedischen Königes, von Gustavo I. biss Carolum Gustavum, Glorwürdigster Gedächtnüss, welcher eben der achte in der Zahl ist. Auf der Medaglie wird das Bildnüss eines iedweden Königes kommen, über demselben seyn emblema und devise, unten aber das Symbolum, oder Denck-Spruch, so ein ieglicher geführet.

Über die 6. Thüren dieses Saales, kommen emblemata, so sich bey den andern Schildereyen schicken.

Unter dem Dache in selbigem Saal wird vorgestellet, wie die renomée den Ruhm der Tapferkeit und Tugend der Schwedischen Könige biss an die Sterne bringet, besonders der Gustaven und der Carlen, folgender massen:

Die Fama schwebet vornean in der Lufft, und bläset in ihre Posaune: Fortitudo wird in der Lufft begleitet von der Virtus und Gloria; Die Tapferkeit pfleget insgemein einen Löwen mit dem Bären streitend auf ihrem Schild zu führen; Hie aber, præsentiret sie die Schwedische Tapfferkeit, und hat auf ihrem Schilde ein G. und C. mit zweyen Krohnen darüber, und einer Krohne darunter, als ein Theil des Schwedischen Wapens, durch welche Buchstaben angedeutet werden Gustavus I. Gustavus Adolphus, Carolus Gustavus, Carolus XI. wie auch Carolus XII. unser in allen hohen Königlichen Tugenden anwachsender Königlicher gnädigster Erb-Printz; Nebenst der Fortitudo schwebet in den Wolcken der Nordische Löwe; Virtus und Gloria, greiffen erwehntes Schild mit an, Virtus setzet auch zugleich ein Laurier-Krantz auf dasselbe. Etliche kleine Engel verehren das Schild mit Palmen und Laurier-Kräntzen. Indem nun solcher Gestalt Fama mit ihrer Posaunen ein Gerüchte biss an den Himmel erwecket, öfnen sich die Wolcken, die Immortalität kömt mit der Krohne der Unsterbligkeit von Sternen, aus selben hervor, umb erwehntes Schild damit zu kröhnen, und dieses alles præsentiret sich in den untersten Wolcken, Lebens Grösse. In den höheren Wolcken aber, siehet man ein Theil der fix-Sterne, die über das Königreich Schweden sitzen, und einen ieglichen an seinem Ort, so viel es der Raum leidet; Die jenige, welche man sehen kan, sind, der kleine Bär mit dem polus, stehend auf dem Drachen, der grosse Bär, die Nordische Krohne, der Hercules mit andern Helden, der Pegasus, die Lyra mit dem Adler, etc. Die Milch-Strasse mit ihren Schwan, dabeneben Perseus und Andromeda, welche alle in action seyn, diesen actum zu admiriren und anzuschauen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Bilaga Lit. D.

Taflor å Drottningholm.

Ett schillerie af en jägare och fyra hundar, med fyrkantig förgyld ram.
Ett d:o med en stoor svart biörn, utan ram.
Ett d:o med en hvit hund med halsband och Kungl. namn, utan ram.
Ett d:o med en hvijt biörn, utan ram.
Ett d:o af Sal. Ehrenstrahl, portraite och fyrkantig förgyld ram.
Ett d:o af tre konstgudinnor (die Mahlerey präsentirend), med förgyld ram.
Ett d:o landtgrefven Fritz af Hessen-Cassell, utan ram.
Ett d:o pfaltzgrefven af Sultzbach, utan ram.
Ett d:o med blompåtta, Jucca Indica, fyrkantig förgyld ram.
Ett stort d:o med Fama, förgyld fyrkantig ram (historia Caroli XI).
Ett d:o om Tijden sammaledes (en hednisk gud och tre nakna qvinnogestalter).
Ett stort d:o öfver rördrum och åtskilliga andra småfåglar.
Ett d:o med en stoor melon och förgyld svart ram.
Ett fyrkantigt schillerie med 2 st. små hundar på ett rödt hyende, samma slags ram.
Ett d:o med 2 hundar och blått hyende, lika ram.
Ett d:o mindre med en hund på en blå kudde, lika ram.
Ett d:o med en hvijt hund på en röd sammetsstohl.
Ett konung Carl Gustafs contrefaite till häst med svart förgyld fyrkantig ram.
Ett sal. hertig Fredriks III d:o af Holsten-Gottorp med lika ram.
Ett dess gemåhls Maria Elisabeth contrefaite, lika ram.
Ett hertig Christian Albrechts contrefaite af Holsten.
Ett princess Anna Dorotheas af Holsten contrefaite, lika ram.
Sex st. Hennes Maj:ts Sal. Drottningens syskons små contrefaits, svarta och förgylda ramar.
Fyra st. familjetaflor uti miniature målade, med förgyldta ramar och fintslipade spegelglas, insatta i förgylda ringar och med gröna taftsgardiner,
Ett schillerie Maria Magdalena tvättande Christi fötter, svartbrun förgyld ram.
Ett d:o med Maria person hvilande på ett döödhufvud.
Ett Hans Maj:ts Carl XII:s contrefait, då han var ett år gammal, i förgyld ram.
En tafla med miniaturemålning, bestående af Hans Kongl. Höghet Hertigens portrait samt åtskilliga fruntimmersportraiter; och deröfver högstsal. Drottning Ulricas, Printz Carls och Princess Hedvigs bröstbilder, alt med glaas öfver, glaas-ram och messingsbeslag, målat af Hr Axel Sparre, dertill ett futteral af wahlnötsträd, invändigt fodradt med rödt atlas.
Tvänne st. schillerier, blompåttor med fyrkantiga svarta ramar och glaas öfver.
En tafla med Drottningholms slott i fyrkantig, förgyld och försilfrad ram och glaas öfver.
Ett calendarium med svart ram laquerad, glaas öfver.
Fem st. contrefait med stora fyrkantiga och förgyldte ramar af franska kongl. familjen.

Ett st. d:o af Tobia Historia, uthan ram.
Ett Sal. fäldtmarskalk Aschebergs contrefait, utan ram.
Johan Henr. Voigt.
Johan Baptista Tavernier.
En slaf af Ehrenstrahl.
Dianas bad, på koppar, med svart ram.
Ett konung Carl XI:tes contrefait till häst, utan ram.
Tjäderlek af Ehrenstrahl.
Tio st. stora schillerier af sal. Konung Carl den XI:s hästar, deraf tre med förgylda, fyrkantiga ramar.
Drottning Ulrica Eleonoras kröning, utan ram.
Carl XII:tes födelse.
Sex st. stora schillerier utan ramar af diverse svenska historier.
Ett schillerie med en kamel, ledd af en turk, utan ram.
Ett d:o med en lapp med släda och ren.
Ett d:o med en stoor Hollenska.
Ett köksstycke med förgyld ram.
Konung Carl XI:tes conterfait af 7 år, med förgyld ram.
Ett schillerie, drottning Maria, utan ram.
Sex st. schillerier, franska prinsar och damer, fyrkantiga och förgylda ramar.
Fyra st. franska conterfaits med fyrkantiga och förgylda ramar.
Tvenne st. af engelska familjen med d:o.
Tvenne st. franska conterfaits med d:o.
Ett franskt conterfait.
Ett schillerie med svart ram, framställande en blomkruka.
Fem st. gambla schillerier i svarta ramar om fågelfängaren (gamla holländska stycken).
Ett stort fyrkantigt schillerie af konung Carl den XI:tes kröning, utan ram.
Ett fyrkantigt d:o om en orrelek, utan ram.
Tio st. stora schillerier med konung Carl den XI:tes hästar, utan ram.
Sex st. bröststycken af gamla svenska konungars contrefaits med fyrkantiga svarta ramar.
Tvenne st. knästycken af Holsteinska familjen, med svarta ramar.
Konung Carl den X:des knästycke utan ram.
En främmande generalsperson, knästycke utan ram.
Ett schillerie med 3 englar hållande en blomsterkrans, med svart bildthuggareram.
Ett ovalt sjöstycke med förgyld ram.
Ett litet schillerie, Charitas, med svart ram.
Ett schillerie med en naken qvinsperson uti åttkantig svart ram, bröstbild.
Ett naken qvinfolks bröststycke med flor öfver i fyrkantig ram.
Fyrtiofem st. conterfaits af Kungl. familjen, utan ramar, dels bröst-, dels knästycken och hela figurer.
Sexton st. schillerier sal. enkiedrottningens fäderne, uti ett fouteral nederlagda.
Fembton st. d:o, sal. enkiedrottningens möderne, uti ett fouteral.
Tre helstora Hollsteinska familjestycken, ihoprullade.
Ett d:o catolisk stycke.

Tre mindre ihoprullade, Hollsteinska familjestycken.
Ett schillerie öfver Christo och synderskan, på trä måladt.

Konstslöjdsamlingen å Drottningholm.

24 st. théskålar, hvita, röda och blå blommor.
24 st. thékoppar dito.
2 st. hvita porslinsthékannor med förgylda messingsbeslag.
33 st. små flaskor och upsatser.
2 st. små upsatser, hvardera af två bilder och en hund.
4 st. ljusarmar af porslin med proppar af förgyld messing.
2 st. porslinspyramider med förgylda messingsbeslag.
12 st. små thékoppar af fint porslin.
1 skål med lock och förgyldt messingsbeslag.
2 st. kredenstallrikar med dito fötter.
1 kantig sockerdosa af porslin med lock.
1 porslinsfat.
6 st. théfat med gröna och röda blommor.
2 st. ljusstakar med messingspipor.
2 st. bilder eller vilde männer.
2 st. bilder med säckepipor.
2 st. blå och hvita dockor.
2 st. dito skänkekannor med beslag och lock.
2 st. långa pyramider af Holländsk sten.
Famabild af brun terra sigillata med blå och hvit fot af hollandsk sten under.
6 st. théskålar, hvita och blå.
6 st. thékoppar dito.
1 st. thékanna med ked.
2 st. sköljskålar, rödt och grönt porslin.
2 st. sexkantiga ljusplåtar af porslin med förgylda beslag.
2 st. runda dito af Delft.
2 st. ljussaxtallrikar med saxar af messing.
2 st. sockeraskar med lock.
2 st. platta, lackerade théflaskor af bleck.
1 nattduksspegel med förgyld, drifven silfverram med k. krona öfver.
2 st. nattduksskrin, fyrkantiga af drifvet silfver, förgylde med k. vapen och krona om 370 lod.
1 nåldynsskrin af drifvet och förgyldt silfver om 100 lod.
1 st. handfat med kanna och lock af drifvet, förgyldt silfver med k. namn och krona, om 220 lod.
1 åttkantig drifven ask dito om 59 lod.
1 liten oval ask dito om 17 lod.
2 st. förgylda, drifna presenter-tallrikar af silfver om 122½ lod.
1 förgyld, drifven kredenstallrik med en skål med lock, 35 lod.
1 liten förgyld, drifven kanna med lock dito, 33 lod.
2 st. förgylda och drifna buteljer med skrufvar och kedjor, 77 lod.
2 st. förgylda fyrkantiga silfverljusstakar, 48 lod.

1 stor förgyld silfverskål med tre knappar under, lock dertill med tre knappar, alltsammans öfverdraget med filigransarbete.
1 ked af samma arbete; väger med skålen 177 lod.
2 st. bägare af samma arbete om $45\frac{5}{8}$ lod.
2 st. smärre dito om $25\frac{1}{2}$ lod.
2 st. fyrkantiga stora ljusstakar med proppar och en ljussax tillsammans 184 lod.
1 thépotta af silfver, förgyldt, med fot dertill och lampa, tillsammans 44 lod.
2 st. stora porslinsbunkar, blå och hvita, med lock.
4 st. kinesiska bilder.
2 st. mindre dito.
2 st. blå och bruna tabletter.
2 st. små tabletter med kristall garnerade.
2 st. dito svarta.
11 st. förgylda porslinskoppar och skålar med förgylda blommor.
1 liten thékanna med skål af samma slag.
2 st. skålar brokota med förgyldt beslag och lock.
2 st. små dito utan lock.
4 st. berg med små dockor.
1 liten rund spegel af crystal de montagne med filigransarbete af guld.
1 st. oval bubblig porslinsskål, blå och hvit.
1 st. rund dito.
2 st. flata, ovala skålar af Delftporslin.
6 st. théfat, bruna utanpå, inuti hvita och blå.
6 st. théskålar dito.
6 st. större skålar dito.
1 chokoladkopp med skål, som en mussla, hvit och blå.
1 st. rund lackerad théflaska af bleck.
1 st. parasoll af vaxduk med gröna silkesfransar med guld uti.
1 skuren christalflaska, refflad, utan skruf.
2 st. refflade christalflaskor med proppar.
2 st. ritade karafiner med proppar.
1 st. liten d:o.
2 st. tjocka ritade stora ölglas.
2 st. ritade spetsvinglas.
2 st. dito smärre.
1 glasskål, deruti 7 st. små glas, alla ritade.
6 st. små ritade skålar med en liten fot under.
2 st. små tabletter lackerade med svart.
2 st. gemena porsliner med sal. drottningens namn på.
1 st. rund indiansk korg.
1 st. fyrkantig holländsk korg med lock.
6 st. christalkredensglas med lock.
2 st. stora urnor af Delftporslin med lock.
2 st. mindre dito.
1 garnityr bestående af fyra st. piedestaler, fyrkantiga med drakhufvuden på, och en stor urna med lock.
1 garnityr af tre stora urnor med lock och två st. höga bägare utan lock.

2 st. höga bägare utan lock.
1 stort porslinsfat.
6 st. djupa fat eller konfektskålar, blått och hvitt.
12 st. mindre fat af samma slag.
12 st. dito tallrikar.
6 st. flata skålar.
12 st. små fat.
1 något stor porslinsskål.
12 st. mindre dito.
6 st. chokoladkoppar med deras fat.
12 st. kantiga d:o med deras fat.
1 garnityr af 7 stycken, tre koppar med lock, två st. bägare och tvänne blompottor med förgylda öron och ringar.
1 garnityr af 5 st. små blå och hvita upsatser, kantiga, tre st. med lock och tvänne utan.
1 garnityr af 5 st. som föregående.
1 garnityr af brokot Delftporslin, 3 urnor med lock, 2 utan (blått, grönt, rödt och hvitt).
12 st. fat af terra sigillata, hvit och förgyld.
12 st. fat och 11 st. koppar, hvit terra sigillata med röda och förgylda blommor.
3 st. små kannor af samma slag, utan lock.
3 st. thékannor af brun terra sigillata.
1 upsats af 6 st. skålar, 6 st. fat, 1 thékanna; serpentin.
2 st. kannor, 2 st. bägare dito.
1 stor glasflaska, brun, slipad med propp och en liten förgyld kedja till och en ring om halsen af guld.
4 st. glasflaskor af åtskillig storlek.
1 brun kantig skål af glassten.
4 st. små kantiga slipade glasbägare.
4 st. tumlare af mörkbrun glassten, slipade.
6 st. knifskaft af samma materia.
1 stor hvit glasskål med knappar under och lock af slipadt glas.
1 rundt handfat och kanna af hvitt glas.
2 par glasljusstakar.
1 slipad kantig bägare.
2 st. karafiner af ritadt glas.
4 st. ritade små ölglas.

Anm. Ofvanstående förteckningar äro hämtade ur »Kungsgården Drottningholms Inventarium, upprättadt åhr 1719», i K. husgerådskammarens arkiv, samt från ett å tyska affattadt, något utförligare exemplar af samma inventarium i K. riksarkivet: Arfsdelningskommissionens handlingar.

Bilaga Lit. E.

Efter Hennes Kongl. Maj:ts allernådigste befallning äro efterskrifne contrefejer och skillerier ifrån Svartsjö till Drottningholm af hopmannen Törnehielm förda och slottsförvaltaren dersammastädes Thobias Henning till förvaring levererade, nämligen:

Maria tvättar Christi fötter, i halfförgyld ram.
Maria Magdalena med lika ram.
31 st. Hennes Kongl. Maj:ts genealogia, utan ram.
Konung Fredrik den förste med gemål.
8 st. falkar i miniatyr.
Ett stort stycke af tre konster, gjordt af Hr Ehrenstrahl.
Ett byststycke af en nakot karl uti förgylt och uthuggin ram.
En qvinfolks bild, i svart åttkantig ram.
En dito med flor öfver, i brun fyrkantig ram.
Ett litet dito med en gubbe, utan ram.
En karl med svarta kläder och mössa, på bräde, en del afslagen.
En gubbe och en pijga, uthi något förgylt ram.
Ett stycke dito Christus beder kasta första stenen } af Lucas Cranix (sic!).
Ett nakot qvinfolk liggiandes i en skog }
Fem stycken, större och mindre, på gyllenduk målade, med lika halfförgylta ramar.
Ett skilleri med sju gamble män, uti förgyld ram.
Ett dito af en gammal Philosophus.
Ett dito af en ungersk herre.
Ett dito i svart ebenholtsram, Diana, på koppar.
Ett dito konung Gustaf den förste och dess stamvapen, i miniatyr.
Ett dito i miniatyr med skog, svart i hvitt med svart ram.
Ett litet landskap på bräde.
23 små miniatyrer. }
6 dito i vax. } Hennes Kongl. Maj:t nådigst sjelf tagit i sitt förvar.
3 dito i trä utskurna. }
1 calendarium i sten utarbetadt }
Ett stycke af enkedrottningen i Frankrike med två dess söner, stort utan ram.
Ett dito två konungar i Polen med en drottning, något illa faret.
Ett dito en hednisk konung låter sig döpa.
Ett dito danskt stambohm.
Ett stort högt stycke, Diana med sölfgazir omkring.
Ett fursten af Sulzbach, lifsstorlek.
Ett sal. Konung Gustaf Adolfs konterfej.
Ett d:o d:o Christian den fjerdes d:o.
Ett d:o Landtgraf Fritz.

[K. R. A.: Skön konst.]

Bilaga Lit. F.

Uti Hennes Mayt:z Sängekammare:

På spisen 2 st. lackmänchen och 2 st. dockor; 2 små blå tabletter med skurna krystaller utsirade, derpå är uppsatt porselin, som följer:
4 st. små dockor.
2 st. stora skålar med förgylte handgrepp och lock.
2 st. smärre dito utan lock.

noch

2 små tabletter med skurna krystaller utsirade, derpå står porslin uppsatt, nemligen en garnityr af porslin med guld inmängd, beståendes af 11 st. fat och 11 st. koppar, item en thékanna;

noch

2 tabletter, der det förgylta silfret står, dock tvänne dockor af porslin tillkomna.

Uti Hennes May:tz Bönekammare:

2 st. tabletter, lika lackerade, med hvitt och blått, på den ena står porslin, som följer:
12 st. koppar } af rödt och blått med litet gull ibland.
12 st. skålar }
1 st. hvit porslinsthékanna.
17 st. allehanda formerade små långhalsiga koppar.
1 st. docka hållande en hund uti band.
På den andra tabletten, liker den föregående, står ett garnityr porslin, bestående af
12 st. koppar } med något grönt uppå.
12 st. skålar }
1 st. hvit porslinsthékanna, lik den förra.
16 st. allehanda formerade små långhalsiga koppar.
2 små lejon.
1 st. docka, hållande en hund i band, lik den förra.
4 st. ljusplåtar, 2 blå och 2 med couleurer, på väggen hängiande.
En tablett, svart och förgyld, derpå står porslin, som följer:
1 pyramid med 6 st. små koppar.
1 d:o utan d:o.
1 st. skål med lock och handgrepp, förgyld.
1 par ljusstakar.
2 st. skålar med runda fötter under, förgylda.
6 st. théskålar med sina 6 st. fat dertill, med röd och grön inmängd couleur.
1 st. sockerbyssa med lock dertill.
2 st. lackmänchen.
2 st. små skänkekrus med pip, blå och hvita.
2 st. små torn med röd och grön inmängd couleur.
4 st. dockor.
1 st. blå fot med vridna pelare uti hörnen, som hörer till den bild Hennes May:t med sig borttagit.

1 st. ovalt rundt lackeradt thébord, derpå står:
1 st. thébräde med 6 st. koppar och 6 st. skålar dertill af hvitt och rödt porslin.
2 st. stora skålar med röd och grön couleur.
4 st. ljusplåtar med förgylda grepar.
2 st. ljussaxar med deras tallrikar dertill.
1 st. thékanna med liten förgyld ked.
2 st. sockerbyssor.
1 st. rund théflaska af lackverk.
2 st. smärre d:o fyrkantiga och flata.

[K. R. A.: Lifgedingsacta: Drottningholm.]

TILLÄGG.

Högsta inseendet å Drottningholm utöfvades af hopmannen. Under enkedrottningens tid innehades denna befattning af Johan Hammerich Güllencrona 1668—1677; Knut Person Törnhielm 1677—1700 och hans son Mårten Törnhielm. Aflöningen var 1200 DS. Under hopmannen funnos slottsförvaltare och oldfru. Den förres lön var 250 DS.; den senares, som utgick in natura, 214: 16. Den ordinarie bevakningen sköttes af vanligen 9 stundom flera vaktknektar, af hvilka under den mörka årstiden 6, under sommarmånaderna 4 stycken om natten gingo på vakt kring slottet och då följande dag voro fria från annat arbete. År 1710 antecknas, att vaktgöringen utsträcktes till 3 man om dagen, »så för den beklagliga farsotens skull, att ingen från sjuka orter må sig insmyga, som ock att slåttet af ryska arrestanter och dylika, som under tiden ur arresten i Stockholm sig praktisera, icke må någon skada tillfogas».[1] Antalet af ordinarie vaktknektar var nu höjdt till 18 man, vid hvilket nummer det sedermera förblef. Deras aflöning var 5 DS. i månaden per man, hvilket dock under svåra år såsom 1698, 1709 o. s. v. höjdes med 1 DS. för vissa månader af året. Dessa vaktknektar buro uniform, bestående af ljusgrå klädesrock med gul boj till foder, uppslag och krage, tennknappar, grå klädesbyxor samt svart å sidan uppfästad hatt med brandgula lister och hattband med fransar å ändarna, två gånger lindadt kring kullen.[2] Efter 1713 användes blått kläde i stället för det gråa.[3]

Priset å en dylik uniform var: klädet kostade 4 DK. aln; gul boj 6½ mk.; de stora tennknapparna kostade 15 öre kmt per dussin, de små 12 d:o; hattarna 2 D. 16 öre kmt; skinnet till byxorna 9 DK.; arbetslön för hvar uniform 4 DK.

---

[1] D. B. R. 1710, fol. 64.
[2] D. B. R. 1709, v. 76—78 och flerstädes.
[3] D. B. R. 1713, fol. 68 ff.

PERSONREGISTER.

RÄTTELSER:

Sid.	6	rad	8	nedifr.	*står:* v. Been	*läs:*	v. Behn.
»	38	»	3	»	» holstein-gottorpska vapenskölden	»	holstein-gottorpska och svenska vapnen med Pfaltzisk hjärtsköld.
»	60	»	2	»	» placeras	»	placerades.
»	111	»	9	uppifr.	» N. L. A. v. Celsing	»	L. A. v. Celsing.
»	114	»	8	»	» voro	»	var.

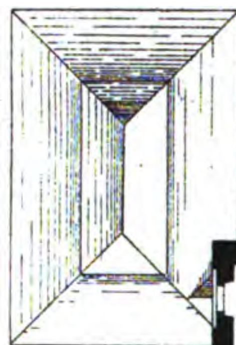

Plan du premier Etage du

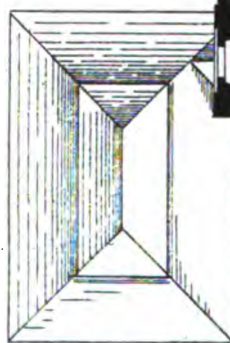

hateau de Drottningholm.

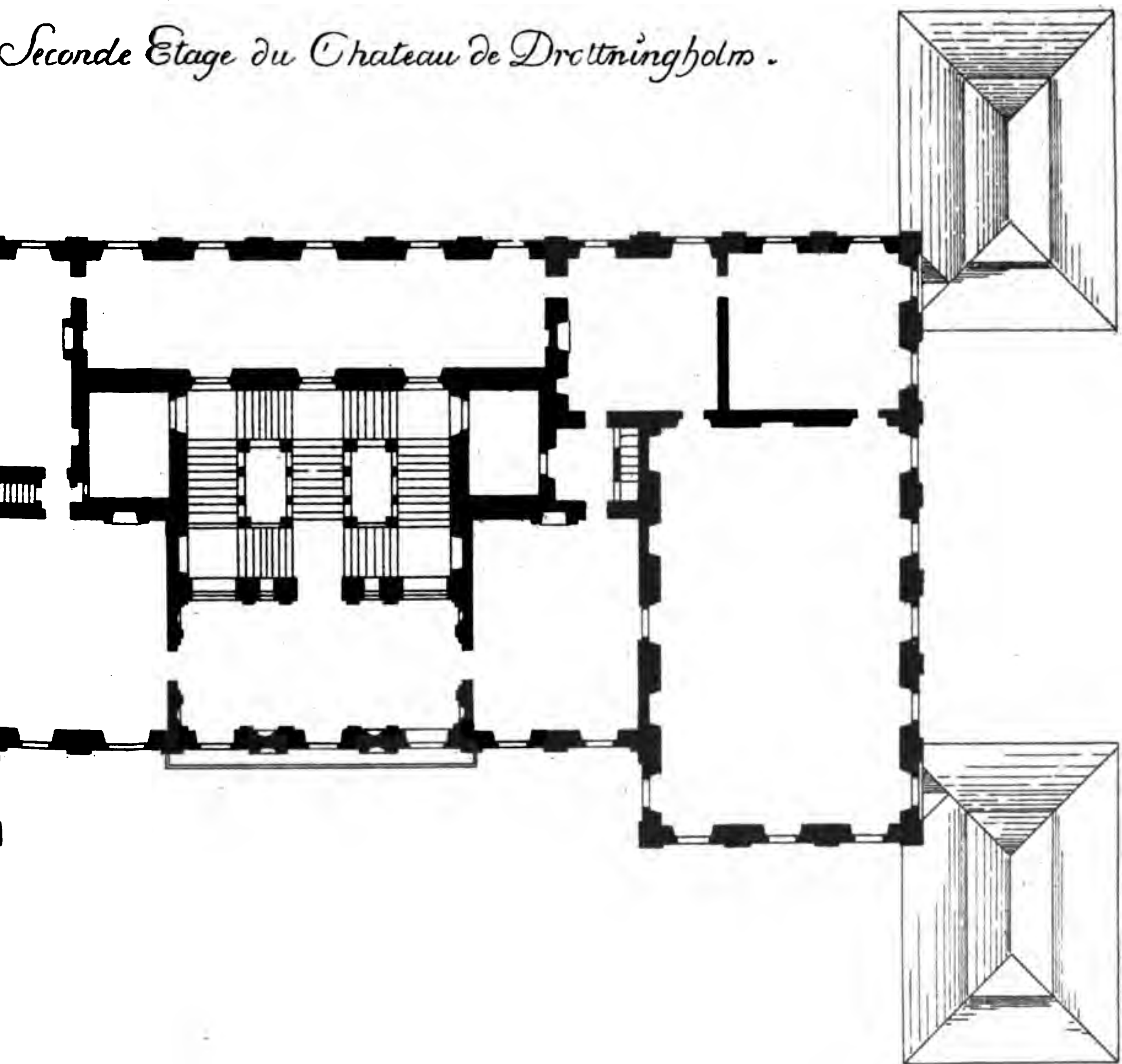

Plan

Seconde Etage du Chateau de Drottningholm.

